

BİR ÇÜRÜME BİÇİMİ OLARAK FANATİZM

44

DR. MEMDUH
CEMİL ŞİRİN
İLE SÖYLEŞİ

10

DİNSEL FANATİZMİN
BİREYSEL VE
TOPLUMSAL
TEZAHÜRLERİ

18

TAKLİT Mİ
ÖRNEK ALMAK MI?

64

ÇEVRE ADALETİ:
EŞİTLİĞİN VE
GELECEĞİN KAVGASI

70

AŞURENİN SIRRI:
TATLARIN DİLİNDEN
TEVHİD

YAYINLARIMIZ

15 Temmuz darbe teşebbüsü ile karanlık yüzü ortaya çıkan Fetullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması (FETÖ/PDY), birçok açıdan dini istismar konusu yapmıştır. Bu meyanda, ezoterik/batınî bir yapılanma teşkil ederek "seçilmişlik" vurgusu öne çıkarılmış; Kur'an ve Hadis metinleri, grubun örtülü idealleri doğrultusunda tevil edilmiş ve bunlar vasıtasıyla meşruluk arayışına girilmiştir.

Bu eser, dini istismar ederek sözde "cemaat" adı altında milletimizi ve devletimizi hedef alan bu gizli yapılanmanın gerçek yüzünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Fıkıh, kelam, hadis, tefsir, tasavvuf, psikoloji, diaspora gibi farklı alanlardan yapılan analizleri içeren makalelerden oluşmaktadır.

www.yayinsatis.diyamet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden
temin edebilirsiniz.

TOPLUMSAL BARIŞIN DÜŞMANI AŞIRILIK

Dr. Lamia LEVENT ABUL

İnsanlık tarihi boyunca bireylerin inandıkları değerleri tutkuyla savunmaları anlaşılabilir bir durumu ifade ederken bu tutkunun akli ve vicdani bastırarak kör bir itaate dönüşmesi, fanatizmin karanlık alanına kapı aralamıştır. Fanatizm; kişinin bir düşünceyi, inancı ya da ideolojiyi sorgusuz sualsiz, mutlak doğru kabul etmesi ve buna muhalif her şeyi yok saymasıdır. Bu hâl, sadece bireyin düşünsel donuklaşmasına değil aynı zamanda toplumsal yapının da ahlaki ve entelektüel yönden zayıflamasına neden olur. Aşırılık, günümüzde bireylerin ve toplumların karşı karşıya kaldığı sorunlardan biri olarak düşünce dünyasının en tehlikeli virüslerinden biri hâline gelmiştir.

Fanatik tutumlar, bireyin hakikati arama çabasını köreltirken kendisine yabancı olanı düşmanlaştırma eğilimini güçlendirir. Bu durum, sadece bireyde bir kapanma hâli yaratmakla kalmaz; aynı zamanda toplumsal düzeyde empati, anlayış ve birlikte yaşama kültürünü de zedeler. İdeolojik ya da dinî bağlamda ortaya çıkan bu katılaşmış yaklaşımlar, zamanla şiddeti meşrulaştıran, eleştiriye susturan ve farklılıkları tehdit olarak gören bir yapıya bürünür. Özellikle dijital mecralarda hızla çoğalan fanatik söylemler, bireyleri duygusal olarak esir almakta, çoğu zaman gerçeklik duygusunu bile aşındırmaktadır.

Her sorunda olduğu gibi dinî, psikolojik, sosyolojik ve kültürel düzlemlerde yer alan boyutlarıyla fanatizm konusu da sadece teşhis etmekle bırakılmayıp bu sorundan çıkış yollarının üzerine düşünülmesini gerektiren bir olgu olarak karşımızda durmaktadır. Sağlıklı bir toplumsal yapının inşası için diyalogun, eleştirel düşüncenin ve empatik bakışın yeniden değer kazanması gerektiğinin farkına varmalıyız. Çözüm, farklılıklarla çatışmak yerine onları anlamaya çalışmakla, mutlak doğrular dayatmak yerine ortak akli ve değerleri merkeze almakla mümkün olacaktır. İnançların ve fikirlerin insanı kemale erdiren bir yolculuk olması gerektiğini hatırlayarak aşırılık ve fanatizmin dar ve kirli sokaklarında kaybolmak yerine, çoğulculuğun ve sağduyunun geniş ufkuna yönelmek hem bireysel gelişim hem de toplumsal barış adına elzemdir.

Diyanet Aile Dergisi olarak bu sayımızda “Bir Çürüme Biçimi Olarak Fanatizm” başlığıyla karşınızdayız. Fanatizmin ve aşırılığın farklı boyutlarıyla ele alındığı sayımıza Prof. Dr. Halis Aydemir “Bir Çürüme Biçimi Olarak Fanatizm”, Prof. Dr. Asım Yapıcı ise “Dinsel Fanatizmin Bireysel ve Toplumsal Tezahürleri: Şuur Daralması ve Ötekileştirme” adlı yazılarıyla katkı sunarken Uzmanına Sorduk köşemizde Prof. Dr. Abdülkerim Bahadır’a, fanatizm ve dogmatik dindarlık özelinde “aşırılık” konusunda merak ettiklerimizi sorduk. Bu ay Söyleşi köşemizde ise İstanbul Üniversitesinden Dr. Memduh Cemil Şirin ile “Çocuk Hakları ve Çocuk Hukuku” üzerine konuştuk.

Dopdolu içeriğimizle sizleri baş başa bırakırken 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü’nü kutluyor, bu vesileyle aziz şehitlerimizi bir kez daha rahmet ve minnetle yâd ediyorum.

Keyifli okumalar.

İZ
D
K
A
T

14. UZMANINA SORDUK

Mustafa BERK

18. TAKLİT Mİ, ÖRNEK ALMAK MI?

Doç. Dr. Bayram KÖSEOĞLU

20. HAYDİN FELAHA!

Dr. Semih ACET

22. Bİ' KAHVE?

Gülsüm KARAPINAR

24. ŞAHİTLİKLER

Aysel UYGUN

26. KÖK AİLE İLİŞKİLERİNİN DENGELİ YÜRÜTÜLMESİ

Cihan ULUÇ

30. ÇOCUKLARDA GÖRÜLEN TİK BOZUKLUKLARI

Hatice TOPKARAOĞLU

32. PİKNIK

Gülsüm ALKAN

04

BİR ÇÜRÜME BİÇİMİ OLARAK FANATİZM

Prof. Dr. Halis AYDEMİR

10

DİNSEL FANATİZMİN BİREYSEL VE TOPLUMSAL TEZAHÜRLERİ: ŞUUR DARALMASI VE ÖTEKİLEŞTİRME

Prof. Dr. Asım YAPICI

36

DOĞRU SÖZ İRİ OLUR

Gülşen ÜNÜVAR

TEMMUZ
2025

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Cafer Tayyar DOYMAZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Zeynel Abidin AKDUMAN

Editör
Mustafa BERK

Yayın Koordinatörleri
Esmâ TÜRKSEVEN
Şule TÜZÜN
Dudu ALKAN

Sosyal Medya
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik-Tasarım
Epa-Mat Basım Yayın Prom. San. Tic. Ltd. Şti
www.epamat.com.tr

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
ailedergisi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları
Facebook: /dibailedergisi
Twitter: /diyanetailedergisi
Instagram: /diyanetailedergisi

56

HOŞ SADANIN ŞİFASI: SULTAN II. BAYEZİD KÜLLİYESİ SAĞLIK MÜZESİ

SümeYra YAMAN

**38. YAPAY TERAPİ: EMPATİYİ
KODLAMAK**
Meryem KILIÇ

**40. ÇOCUK YETİŞTİRMEDE
AİLE TUTUMLARI**
Zehra DEMİRHAN

**44. DR. MEMDUH CEMİL ŞİRİN
İLE SÖYLEŞİ**
Mahir KILINÇ

48. ŞEHİR VE IRMAK
Nagihan AYDIN

**52. İYİLİK KUMBARAMIZ
DOLU MU?**
Şükran KORKMAZ

54. MANANIN KEŞFİ
Sudegöl ÖZCAN

**64. ÇEVRE ADALETİ: EŞİTLİĞİN VE
GELECEĞİN KAVGASI**
Şule TÜZÜN

**66. TARİH, TEKERRÜR VE
HASAN SABBAAH**
Murat ALKAN

**70. AŞURENİN SIRRİ:
TATLARIN DİLİNDEN TEVHİD**
Zeynep KAYSERİ UZUN

74. MİHRİ HATUN
Meryem DALĞIÇ

**76. SİNDİRİM SİSTEMİ
SORUNLARI VE FİTOTERAPİ**
Dr. Ahmet ÇELİK

78. BULMACA
Ali OSMANOĞLU

80. KİTAPLIK
Süreyya MERİÇ

60

ELEM YÜKLÜ SAADETLER

Nuray ALPER

Abone İşlemleri

Tel: 0312 295 71 96 – 97
0312 295 72 05 – 06
Faks: 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr
dosabone@diyanet.gov.tr

Online Abonelik

dergiabone.diyanet.gov.tr
yayinsatis.diyanet.gov.tr

Hesap No

Döner Sermaye Daire Başkanlığı
TC Ziraat Bankası, Mustafa Kemal
Mahallesi Şube IBAN:
TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57

Temsilcilikler;

Yurt içi: İl Müftülükleri,
İlçe Müftülükleri
Yurt dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri,
Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü: Aylık, Yaygın, Süreli
Yayın, Diyanet Aile Dergisi (Türkçe)
Basım Tarihi: 25.06.2025

Baskı

İhlas Gazetecilik A.Ş.
Merkez Mah. 29 Ekim Cad. İhlas
Plaza No: 11 A/41
Yenibosna Bahçelievler, İstanbul
Tel: 0 212 454 30 00

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aile Dergisi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayın organıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

BİR ÇÜRÜME BİÇİMİ OLARAK FANATİZM

■ Prof. Dr. Halis AYDEMİR

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Fanatizm Nedir ve Neden Tehlikelidir?

İslam, insana değer veren, akletmeyi bir sorumluluk olarak yükleyen, adaleti ve merhameti esas alan bir dindir. Müslümanın hem bireysel hem toplumsal düzeyde mutedil, dengeli, adil ve ölçülü olması beklenir. Kur'an-ı Kerim bu ilkeyi "ümmeden vasatan" (Bakara, 2/143) şeklinde tanımlar. Bu ifade, Müslümanların hayatın her alanında ölçüye uygun olan orta yolu tutmaları gerektiğine işaret eder. Ancak tarih boyunca zaman zaman bu ilke ihmal edilmiş, özellikle dinî ve siyasi alanlarda ölçüsüzlük, bağnazlık ve akıl dışı sadakat

biçimleri ortaya çıkmıştır. İşte bu sapmanın adı fanatizmdir. Fanatizm, bireyin hakikati arama sorumluluğunu terk ederek bir kişi ya da gruba mutlak bağlılık sergilemesiyle oluşur. Akletme, vicdan ve muhakeme devre dışı kalır; eleştirel düşünce yerini kör itaate bırakır. Din adına ortaya çıkan bu aşırılık, İslam'ın özüne aykırı olduğu gibi toplumsal barışı ve bireysel dinî selameti de tehdit eder. Fanatizmin modern tezahürleri, yalnızca bireyleri değil toplumları ve devletleri de felakete sürükleyebilir.

Fanatizm, herhangi bir düşünceye, kişiye veya gruba eleştirel düşünceyi askıya alarak aşırı ve ölçsüz bir bağlılık göstermektir. Bu bağlamda fanatizm, akletmenin ve adaletin devre dışı bırakılması, duyguların ve aidiyet hissinin mutlaklaştırılması anlamına gelir. Modern literatürde dinî fanatizm, bireyin dinî aidiyetini sorgulanamaz bir kimliğe dönüştürmesi ve bu uğurda hakikati göz ardı etmesi olarak tanımlanır. Oysa İslam, bağlılığı akletme, hikmet ve vahiy ekseninde şekillendirir. Kur'an-ı Kerim, fanatizmin psikolojik ve sosyal temellerine dolaylı biçimde dikkat çeker. Örneğin, Hudeybiye Antlaşması sürecinde müşriklerin tavrı şu şekilde betimlenir: "O zaman inkâr edenler, kalplerine cahiliye hamiyetini (taassubunu) yerleştirmişlerdi. Allah da Peygamber'ine ve müminlere sekinetini indirdi..." (Fetih, 48/26) Burada "hamiyyetu'l-cahiliyye" ifadesi, akli temelden yoksun, öfkeye dayalı ve körü körüne bir aidiyet duygusunu anlatır. Bu duygunun karşıtı ise sekinettir yani sükûnet; itidal ve Allah'tan gelen bir denge.

Fanatizm, bireyin nefsi bir savunma refleksiyle hakikati değil kendi tarafını yüceltmesidir. Oysa Kur'an, "Hakkı ayakta tutun, adaleti gözetin, bir topluluğa olan kininiz sizi adaletsizliğe sevk etmesin." (Maide, 5/8) buyurarak aidiyetten önce adaleti merkeze koyar. Bu da

gösterir ki İslam'da sadakat, ancak hakkın ve adaletin hizmetinde meşrudur; taassup ise cahiliyenin bir kalıntısıdır.

Peygamberimizin İtaat Ölçüsü ve Akletmeyi Onurlandırması

İslam'da itaat esastır; ancak bu itaat mutlak değil sınırlı ve meşruyet dairesinde tanımlanmıştır. Kur'an, "Allah'a itaat edin, Peygamber'e ve sizden olan yöneticilere de..." (Nisa, 4/59) buyurarak itaatın ancak Allah ve Resulüne dayalı olduğunu müddetçe geçerli olduğunu bildirir. Bu ayetin ilk kısmı mutlak bir itaati ifade ederken devamında kayıtlı ve şarta bağlı bir itaati vurgular. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Allah'a

Fanatizm, bireyin hakikati arama sorumluluğunu terk ederek bir kişi ya da gruba mutlak bağlılık sergilemesiyle oluşur.

Akletme, vicdan ve muhakeme devre dışı kalır; eleştirel düşünce yerini kör itaate bırakır. Din adına ortaya çıkan bu aşırılık, İslam'ın özüne aykırı olduğu gibi toplumsal barışı ve bireysel dinî selameti de tehdit eder.

isyan olan bir konuda mahluka itaat yoktur." (Müslim, İmare, 39) Bu prensibin en açık örneği, Peygamberimizin (s.a.s.) bir seriyye (küçük askerî birlik) görevlendirmesi sırasında yaşanmıştır. Komutan, askerlerine itaatsizlik yaptıkları gerekçesiyle ateş yakmalarını ve bu ateşe girmelerini emreder. Askerler kararsız kalır ve Medine'ye döndüklerinde durumu Resulullah'a anlatırlar. Efendimiz bu emri kesin bir dille reddeder: "Eğer o ateşe girseydiniz kıyamete kadar orada kalırdınız!" (Buhari, Cihad, 108) Bu hadis, İslam'da liderliğin sorgulanamaz ve mutlak bir otoriteye dönüşmesine izin verilmediğini göstermektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.), liderliğin sorumluluk gerektirdiğini, itaatın de meşruyet sınırlarıyla kayıtlı olduğunu öğretmiştir. Fanatik yapılar ise bu sınırları siler; liderlerini neredeyse masumlaştırır, sorgulamayı hainlikle eş tutar. Oysa İslam, akletmeyi bir kenara bırakan sadakati değil; akletme, iman ve istişare ile beslenen sorumlu itaati esas alır. Bu ölçü kaybedildiğinde sadakat fanatizme dönüşür; iman ise putperestçe bir lidere bağlılığa indirgenir.

Aşırılığın Dinî Reddedilişi ve İtidal Vurgusu

İslam dini, yegane hak din olması bakımından insan fıtratına uygunluğu ve dengeli yapısıyla diğer batıl dinlerden ayrılır. Bu dengenin temelinde ifrat (aşırılık) ve tefritten (gevşeklik) uzak durma ilkesi

vardır. Allah Teâlâ, Kur'an'da müminleri "vasat ümmet" şeklinde tanımlayarak onların hayatın her alanında ölçülü olmalarını emretmiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) de bu vasatlığın en güzel örneğidir.

Aşırılık, din adına da olsa Allah ve Resulü tarafından reddedilmiştir. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.s.) şöyle buyurur: "Helâk olanlar, aşırı gidenlerdir." (Müslim, İlim, 7) Buradaki aşırı gidenler ifadesi; dini zorlaştıran, kendi anlayışını mutlak doğru sayan ve bu doğrultuda başkalarını dışlayan kimseler için kullanılmıştır. Bu tarz

kişiler ibadetleri, yorumları ve davranışlarıyla dini bir zorluk sistemine dönüştürürler. Hâlbuki Allah şöyle buyurur: "...Allah sizin için dinde bir zorluk kılmamıştır..." (Hac, 22/78)

Fanatizm, işte bu aşırılığın çağdaş biçimlerinden biridir. Fanatik birey veya yapılar, sadece kendilerinin doğru yolda olduğuna inanır ve diğer müminleri dışlar, hatta tekfir ederler. Böylece ümmetin birliği bozulur, Müslümanlar birbirlerine düşman hâle gelir. Oysa Peygamberimiz (s.a.s.), kolaylaştırmayı ve müjdelemeyi öğütlemiştir: "Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız; müjdeleyiniz,

nefret ettirmeyiniz." (Buhari, İlim, 11) İslam'da aşırılık sapkınlık sebebidir; denge ise hakikate ulaşmanın anahtarıdır.

Yardımlaşma Ahlakı ve Zalim Kardeşe Müdahale

İslam, toplumsal ilişkilerde adalet ve merhameti esas alır. Müminler arasında yardımlaşma, dayanışma ve kardeşlik büyük bir öneme sahiptir. Ancak bu yardımlaşma, zalimi desteklemek şeklinde değil onu zulmünden vazgeçirmek şeklinde tanımlanır. Bu ilke, fanatizmle İslami bağlılık arasındaki sınırı çizen en belirgin ölçülerden biridir.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), "Kardeşine yardım et; ister zalim olsun ister mazlum." buyurmuştur. Sahabiler, bu sözünü cahiliye fanatizmiyle benzeştirip haklı olarak hayretle sordular: "Ey Allah'ın Resulü! Mazlum olana yardım edelim, bunu anladık. Ama zalim olan kardeşimize nasıl yardım ederiz?" Peygamberimiz (s.a.s.) onların dikkatlerini toplamak maksadıyla, tabiri caiz ise onları ters köşe yapmıştı. Durumu izah etmek için şu açıklamayı yaptı: "Onu zulmünden alıkoyarsın; işte bu ona yardımdır." (Buhari, Mezalim, 4) Bu hadisten anlaşıldığı üzere, bir kişiye gerçekten yardım etmek onun hatasını görmezden gelmek değil; onu hakka davet etmek ve yanlışından vazgeçirmektir. Fanatizm ise bu anlayışın tersine işler. Fanatik zihin, ait

olduğu kişiyi ya da grubu haklı olup olmadığına bakmadan destekler. Bu ise bireyi adaletten uzaklaştırır, zulmü normalleştirir.

Kur'an bu konuda çok açık bir uyarıda bulunur: "Bir topluma olan kininiz, sizi adaletsizliğe sevk etmesin. Adil olun, bu takvaya daha yakındır." (Maide, 5/8) Gerçek bağlılık, kardeşini hakka yöneltmekle mümkündür. Zalimliği örtbas etmek değil önlemektir. Aksi takdirde sadakat, adaletin değil zulmün aracına dönüşür.

73 Fırka Hadisi: Tevhid, Tevazu ve Cemaat Fanatizmi

İslam tarihinde sıklıkla atıf yapılan meşhur bir hadis şöyledir: "Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Bunlardan biri hariç hepsi ateştedir." Sahabiler sordular: "Ey Allah'ın Resulü! Kurtulan fırka hangisidir?" Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Benim ve ashabımın yolunda olanlardır." (Tirmizi, İman, 18) Bu hadis, tarih boyunca kimi gruplar tarafından kendi cemaatlerini yüceltmek ve "kurtulmuş fırka" olarak ilan etmek amacıyla kullanılmıştır. Ancak bu, hadisin ruhuna ve maksadına aykırıdır. Zira Resulullah (s.a.s.), burada açık bir şekilde herhangi bir cemaatin adını değil bir niteliği ortaya koymaktadır: "Benim ve ashabımın yolunu izleyenler." Kurtuluş, belli bir cemaate mensup olmakla değil; Kur'an ve sahih sünnete ittibâ ile mümkündür. Fanatik yapılar ise bu hadisi kullanarak kendi gruplarını mutlak

kurtuluşun tek adresi olarak sunmakta; diğer Müslümanları dışlamaktadır. Bu yaklaşım, tevazu yerine kibir, kardeşlik yerine dışlayıcılık üretir. Oysa Kur'an şöyle buyurur: "Kendinizi temize çıkarmayın. Kimin takva sahibi olduğunu en iyi Allah bilir." (Necm, 53/32) Sonuç olarak, hadiste isim verilmemesi bu mesajı evrenselleştirir. Dolayısıyla hiçbir cemaat bu hadisi fanatik aidiyetin kılıfı olarak kullanamaz. Hakikate sadakat, grubuna sadakatten önce gelir.

Kur'an ve Sünnetle Uyuşmayan Yapılara Dair Ölçü

İslam'da bir cemaatin veya dinî yapının meşruiyeti, mensup sayısı, tarihî kökeni veya

liderinin karizması ile değil Kur'an ve sahih sünnetle olan uyumu ile belirlenir. İnançta ve amelde vahyin ruhuna aykırı düşen, hurafe ve türedi uygulamalarla (bidatlar) dolu olan ya da dinin temel maksatlarını çarpıtan herhangi bir yapı, İslami kimliği temsil edemez. Kur'an-ı Kerim'de bu konuda temel ilke şudur: "Kim Resul ile zıtlaşır ve müminlerin yolundan başka bir yol izlerse onu yöneldiği yolda bırakır, sonra cehenneme sokarız. Ne kötü bir sonudur o!" (Nisa, 4/115) Ayrıca Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Her kim bizim bu işimize (dinimize) onda olmayan bir şeyi katarsa o merduddur (reddedilir)." (Buhari, Sulh,

5; Müslim, Akdiye, 17) Bu ölçü çok açıktır: Kur'an ve sünnet dışı öğreti, metot ve uygulamalarla hareket eden bir yapı, isterse İslami söylem kullansın, özünde bidat ve dalalettir. Bu tür yapılara aidiyet hissiyle körü körüne bağlılık fanatizmi doğurur. Hâlbuki İslam'da bağlılık ancak hakikatle sınırlıdır. Kişi ya da grup, inançta tevhid ilkesine, ibadette sahih sünnete, ahlakta ise Kur'ani ilkelerle uyumlu değilse o yapıya aidiyet bir fazilet değil ancak bir sapma olabilir. Fanatizm, böyle bir yapıyı "dokunulmaz" görmekle başlar; hakikati değil grubu savunmayı esas alır. Oysa sağlıklı dindarlık, her şeyden önce hakikate sadakattir.

FETÖ Örneğinde Fanatizmin Modern Tezahürü

Fanatizmin en yıkıcı ve güncel tezahürlerinden biri, hiç şüphesiz Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) örneğidir. Bu yapı, dinî söylemi istismar ederek Kur'an ve sünnetten uzak, hiyerarşik itaati kutsallaştıran, eleştiriye kapalı, lider merkezli bir fanatizm üretmiştir. 15 Temmuz 2016'daki hain darbe girişimi, bu kör sadakatin bir millete nelere mal olabileceğini acı bir şekilde göstermiştir.

FETÖ, mensuplarını "cemaat" adı altında örgütlerken sorgusuz itaati "dinî vecibe" gibi sunmuş; liderini âdeta masum, hatasız bir figür gibi tanımlamıştır. Fanatizmin felakete sürüklediği bu örnek, sadece siyasi değil dinî bir uyarı

» **İslam dini, yegâne hak din olması bakımından insan fıtratına uygunluğu ve dengeli yapısıyla diğer batıl dinlerden ayrılır. Bu dengenin temelinde ifrat (aşırılık) ve tefritten (gevşeklik) uzak durma ilkesi vardır. Allah Teâlâ, Kur'an'da müminleri "vasat ümmet" şeklinde tanımlayarak onların hayatın her alanında ölçülü olmalarını emretmiştir.**

olarak da değerlendirilmelidir. Çünkü hakikatin yerine lidere sadakat, Kur'an'ın yerine içtihat kisvesi altındaki şahsi kanaatler konusunda iman yerine istismar üretilir. FETÖ örneği, sahih dindarlıkla sapkın sadakat arasındaki çizginin ne kadar hayati olduğunu göstermektedir.

Fanatizme Karşı İslami Savunma Mekanizmaları

Fanatizmin toplumsal ve bireysel düzeydeki tahribatını önlemek için İslam'ın önerdiği çok güçlü savunma mekanizmaları vardır. Bu mekanizmalar, bireyi hem içsel bir istikamette tutar hem de cemaat aidiyetlerini ölçüye bağlar.

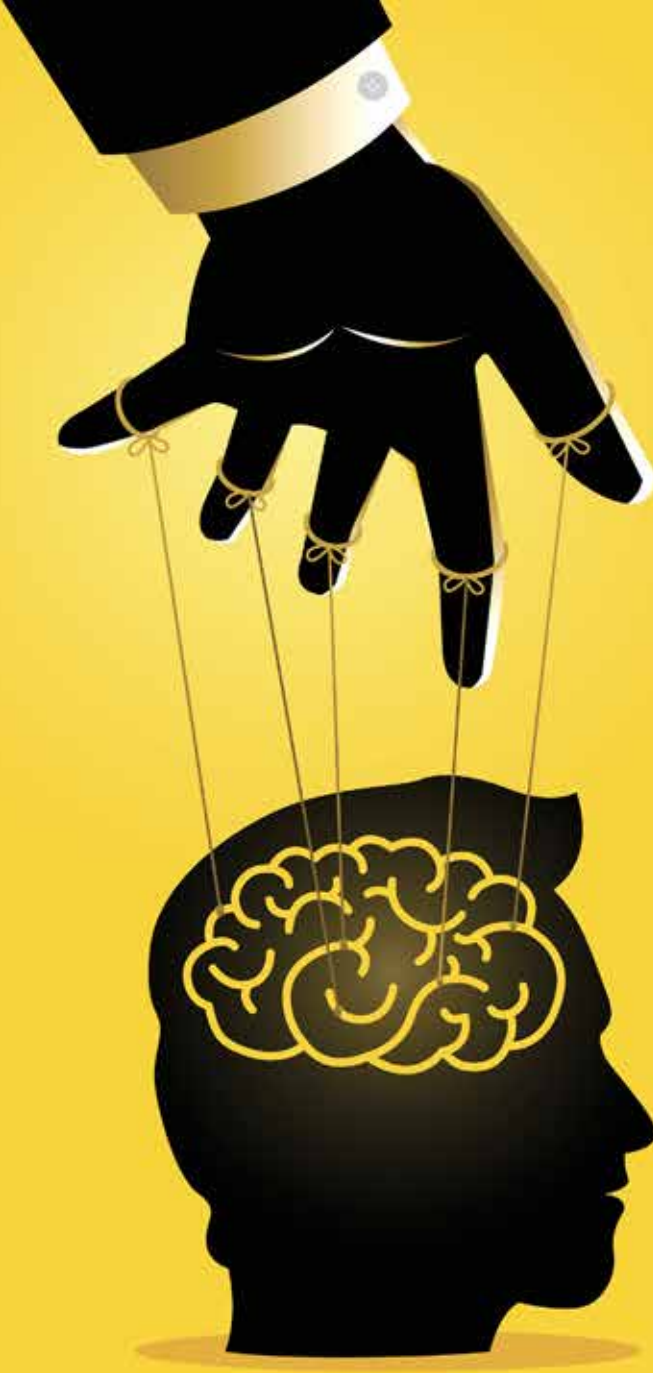
Birincisi; tevhid bilinci ve akletmedir. Allah, insana akletme potansiyeli vermiş ve "Hiç düşünmez misiniz?" (Bakara, 2/44) buyurarak sürekli düşünmeyi teşvik etmiştir. Akletmenin dondurulduğu yerde fanatizm doğar; oysa Resulullah akletmeyi ve istişareyi öne çıkarmıştır. Cemaat mensuplarına, lidere değil hakikate sadakat öğretilmelidir.

İkincisi; adalet ve takva merkezli topluluk inşasıdır. Bir yapının başarısı, bağlılarının sorgusuz itaatıyla değil adalet, ahlak ve takva ile ölçülür. Kur'an şöyle buyurur: "Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun." (Maide, 5/8)

Üçüncüsü; ilimle temellenen dindarlıktır. Fanatizm cehaletin ürünüdür. İlme ve tahkike dayalı bir dinî bilinç, kör bağlılığı değil bilinçli itaati doğurur.

Dördüncüsü; cemaat ve ümmet farkının kavranmasıdır. Cemaatler, ümmetin içindeki araçlardır; amaç değildir. Bir cemaat, kendisini "tek kurtuluş yolu" olarak sunuyorsa bu sapmadır. Kurtuluş, cemaate değil Kur'an'a ve sünnete uyuma bağlıdır.

Sonuç olarak fanatizm sadece bir aşırılık biçimi değil; bir çürüme hâlidir. Bu çürüme, akletmenin dondurulması, adaletin terk edilmesi ve dinin araçsallaştırılmasıyla ortaya çıkar. Fanatizme karşı en güçlü panzehir vahyin rehberliğinde, akıl ve ahlakla inşa edilmiş sahih bir dinî bilinçtir.

DİNSEL FANATİZMİN BİREYSEL VE TOPLUMSAL TEZAHÜRLERİ ŞUUR DARALMASI VE ÖTEKİLEŞTİRME

■ Prof. Dr. Asım YAPICI

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Thomas Hobbes, “İnsan, insanın kurdudur.” der. Acaba insan, insanın kurdu mudur yoksa yurdu mudur? Felsefe, ilahiyat, psikolojisi ve sosyoloji başta olmak üzere sosyal bilim araştırmalarında doğrudan ya da dolaylı olarak bu soruya cevap aranır.

Biyo-psiko-sosyal özellikleriyle birlikte manevi (ruhsal) bir varlık olan insan hem başkaları tarafından etkilenme hem de başkalarını etkileme potansiyeline sahiptir. Bireyin bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal, ahlaki ve dinî gelişimini besleyen, şekillendiren ve dönüştüren çok sayıda etken vardır. Elbette psikolojik hadiselerde iki kere iki dört etmez. Çünkü her birey biriciktir ve onun sosyal çevresiyle etkileşimi de kendine özgüdür. Bunun anlamı şudur: Birebir aynı şartlarda büyüyen kişiler hatta ikiz kardeşler bile birbirinden farklılaşır. Beş duyu organı, sinir sistemi ve beynin çalışma biçimi fizyolojik bakımdan benzer olsa da dış dünyadan gelen uyarıcıları/malumatları/bilgileri algılamak, anlamlandırmak ve yorumlamak kişiye özgüdür. Çünkü her insan, belli oranda kendi kültürünün ürünüdür. İçinde doğup büyüdüğü toplumun değerleri, inançları ve hassasiyetleri -benimsenme ve içselleştirme düzeyine göre farklılık arz etse de- bireyi etkilemeye devam eder. Ancak bu açıklama, insanı tanımlamada yeteri kadar kuşatıcı değildir. Zira çocukluk ve ergenlik döneminde

yaşananlar, bireyin ilerleyen yıllarda bilişsel, duygusal ve sosyal bakımdan nasıl bir şekil alacağını belirlemede ziyadesiyle işlevseldir.

Çocukluk dönemi ata yurdumuzdur. Benliğimizin, kişiliğimizin ve kimliğimizin ilk tohumları orada atılır. Bilhassa sevgisiz, ilgisiz, dışlayıcı ve otoriter ebeveyn tutumları altında büyüyen çocuklarda doyurulmayan sevgi ve ilgi ihtiyacı, yetişkinlik döneminde onları farklı biçimlerde etkilemeye devam eder. Anne baba tutumları ve bağlanma tarzları bakımından çocukluk döneminde ruhsal bakımdan örselenen bireyler, bilhassa “gerçek ben”in doğumu olarak tanımlayabileceğimiz ergenlik yıllarından itibaren doyuramadıkları ihtiyaçlarını ya ilişki ya da telafi yoluyla doyurmaya çalışırlar. Bu süreç, bireyin din ve inançlarıyla ilişkisinde de açıkça gözlenebilir. Kusurlu ebeveyn algısı altında benlikleri yıpranan kişiler ya geleneksel dine sığınır ya mistik oluşumlara intisap eder ya fanatik dinî gruplara yönelir ya dine ilgisiz bir hayat sürer ya da deizm ve ateizme kayabilir. Anlaşılabileceği üzere benzer etkiler/uyarıcılar, çok farklı tepkileri/davranışları beraberinde getirebilir. Dinsel fanatizmi bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Ancak bu açıklama da dinsel fanatizm konusunu izahta yeterli değildir. Zira kusurlu ebeveynin psikolojik yansımaları, bireyin zihinsel gelişimi, kimlik arayışı, iç grup kayırmacılığı, dış gruplara yönelik ön yargı,

ayrımcılık ve şiddet uygulama gibi davranışları beraberinde getirebilir. Buradan hareketle dinsel fanatizmin en azından psikolojik ve sosyal psikolojik nedenlerden beslenerek şekillendiği söylenebilir. Mensup olunan grup içinde benliğin ve kişiliğin erimesi, bireyin kendini sadece cemaat kimliğiyle tanımlaması şuurlarlığı ya da bilinç daralmasını beraberinde getirir. Şuurlarlığı ya da bilinç daralması, dış dünyada cereyan eden olayları algılama ve anlamlandırmada bozulmalara neden olur. Bu anlamda dinî yönelim bakımından fanatik olanlar, çevrelerinde gördükleri her şeyi siyah beyaz şeklinde ikili bir tarzda algılama eğilimindedir. Onlara göre bir şey ya doğrudur ya yanlıştır; bir insan ya iyidir ya kötüdür. Dolayısıyla dinsel fanatizm içinde olanlar; dış dünyadaki gri tonları, alaca durumları, bağlam ve şartlara göre oluşan niyet ve davranış farklılıklarını dikkate

al(a)maz. Daha da önemlisi onlara göre sadece kendi inandıkları doğrudur. Başkalarının inançları, düşünceleri ve eylemleri yanlıştır. Dinsel fanatikler, hakikatin sadece kendi uhdelerinde olduğuna inanır. Bu anlamda “hakikat tekelsizliği” yaparlar. Tekfirci söylemlerle dinin sınırlarını çizdikleri gibi cennet ve cehenneme gidecekleri de onlar belirler. Bu nedenle fanatik dinî eğilim gösterenler diğer dinî gruplara, onların görüşlerine karşı müsamahasızdırlar ve dinî/sosyal konularda yaşadıkları ve gözledikleri hadiseleri sağlıklı

bir biçimde değerlendiremezler. Çünkü zihinsel saplantıları, onların olayları objektif olarak algılamasına engel teşkil eder.

Dinsel fanatikler sadece dış grup üyelerine değil iç grup üyelerine karşı da ziyadesiyle hoşgörüsüz davranabilirler. Dış dinî gruplar, zaten özü itibarıyla sapkın ve kötüdür. Bu nedenle onların eylemlerine ve söylemlerine karşı sert bir tutum sergilemek gerekir. İç grup üyeleri arasında grubun inanç ve değerlerini sorgulayanlar “din dışı eğilimli”, “yeryüzünde fesadı yaymaya meyilli”, “dini hakıyla anlamayan”, “ihanet içinde” ve “davayı yeterince sahiplenmeyen zayıf iradeli” kişiler olarak yaftalanır. Bununla birlikte fanatikler, kendilerinden uzaklaşan kişileri gruba tekrar kazandırmak için yoğun bir çaba içine girerler. Şayet bu çaba işe yaramazsa grubu terk edenler kesin bir dille tekfir edilerek ötekileştirilir, sözlü ve fiilî saldırılara maruz bırakılır.

Buradan hareketle şunu söylemek mümkündür: Başkalarının kafa yapısını zorla da olsa kendisinininkine benzetme arzu ve isteğine dayanan fanatizmin en önemli özelliği “müsamahasızlık”tır. Bu sebeple fanatikler, başkalarını kendilerine benzetebilmek için sözlü veya fiilî şiddete sık sık müracaat etme ihtiyacı duyarlar. Onlar hakikatin tek temsilcisinin kendileri olduğuna inanmaktadırlar. Bu inanç, fanatikleri, dış dünyadan gelen bilgi ve malumatları peşinen reddetmeye götürür. Esasen onların zihinsel yapılarının katılaşması ve

bilinç daralması yaşaması, söz konusu reddedişten kaynaklanır. Burada, âdeta bumerang gibi her reddediş daha fazla katılaşmayı, her katılaşma da daha fazla reddedişi beraberinde getirir. Öyle ki dış dünya ile sağlıklı bir ilişki kurulamaz hâle gelir. Yakın tarihte ülkemizin yaşadığı 15 Temmuz darbe teşebbüsü göstermektedir ki FETÖ üyelerinin iç grup haberleşmeleri öncelikle onların kendileri dışındaki dünyaya karşı sağırlaşmalarına neden olmuş, otorite kabul ettikleri liderlerine sorgusuz sualsiz bağlanmaları ve grup içinde muteber kabul ettikleri eserler/vaazlar dışında başkaca etkileşim kaynaklarına müracaat etmemeleri

» **Başkalarının kafa yapısını zorla da olsa kendisinininkine benzetme arzu ve isteğine dayanan fanatizmin en önemli özelliği “müsamahasızlık”tır. Bu sebeple fanatikler, başkalarını kendilerine benzetebilmek için sözlü veya fiilî şiddete sık sık müracaat etme ihtiyacı duyarlar. Onlar hakikatin tek temsilcisinin kendileri olduğuna inanmaktadırlar.**

sonucunda yaşadıkları zihinsel katılık ve bilinç daralmasıyla “istedikleri her şeyi yapabilecek”leri vehmine kapılmışlardır. Buradan anlaşılmaktadır ki katı bir şekilde iç grupta bütünleşme hadisesi; örgüt mensupları arasında bilinç daralması, hoşgörüsüzlük ve hakikat tekelsizliğini beraberinde getirmektedir. Çünkü fanatikleşen bireyler güvensiz kişilik yapılarıyla baş edebilmek için mensup oldukları grubun sosyal desteğine ihtiyaç duyarlar. Bu destek ise öncelikle grubun din anlayışını sorgusuz sualsiz onaylamakla mümkündür.

Kişilik özellikleri bakımından saldırgan ve buyurgan kimseler kadar kendilerini zayıf ve güvensiz hissedenler de fanatik olabilir. Esasen onları fanatikliğe sevk eden saygınlık ve statü ihtiyacıdır. Bu ihtiyaç, insanların dinî yönelimlerinde de kendisini belli edebilir. Bilhassa dezavantajlı grup üyeleri, dinsel anlamda fanatik oluşumlara katılmaya meyillidir. DEAŞ başta olmak üzere katı selefi gruplara katılanlar üzerinde yapılan psikolojik araştırmalar bu durumu teyit etmektedir. Burada da FETÖ ve benzeri yapılarda olduğu gibi bireysel psikolojik faktörlerle sosyal psikolojik faktörlerin iç içe girdiğini görmekteyiz. Çünkü bu tür yapılar, maddi bakımdan zayıf, duygusal açıdan örselenmiş, güvenli bir gelecek arayan gençleri öncelikle dinî bir motivasyonla etkilemeye çalışır. Daha sonra saygınlık ve

statü ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik söylem ve eylemlerle gençlerin toplumla etkileşimsel teması zayıflatılır.

Fanatikler sadece hakikat tekelciliği yapmaz. Onları tanımlayan temel özelliklerin başında, çok basit gerekçelerle sözlü ve fiilî şiddet kullanmaktan kaçınmamaları gelmektedir. Çünkü onlar, kendi dinî inançlarına rakip ve düşman olarak gördükleri kişileri veya grup üyelerini yaralama ve öldürmeye kadar varabilen saldırganlık duygularının etkisi altındadırlar. Mensup oldukları gruplarının başarısı onları son derece mutlu ederken başarısızlığı ise derinden yaralamaktadır. Bunlar hayatlarının tamamını, bağlandıkları kişilerin dinî öğreti ve uygulamalarıyla doldurmaya çalışırlar. Bununla birlikte, onların dinî konularda çoğu kere yeterli bir bilgiye sahip olmadıkları söylenebilir. Bu sebeple içerisinde yetiştikleri grubun inanç, fikir ve ideallerini kesinlikle değiştirilmesi mümkün olmayan “mutlak doğrular” olarak kabul ederler. Bu haliyle onlar “patolojik/hastalıklı” olarak değerlendirilebilir. Bahsi geçen hastalıklı durumun gerek iç grup üyeleri gerekse onlara sempati besleyenler arasında ziyadesiyle bulaşıcı olabileceği ise asla hatırdan çıkarılmamalıdır.

Dinsel fanatizm, bilişsel katılık ve şuur daralması şeklinde tezahür ettiği için fanatik olmayan din anlayışları içinde de zaman zaman fanatik bireylere rastlanabilir. Örneğin rasyonel entelektüel öğelerin

hâkim olduğu kitabi dindarlar arasında fanatik olanlar bulunabileceği gibi mistik unsurların karıştığı geleneksel dindarlar içerisinde de fanatiklere rastlanabilir. Çünkü bu tip kişiler de dünya görüşleri, merkezî tutumları ve zihinsel süreçleri bakımından hakikat tekelciliği yaparlar. Çünkü onlar, tekinsiz bir dünyada güvenlik arayışı içindedirler. Bunların merkezî tutumunu da tek kanaldan beslenen din anlayışı oluşturmaktadır. Asıl sorun da burada ortaya çıkar: Fanatikler; “din anlayışı” ile “din” arasında ayırım yapabilecek zihinsel donanımına sahip değildir. Onlar kendi din anlayışlarını “Allah tarafından gönderilen din” olarak kabul ederler. Esasen “Hakikat bizdedir. Bizim dışımızda kurtuluş yoktur.” şeklinde özetleyeceğimiz iddiaları da onların dinî anlayışlarından beslenmektedir.

Dinsel fanatizm, zamanın ruhuyla da yakından ilişkili olabilir. Bilhassa emperyal güçlerin sömürgeci politikaları; küreselleşmenin biz ve onlar arasındaki sınırları belirsizleştirerek dinî kültür ve kimliği zayıflatması; “Güçlü olan ayakta kalır.” önermesiyle vahşi kapitalizmin hâkimiyetini ilan etmesi, böylece kültürel ve dinî dayanakların koruyucu etkisinin zayıflaması yani güvensizlik hissi ve gelecek endişesi dinî radikalleşmeyi ve selefi akımları beslemektedir. Şunu da ilave etmek gerekir: Fanatik dinî oluşumları kuran, finanse eden ve yönetenlerin en azından bir kısmı küresel güçlerin kontrolü altındadır. Bundan hareketle aslında burada

vekâlet savaşlarının yaşandığı da rahatlıkla söylenebilir. Şu hususu da ısrarla vurgulamak gerekir ki fanatizm sadece dinî gerekçelerle ortaya çıkmaz; din karşıtlarında da fanatik tutum ve davranışlar gözlenebilir. Çünkü Wiliam James’in de belirttiği gibi fanatizm, temelde dinî zihniyetin değil; zihinsel ve duygusal yapının hatta saldırganlık içgüdüsünün tezahürü olarak ortaya çıkar. Zira fanatizm, alışkanlıkların ve geleneklerin dışına çıkan herkesten ve her şeyden nefret etme ve yabancı olarak kabul edilen her şeye karşı saldırgan bir tavır takınma biçiminde ortaya çıkabilir. Dolayısıyla fanatik insanların dinî hoşgörüsüzlüğü ve buna bağlı olarak sözlü ya da fiilî şiddet kullanma eğilimleri temelde dinden kaynaklanmamaktadır. Esasen bunun altında çok farklı gerekçeler bulunabilir. Buradan şu sonucu çıkarmak mümkündür: Kişinin dinî inançları, dinî kanaatleri, hatta dinî aidiyetleri ve buna bağlı olarak dinî yaşantısı bu hususta temel belirleyici değil başka faktörlerle belirlenen bir konuma sahiptir. Din dışı fanatizmi de bilhassa anmak gerekir. Örneğin fanatik ateistlerde de benzer psikolojik ve sosyal psikolojik süreçlerin varlığını izlenmek mümkündür.

“İnsan, insanın kurdu mu yoksa yurdu mu olacak?” sorusunu bir de dinî ya da din dışı fanatizm çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Fanatizm arttıkça birlikte yaşamak zorlaşacak, fanatizm azaldıkça bilinç daralması ve ötekileştirme azalacaktır.

Kendi görüşlerini mutlak doğru kabul eden aşırı gruplar, farklı düşünenleri ötekileştirerek toplumsal kutuplaşmayı derinleştirir.

■ Söyleşi: Mustafa BERK

Prof. Dr. Abdülkerim BAHADIR

Bireyin hakikate değil de aidiyete tutunarak düşünsel özgürlüğünü yitirmesine sebep olan; toplumları içten içe kemiren ve birlikte yaşamanın düşmanı olan fanatizm, maalesef çoğu zaman bir inançtan değil de onun çarpıtılmış mutlakçılığından beslenmektedir. Bir sapma ve çürüme biçimi olarak karşımızda duran fanatizm olgusunu Prof. Dr. Abdülkerim Bahadır'a sorduk.

Fanatizm nedir, kişilikteki zihinsel ve ruhsal yansımaları nasıldır? Çeşitleri nelerdir?

Güncel bir tanımla fanatizm, “benimsenen bir görüş, düşünce veya tavrın tartışmaya açılmadan, bütün eleştirilerin dışında tutularak şiddete başvuracak ölçüde katı bir biçimde savunulması, ateşli taraftarlık, körü körüne bağlılık” şeklinde şiddet vurgusuyla gündeme getirilmektedir. Fanatizm, hoşgörünün tam karşısı olarak aşırılık, dışlayıcılık, karşıtlık, inatçılık, köktencilik ve köktendincilik niteliklerinin temsil ettiği merkezî bir kavram olup genel anlamda bağnazlığa; dinî anlamda ise yobazlığa karşılık gelmektedir. Fanatizmin dinî bağlamını işaret eden yobazlık, kendi inandığı dinden başka dinleri görmezlikten gelen; başka dinî yaklaşımlara ya da başka bir dinî inanca sahip olanlara yaşama hakkı tanımayan; sadece kendi dinî öğretilerine körü körüne bağlı kişilerin hastalıklı dinî yaklaşımını temsil eder.

Fanatizme temel teşkil edebilecek biyo-psiko-sosyal pek çok kaynaktan bahsedilebilir. Bununla birlikte üzerinde durulması gereken en önemli kaynak dogmatizmdir. Mevcut anlamıyla dogmatizm, “fizik ya da metafizik ilke ve öğretileri eleştirmeksizin doğru kabul eden, temelde skolastik gelenekten beslenen, değişmeye ve gelişmeye kapalı tüm öğretileri içine alan geniş kapsamlı zihinsel yaklaşım” olarak literatüre geçmiş bulunmaktadır. Dogmatizmi psikopatolojik zihinsel bir sorun olarak ele

alan önemli araştırmacılarından Rokeach’ın tespitlerine göre, dogmatiklerin kişilik nitelikleri şu şekilde sıralanabilir: Farklı inanç ve düşünceleri büyük ölçüde reddetme; kendi inanç sistemleri arasında güçlü bağlar geliştirememesi; çelişik bilgileri kabul etmeme ya da özümsemeye zorluk çekme; belirsizliklere karşı düşük tolerans gösterme; kapalı ya da birden fazla anlama gelebilecek olgular karşısında tek boyutlu somut yorumlar getirme; hayata yönelik paranoid tutumda artış ve kendini kabul eğiliminde düşüş kaydetme.

Her ne kadar bazen dogmatizm ile aynı ya da benzer anlamlarda kullanılıyorsa da fanatizm, özellikle yıkıcı-filî boyutu açısından dogmatizmi aşan, daha derin bir kişilik ve davranış bozukluğudur. Fanatizmin yaygın olarak kabul edilen çeşitleri şunlardır:

Dinî Fanatizm: Bir dine veya mezhebe aşırı bağlılık.

Siyasi Fanatizm: Belirli bir ideolojiye, partiye veya lidere aşırı bağlılık ve siyasi rakiplere karşı acımasız bir tutum.

İdeolojik Fanatizm: Bilimsel, felsefi veya etik bir görüşe aşırı bağlılık ve bu görüşün dışındaki her türlü fikri dışlama.

Milliyetçi Fanatizm: Kendi milletini diğer milletlerden üstün görme, aşırı vatanseverlik.

Spor Fanatizmi: Bir spor takımına veya sporcuya duyulan aşırı ve bazen şiddete varan bağlılık.

Din ile fanatizm arasında karşılıklı bir ilişkinin varlığından söz edilebilir mi, buna dair örnekler var mıdır?

İslam dininin bu noktadaki konumu nedir?

Fanatizm ile din arasında duruma göre kapalı ya da açık bir ilişkiden bahsedilebilir. Nitekim bu ilişkiyle ilgili literatürde lehte veya aleyhte birçok araştırma yapılmıştır. Batılı bir kısım araştırmalara göre dinî inanç, bazı durumlarda sorunlu bir kişilik gelişimine yol açabilir. Bu araştırmalara göre dinî görevlerini yerine getirenlerin getirmeyenlere göre; yine katı bir dinî gelenekten gelenlerin diğer dindarlara göre daha peşin hükümlü, daha dogmatik, daha fanatik, daha fazla otoriteye bağımlı, daha uyducu ve tutucu eğilimlere sahip oldukları gözlenmiştir. Buna karşılık, birçok araştırmacının bulgularına göre, özellikle samimi bir dindarlıkta yukarıda ifade edilen kişilik sorunları gündeme gelmemektedir.

Günümüzde fanatizm-dindarlık ilişkisi ardındaki psikolojik ve sosyal nedenlerle ilgili tartışmalar henüz netlik kazanmış değildir. Öne sürülen kaynak ve nedenler, konuyla ilgilenen araştırmacıların bulguları doğrultusunda şekillenmektedir. Konuya dinî yapıların katkısı açısından yaklaşıldığında daha gerçekçi sonuçlara ulaşılabilir. Dinler tarihi eleştirel bir gözle incelendiğinde dinlerin bir kısmı, ahlaki ilkelerin değerlerini kaybedip yerini çeşitli sapmalara bıraktığı toplumları yeniden düzeltmek amacıyla içinde doğdukları karmaşık düzen gereği şiddetin gölgesinde gelişmiştir. Zamanla şiddet, kanser

virüsü gibi nüfuz ettiği dinin bünyesinde beslenmiştir. Öyle ki bazı dinlerde şiddet olayları, sonraki dönemlerde kutsallık atfedilecek kadar yüceltilmiş, ayinlerle canlı tutulmuştur: Bu bağlamda Yahudilerin Mısır'dan çıkışlarında ve sonrasında meydana gelen şiddet olayları; Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi ve engizisyon işkenceleri; Kerbela olayı ve Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi gibi din eksenli pek çok fanatik yöneliş, şiddetin din maskesi altında kazandığı güç ve boyutları gösteren örneklerden sadece birkaçıdır. Bulgulara dayalı yaygın kanaate göre Yahudilik, insanlık tarihinin karanlık sayfalarında dogmatizm ve fanatizmden sabıkalı dinlerin başını çekmektedir.

Konuya İslam dini açısından yaklaştığımızda hem Kur'an-ı Kerim'de hem de Hz. Peygamber'in yaklaşımlarında şiddete hiçbir şekilde onay verilmediği; hangi ırk, din veya mezhepten olursa olsun başkalarına karşı şiddetin yasaklandığı rahatlıkla tespit edilebilir. İstisnalar ve kişisel sapmalardan kaynaklanan keyfi uygulamalar bir tarafa bırakılırsa tarih boyunca İslam ülkelerinde, gayrimüslimlerin kendi dindaşlarından dahi göremedikleri engin hoşgörüyle muhataplıkları tarihî vesikalarla kayıt altındadır.

Aşırıcılığın toplumsal yapılar üzerindeki etkileri nelerdir? Özellikle toplumsal uyum ve birliktelik, birlikte yaşama kültürü üzerinde ne tür etkiler icra eder?

Bireysel düzeydeki yıkıcı etkilerinin yanı sıra toplumsal

yapılar üzerinde de etkiler bırakan aşırıcilık, bir toplumun dokusunu yıpratıcı, sosyal uyumu bozan ve barış içinde bir arada yaşama potansiyelini ciddi şekilde tehdit eden yıkıcı bir eğilimdir. Bu eğilim, birey-toplum etkileşimi içerisinde gelişir ve sorun odağı olur.

Kendi görüşlerini mutlak doğru kabul eden aşırı gruplar, farklı düşünenleri ötekileştirerek toplumsal kutuplaşmayı derinleştirir. Böyle bir durumda toplumda dirençler oluşur, diyalog kanalları tıkanır ve insanlar arasında güven azalır. Diğer yandan aşırıcilık, hoşgörüsüzlüğü ve ayrımcılığı da besler. Farklı etnik, dinî, siyasi ve kültürel gruplara karşı ön yargıları ve nefreti körükler. Bu durum, toplumsal yaşamda ayrımcı uygulamaların artmasına, belli grupların marjinalleşmesine ve temel insan haklarının ihlallerine yol açabilir. Toplumda aşırıcılığın yaygınlaşması ise bireyler ve gruplar arası güveni zedeler. İnsanlar, farklılıklarından dolayı kendilerini tehdit altında hissedebilir; bu da toplumsal dayanışmayı ve etkileşimi azaltır. Güven eksikliği, nihai noktada toplumsal ilişkilerin bozulmasına ve beraberliği sağlayan kolektif eylemlerin zayıflamasına neden olur.

Aşırıcilık, genellikle şiddet eğilimi ile güç kazanır. Aşırı gruplar, kendi amaçlarına ulaşmak veya düşman saydıklarıyla mücadele etmek için şiddete başvurabilirler. Bu durum, toplumsal çatışmaların, terör eylemlerinin ve iç karışıklıkların artmasına zemin hazırlar. Aşırıcilık, ortak kimlik

ve birliktelik hissiyatının zayıflamasına da neden olur. Bu durumda bireyler kendi fanatik grubuna çekilir ve böylece toplumun genelinde birleştirici değerler yerine ayrıştırıcı ideolojiler ön plana çıkar, birlikte yaşama kültürünün temelini oluşturan ortak paydalar güç kaybeder.

Modern dünyada sosyal medyanın ve dijital platformların etkinliği nedir, bunların bireylerin inanç dünyasının şekillenmesine olan katkısı nasıldır?

Günümüzde sosyal medya ve dijital platformlar iletişim ve etkileşim adına her türden bilgi, deneyim ve görüşün hızlı ve kolayca paylaşılıp aktarılmasında birincil rol oynar. Doğal olarak hemen her alanda olduğu gibi inanç dünyasının şekillenmesi bağlamında da bu platformların etkinliği, hem olumlu hem de olumsuz bir işlev görür. Konumuz özelinde, sosyal medyanın fanatizmi destekleyebilecek pek çok içeriği barındırdığı rahatlıkla gözlemlenebilir. Bu çerçevede sosyal medya, olumsuz içerikleriyle bireylerin hızla radikalleşmelerine katkıda bulunabilir. Aşırı görüşlere sahip topluluklar, online platformlarda kolayca bir araya gelebilir, birbirlerini destekleyebilir ve fikirlerini daha da radikal hâle getirebilirler.

Dijital platformlar, yanlış bilgilerin, komplo teorilerinin ve dezenformasyonun kısa sürede her kesime aktarılmasına aracılık eder. Aşırı gruplar, bu platformları kendi ideolojilerini yaymak, yeni üyeler kazanmak

Aşırı gruplar, kendi amaçlarına ulaşmak veya düşman saydıklarıyla mücadele etmek için şiddete başvurabilirler. Bu durum, toplumsal çatışmaların, terör eylemlerinin ve iç karışıklıkların artmasına zemin hazırlar.

ve nefret söylemlerini meşrulaştırmak için aktif olarak kullanır. Doğal olarak yanlış bilgiler, inanç dünyasını manipüle ederek bireyleri aşırılığa sürükleyebilir.

Yine sosyal medya, bazı bireylerin gerçek hayatta söylemekten çekindikleri nefret söylemlerini veya aşırı görüşlerini daha rahat bir şekilde ifade etmelerine imkân tanımaktadır. Bu durum, sorumluluk duygusunu azaltır ve aşırıcılığın teşvik edilmesine zemin hazırlar. Aynı şekilde sosyal medya, rasyonel tartışmadan ziyade duygusal tepkileri ve öfkeyi tetikleyen içeriklerin daha fazla yayılmasında önemli bir işlev görür. Aşırı gruplar, bu mekanizmayı kullanmak suretiyle bireylerin duygusal tepkilerini yöneterek onları kendi ideolojilerine çekebilir. Propaganda, reklamcılık, dezenformasyon ve daha pek

çok olumsuz yönlendirmeler aracılığıyla sosyal medya bireylerin algı, karar, muhakeme, kabul, yönelim, tüketim gibi biyo-psiko-sosyal özgür tercihlerini bloke ederek onları sürü psikolojisi mantığı üzerinden sömürebilir.

Dinî eğitim veya rehberlik sürecinde fanatizmin önüne geçebilmek için nelere öncelik verilmelidir? Bireylerin fanatizm ve aşırıcılık girdabından kurtulabilmesi için neler yapılmalıdır?

Çözüm bağlamında, insan tabiatında var olan saldırganlık güdüsünün yıkıcı yansıması olarak fanatik davranış tarzlarının gelişmesini önleme ve böylece kişisel ve toplumsal aşırılıkların ortaya çıkmasını engelleme ya da kontrol altına alma adına çok yönlü ve çok boyutlu bir yaklaşım benimsenmelidir. Bu noktada ortak bir düzlemde hem ailenin hem resmî kurumların hem de sivil toplum kuruluşlarının üzerine önemli görevler düşmektedir.

Fanatizm ile ilgili hem önlem hem de çözüm çerçevesinde din eğitiminin üstlenebileceği rol, kuşkusuz diğer pek çok değişkenden daha güçlü olabilir. Bu çerçevede gündeme gelebilecek önerileri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Eleştirel Düşünce ve Sorgulama Yeteneğinin Geliştirilmesi: Din eğitiminde bireyler, dinî bilgileri aktarıldığı şekilde koşulsuz kabul etmek yerine bu aktarımları anlamaya ve bunların altındaki hikmeti, maslahatı ve maksadı idrake teşvik edilmelidir. Kutsal

metinlerin ve dinî öğretilerin farklı yorumları, bağlamları ve tarihsel süreçleri öğretilmeli, tek doğru yorumun olmadığı vurgulanmalıdır.

Hoşgörü ve Empati Eğitiminin Güçlendirilmesi: Farklı inançları, kültürleri, dünya görüşlerini ve “öteki”ni anlamaya, saygı duymaya ve ortak değerler etrafında birleşmeye teşvik etmelidir.

Ahlaki Değerlerin ve Evrensel İlkelerin Önemszenmesi: Dinî öğretilerin temelindeki evrensel ahlaki değerler (adalet, merhamet, dürüstlük, sevgi vb.) vurgulanmalı ve şekilsel ibadetlere ilaveten bu değerlerin de hayata geçirilmesinin önemi anlatılmalıdır.

Medya Okuryazarlığı ve Kritik Bilgi Değerlendirmesi: Bireylere, dijital platformlarda karşılaştıkları dinî içerikleri sorgulama, bilgiyi ayırt etme ve kaynakları değerlendirme becerileri kazandırılmalıdır. Sosyal medyanın manipülatif etkilerine karşı farkındalık oluşturulmalıdır.

Dinî Modellerin ve Eğitimcilerin Sorumluluk Alması: Dinî modeller ve eğitimciler, kapsayıcı ve bilimsel düşünceye açık bir anlayışa sahip olmalı, kendi pratikleriyle iyi örnek teşkil etmelidirler. Fanatizmi teşvik eden söylemlerden kaçınılmalıdır.

Karşılıklı Etkileşimin Hedeflenmesi: Farklı dinî ve kültürel gruplar arasındaki ön yargıların kırılması ve karşılıklı anlayışın artırılması hedeflenmelidir.

TAKLİT Mİ ÖRNEK ALMAK MI?

Doç. Dr. Bayram KÖSEOĞLU

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ
قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا
يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ

*“Onlara ‘Allah’ın indirdiğine ve Peygamber’e gelin.’
dendiğinde, ‘Atalarımızı üzerinde bulduğumuz (yol) bize
yeter.’ derler. Ataları bir şey bilmeyen ve doğru yolda gitmeyen
kimseler olsa da mı?”*

(Maide, 5/104)

● İnsan, diğer canlılardan farklı biçimde akıl sahibi bir varlık olarak yaratılmıştır. Bu özellik aynı zamanda insanın sorumlu oluşuyla doğrudan ilişkilidir. Zira akıl ve irade, yapıp ettiklerimizi bilinçli ve isteğe bağlı olarak yaptığımızı ifade eder. Bir başka deyişle insan, aklını

kullanarak hareket etmeli, yaptıklarını ölçüp tartmalı, faydasına olan fiilleri işlerken zararına olanlardan kaçınmalıdır. Bu, insanın ilahi emir ve yasaklara muhatap olarak sorumlu tutulmasının bir gereğidir.

Yüce Allah, insana verdiği akıl ve irade yanında gönderdiği peygamberler ve ilahi kitaplarla da ona yol göstermiş, rehberlik etmiştir.

İyi ve doğrunun yanında olmasını, hak ve hakikati örnek almasını istemiştir. “Allah Resulü’nde sizin için güzel bir örneklik vardır.” (Ahzab, 33/21) buyurarak insanları Hz. Peygamber’in (s.a.s.) örnekliliğine ve rehberliğine yönlendirmiştir. İnsanların hakkın ve hakikatin peşinden gitmelerini isterken diğer taraftan yanlışları da göstererek şeytana tabi olmaya, kötünün peşine takılıp gitmeye karşı onları uyarmıştır. “Şeytanın peşinden gitmeyin.” (Bakara, 2/168 vd.) ayetinin ifade ettiği hakikat de budur. Zira şeytan, insanın düşmanıdır (Bakara, 2/168) ve edepsizliği, kötülüğü emreder. (Nur, 24/21)

Burada şu hususu vurgulamakta fayda vardır ki örnek almak ile taklit etmek arasında hassas bir çizgi vardır. Öyle ki örnek almak, iyi ve güzelin peşinden gitmek iken taklit etmek her ne olursa olsun peşine takılmaktır. Örnek almak araştırmayı, incelemeyi, doğru ise ona uymayı ifade ederken taklit sorgusuz, soruşturmasız tabi olmayı ifade eder. Örnek almak akıl ve düşünmeyle birlikte olurken taklit muhakemeden bağımsız bir teslimiyet şeklinde olur. Bu yüzden ki örnek almak gerekliken taklit ve körü körüne bağlılık kaçınılması gereken bir husustur. Taklit etmenin daha ilerisi ise taassup ve fanatizmdir. Bu ise Kur’an’ın ısrarla sakındırdığı bir konudur. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) tevhide daveti karşısında

putlara tapınmakta ısrar eden müşriklerin, “Tanrıları tek tanrıya mı indiriyor? Bu gerçekten şaşılacak bir şey!’ Onların ileri gelenleri harekete geçip şöyle dediler: ‘Yolunuzda yürüyün! Tanrılarınıza bağlılıkta direnin! İşte (sizden) istenen budur. Bildiğimiz son dinde böyle bir şeyi işitmedik, bu uydurmadan başka bir şey değil. İlahi uyarı içimizden ona mı indirildi şimdi!...” (Sad, 38/5-8) şeklindeki itirazları bunun bir örneğidir. İnkârdaki ısrarlı tutumları nedeniyle cehennemî hak edenleri tasvir eden, “Andolsun biz, cinlerden ve insanlardan birçoğunu cehennem için yarattık. Bunların kalpleri vardır ama onlarla kavrayamazlar, gözleri vardır ama onlarla göremezler, kulakları vardır ama onlarla işitemezler. Onlar hayvanlar gibidir hatta daha da şaşkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır.” (Araf, 7/179) mealindeki ayet, hak ve hakikati görmezden gelen, kulak tıkayan, kalp ve vicdan gibi değerleri hiçe sayarak yanlışın peşine takılıp gidenlere yönelik ibretlik bir teşbihtir. Tarih boyunca inkârcı toplumların sergiledikleri taassup ve fanatizm öyle bir boyuta varmıştır ki kendilerine gönderilen peygamberleri yalancı, mecnun, sihirbaz gibi vasıflarla nitelemenin ötesinde onları tehdit etmek, taşlamak ve nihayetinde öldürmek gibi bir noktaya gelmişlerdir. Sahip oldukları toplumsal nüfuz ve hâkimiyeti kaybetmek istemeyen ileri gelenler bu işin öncülüğünü yapmışlardır.

Firavun örneğinde olduğu gibi, kendini ilah olarak görme cüretini göstermek de (Naziât, 79/24) bu fanatizmin uç noktası olarak gösterilebilir.

Akıl ve irade sahibi bir varlık olan insan, hem dinî hem de sosyal hayatını şekillendirirken bu iki nimetin rehberliğinde hareket etmelidir. Ancak akıl ve irade de tek başına yeterli değildir. Bunların mutlaka peygamberler ve onların tebliğ ettiği vahiyle desteklenmesi gerekir. Vahyin rehberliğinde hareket edildiğinde akıl, insanı dünyada ve ahirette kurtuluşa ulaştıracak büyük bir sermeye olacaktır. Aksi halde salt akıl, İblis’in kibirlenerek yoldan sapması örneğinde olduğu gibi kurtuluş için yeterli olmayacaktır. O hâlde, bireylere ve toplumlara düşen vahyin rehberliğinde işleyen bir akıl ve muhakeme ile hareket etmek; ınsaf ve vicdanı elden bırakmamak; doğruyu ve güzeli aramak; sormak, sorgulamak ve soruşturmadır. Kendi doğrularını mutlak doğru olarak görmemektir. Yapıcı eleştiriye, doğruyu gösteren telkinlere açık olmaktır. İyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırt etmeye çalışmaktır. Her duyduğunun, her gördüğünün peşinden gitmemektir. Aksi hâlde, bireysel ve toplumsal anlamda bir çürüme ve yozlaşma kaçınılmaz olacaktır. Yeme içme alışkanlığından giyim kuşam tarzına, eğlenme kültüründen bütün bir yaşam tarzına varıncaya kadar kendi değerlerini üretemeyen

toplumlar kendilerine sunulanı kabullenmekten, başkalarının peşine takılıp gitmekten başka yol bulamayacaklardır. Modanın esiri olmak, marka takıntısından kurtulamamak, bile bile hatada ısrar etmek bu yanlış tutumun neticeleridir. Hz. Peygamber’den (s.a.s.) nakledilen şu rivayet körü körüne taklit etmenin varacağı noktayı göstermesi adına oldukça dikkat çekicidir: “Muhakkak ki sizler karış karış, arşın arşın sizden öncekilerin yolunu izleyeceksiniz. Hatta onlar bir kertenkele deliğine girmiş olsalar oraya siz de gireceksiniz.” Biz de dedik ki: Ya Resulallah! Bunlar Yahudiler ve Hristiyanlar mıdır? O şöyle buyurdu: “Ya kim olacak?” (Buhari, Ehadisü’l-Enbiya, 49)

Bugün, toplumsal olarak yüz yüze kaldığımız bidat ve hurafeler; giyim kuşamdan yeme içme alışkanlığımıza, eğlenme kültürümüzden harcama alışkanlıklarımıza, aile hayatımızdan dinî yaşantımıza kadar hayatımızın hemen her alanını kuşatan ancak bizden olmayan, bize yabancı olan dinî ve sosyokültürel uygulamalar Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bu uyarısını bir kez daha zihinlerimizde canlandırmaktadır. Bizim için en güzel örnek olan Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yaşantısı, İslam’ın hayat veren ilkeleri önümüzde dururken başkalarını taklit etmek, sorgulamadan peşinden koşmak aklen ve mantıken doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

HAYDİN FELAHA!

Dr. Semih ACET

Isparta Atabey İlçe Müftüsü

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) bir defasında Hz. Bilal'den ezan okuyarak insanları namaza çağırmasını istemiştir. Bu isteğini dile getirirken namazı, rahatlatmaya vesile olan bir ibadet olarak zikretmiştir. Bir ibadete kazandırılan manayı göstermesi adına dikkat çeken bu üslubun benzerini ezan çağrısında da görmek mümkündür. Nitekim ezanda “haydin namaza” ibaresinin hemen akabinde “haydin felaha” denilerek namazın huzur vesilesi olduğuna dikkat çekilmiştir. Namaz ibadetini, yalnızca yerine getirilmesi gereken bir vecibe olarak tanımlamak sığ ve eksik kalacaktır. Zira namaz, yalnızca bir görev ve mecburiyet değil aynı zamanda felaha ve huzura açılan bir kapıdır. Nitekim birbiri ardına gelen acılarla daralan Allah Resulü'nün (s.a.s.) gönlüne inşirah katan miraç yolculuğu ve namaz ibadetinin “müminin miracı”

olarak nitelendirilmiş olması bu durumun bir göstergesidir. Öyle ki Allah Resulü (s.a.s.), Cenab-ı Hak karşısında yaşamış olduğu manevi iklimden ümmetinin de hissedar olması adına ashabını her daim namaza teşvik etmiştir.

Yüklerinden azade olanın rahata kavuşması misali günah yükünden arınan bir kimsenin huzura gark olacağı muhakkaktır. Nitekim Allah Resulü (s.a.s.), namaz kılmayı bir nehirden günde beş defa yıkanmaya benzeterek Allah'ın huzuruna çıkan müminin namazın akabinde maddi ve manevi kirlerinden arınacağı müjdesini vermiştir. (Müslim, Mesacid, 283) Namazın kişiyi hayâsızlıktan ve kötülükten koruyacağını ifade eden Cenab-ı

"يَا بِلَالُ، أَقِمِ الصَّلَاةَ، أَرْحْنَا بِهَا."

“Ey Bilal! Kalk, namaza (çağır da) bizi namazla rahatlat.”

(Ebu Davud, Edeb, 78)

Hakk'ın beyanı da namazın arınma ve huzura erme yönüne bir işaretidir. (Ankebut, 29/45) Çünkü Allah Resulü (s.a.s.), ayakları şişene kadar namaz kılarken (Buhari, Teheccüd, 6) mükellefiyetten kurtulmanın ötesinde, göz nurunun ifası ile felaha ermenin peşinde koşuyordu. Böylesi bir iştıyakı dünyevi meşgalelerin arasına sıkışan, namazı aradan çıkarılan veya savuşturulan bir mefhum olarak gören birinin anlaması oldukça zordur. Namaz ibadetine, yalnızca günde beş defa yerine getirilmesi gereken bir borç ve bir an önce kurtulunması icap eden bir yük olarak bakan bir kişinin huzura kavuşmak adına müezzini hasretle beklemesi pek olası değildir. Buna karşın namaz kılmayı sıradan bir

alışkanlığın ötesinde ve vakti içinde yapılabilecek en hayırlı amel olarak gören ve bunu ümmetine öğreten Allah Resulü'nü (Buhari, Tevhid, 48), bu ibadetten ne ticaret ne de alışverişin alıkoyması mümkün değildir. (Nur, 24/37) Hatta karşı cepheye belirecek düşman korkusunun Efendimizin (s.a.s.) Rabb'i ile buluşmasına mâni olması düşünülemezdi. (Nisa, 4/101) Bu hissiyattan olsa gerek, Hendek Savaşı'nın hengâmesinde namazını ifadan alıkoyan Mekkeli müşriklere öfkelenen Allah Resulü (s.a.s.), bedduadan geri durmamıştır. (Müslim, Mesacid, 203) Savaş ve sefer zamanlarında dahi namaz tamamen terk edilmemiş, sadece bazı özel hükümler getirilmiştir.

Namazı, kulluğun getirdiği mecburiyetten ziyade hayatın vazgeçilmezi olarak gören kişi için namaz; daraldığında, bunaldığında, korkup endişeye kapıldığında nefes almak için çalınan hacet kapısı olur. Nitekim Allah Resulü (s.a.s.), namazı cennetin anahtarı olarak nitelendirmiştir. (Tirmizi, Taharet, 1) Bu temsil ile Peygamber Efendimiz (s.a.s.), dünya ve ahirette huzura ermek isteyen ümmetine mihrabın yolunu tarif etmiştir. Yaradan ile randevunun vaktini belirleyen ezan çağrısı, Efendimize (s.a.s.) göre Rab ile buluşmanın, onunla özel olarak konuşmanın, naz ve niyazda bulunmanın saatidir. (Buhari, Salat, 36) Çünkü namaz, kulun Rabb'ine en yakın olduğu secde anını içinde barındırır. (Müslim, Salat, 215) Böylesi bir buluşmanın heyecanına atıfta

bulunan Peygamber Efendimiz (s.a.s.), günahları yok eden ve dereceleri yükselten amelleri bir sohbet meclisinde şöyle sıralamıştır: “Meşakkat de olsa en güzel şekilde abdesti almak, mescitlere giden adımların sayısını arttırmak, bir namazın akabinde diğer bir namazın vaktini beklemek. İşte bağlanmanız gereken şey budur.” (Müslim, Taharet, 43) diye sözlerini bitiren Allah Resulü (s.a.s.), ezan vaktini sevdiği ile buluşma vaktini bekleyen sevdalılar misali beklemenin ayrıcalığına dikkat çekmiştir.

Bunca meziyeti sıralanan, hayâsızlıktan ve kötülükten koruduğu vurgulanan namazın, günahlara niye engel olamadığı imasının muhatabının ise namazdan ziyade onu ifa eden kullar olduğu unutulmamalıdır. Öyle ki Allah Resulü'nün (s.a.s.) murat ettiği göz nuru, dinin direği, ümmetin miracı, cennetin anahtarı mesabesindeki bir namazın, musalliyi (namaz kılan kişi) kötülükten koruyacağı ve ahlaklı kılacağı muhakkaktır. Nitekim “Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” (Zariyat, 51/56) ayetinde vurgulanan yaratılış gayesinin şekle indirgenmiş bir ibadetle izahı kabil değildir. Pek “yüce bir ahlak” üzerinde olduğu beyan edilen (Kalem, 68/4) ve yüce ahlakı tamamlama vazifesi ile gönderilen (İbn Hanbel, Müsned, 381) Peygamber Efendimizin (s.a.s.) kazandığı ahlakta, dinin direği olan namazın payı asla unutulmamalıdır.

(Tirmizi, İman, 8) Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için kendisi “güzel bir örnek” (Ahzab, 33/21) olarak tavsif edilen Allah Resulü'nün (s.a.s.), “Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz siz de öyle namaz kılın.” (Buhari, Ezan, 18) beyanını şekilsel aynılık ile sınırlı görmek doğru değildir. Bilakis, Efendimizin (s.a.s.), “Ey Bilal! Kalk namaza (çağır da) bizi namazla rahatlat.” hitabında mündemiç olan hissiyatı yakalamaya çalışmak asıl olmalıdır. Onu hayâsızlıktan ve kötülükten koruyan namazının nasıllığı sorgulanmalıdır. Dünyanın meşgalesinden bedenen sıyrılıp Allah'ın huzuruna çıktığı gibi zihnen de onun huzurunda olma şuuruna nasıl erebildiği araştırılmalıdır. Kılınmış olmak için kılmanın ötesine geçip tadil-i erkân ile her rüknün hakkını ne şekilde verebildiği kavranmalıdır. Hastalığın, yolculuğun, bedensel engelin hatta savaşın bile ifadan alıkoyamadığı böylesi bir ibadetin özünde neler sakladığı ortaya çıkarılmalıdır. Bunlar yapılabildiği takdirde Allah Resulü'nün (s.a.s.), “İşte bağlanmanız gereken budur.” diye tembihlediği namaza kavuşabiliriz. Böyle bir namaz, bizi kötülükten koruyacak ve ahlakımıza tesir edecektir. Bu duyguya kavuştuğumuz anda ise namaz, dünyevi meşgalelerimiz esnasında üzerimizde bir yük olmaktan çıkarak aksine yükümüzü alan ve bizi arındıran bir pınara dönüşecek; gönlü inşiraha sevk eden bir amel olacaktır.

Bİ' KAVRAM

Ortoreksiya Nervoza

Bireyin “sağlıklı” beslenmeye saplantılı bir şekilde odaklanması ve “sağlıksız” olarak gördüğü yiyeceklerden şiddetle kaçınması durumudur. Ortoreksik bireylerde bazı yiyeceklerle karşı aşırı korku, sürekli yiyecek düşünme, dışarıda yemek yeme kaygısı, takıntılı besin sorgulama ve sosyal ortamlardan uzaklaşma gibi belirtiler gözlemlenir. Bu durum, kilo verme amacından ziyade sağlıklı olma isteğiyle ortaya çıkar ve zamanla besin gruplarının kısıtlanmasına yol açarak vitamin ve mineral eksikliklerine neden olabilir. Tanı için, sağlıklı beslenme takıntısının duygusal sıkıntı yaratması, zihni sürekli meşgul etmesi ve “sağlıksız” yiyecekler tüketildiğinde anksiyete oluşması önemlidir. Ayrıca, bu durumun tüm besin gruplarını bırakmaya kadar ilerleyen şiddetli kısıtlamalara dönüşmesi beklenir. Tedavi, bir beslenme uzmanı ve terapistin rehberliğinde, doğru sağlıklı beslenme anlayışını kazandırmayı ve besinlerle ilgili olumsuz algıları değiştirmeyi amaçlar. Bu rahatsızlık, mutlaka uzman yardımıyla ele alınması gereken bir beslenme bozukluğudur.

Amerikan Tarihinden Utanç Verici Bir Miras: Çirkin Yasaları

19. yüzyılın ikinci yarısında ABD’de, başta San Francisco olmak üzere birçok şehir “Göz Zevkini Bozan Dilenci Yasası” olarak bilinen “Çirkin Yasaları”nı yürürlüğe sokmuştur. 1860’lardan başlayıp 1970’lere kadar yürürlükte kalan bu utanç verici düzenlemeler, engelli bireylerin kamusal alanlardaki varlığını “göz zevkini bozduğu” gerekçesiyle yasaklamayı amaçlıyordu. Reformcular, bu ayrımcı uygulamaların topluma “daha iyi bir manzara” sunacağına inanıyordu. Örneğin, Chicago’nun 1881 tarihli Çirkin Yasası, “hasta, sakat, yaralanmış veya bir şekilde hasara uğramış” hiçbir insanın kamusal alanlarda görünmemesini emrediyor ve ihlal edenlere para cezası uyguluyordu. Para cezasını ödeyemeyen engelli bireyler ise hapisaneye veya düşkünler evine gönderiliyordu.

ABD’nin insan hakları siciline kara bir leke olarak kazınan Çirkin Yasaları, engelli aktivistlerin mücadelesi sonucu birçok şehirde 1970’lere kadar yürürlükten kaldırılmış olsa da bu yasalar, toplumun en savunmasız kesimlerine yönelik acımasız ve insanlık dışı uygulamaların bir örneği olarak tarihteki yerini almıştır.

Parmak İzinden Suçlunun Cinsiyeti Nasıl Belirlenir?

Parmak izini bırakan kişinin cinsiyeti, parmak izinin yağlı kalıntısında bulunan belirli amino asitlerin oranı analiz edilerek belirlenebilir. Ter ile atılan amino asitler parmak izinde ortaya çıkmaktadır. Kadınların terinde bulunan amino asit miktarı erkeklerinkinin yaklaşık iki katıdır. Ayrıca, hormonal farklardan dolayı kadın ve erkeklerde bulunan bazı amino asitlerin oranları da farklıdır. (Brian Rohrig, Suçlu mu Masum mu?, Derleyen Deniz Kaya, *ChemMatters*, October/November, 2016)

Saz Üslubu

Saz üslubu, 16. yüzyılın ilk yarısından 18. yüzyılın ikinci yarısına dek Osmanlı süsleme sanatında kullanılan, zemini boyanmamış kâğıtlara siyah mürekkeple yapılan özgün bir resim tarzıdır. İri, kıvrak ve sivri uçlu yaprak ve çiçek motifleri, hayali orman hayvanları ve periler bu üslubun konularını oluşturur. Tezhip, kitap kabı, çini, taş, kalem, halı, kumaş, kuyumculuk ve maden işçiliğinde uygulanmıştır. Şahkulu bu üslubun ilk temsilcisidir. Saz üslubu, Osmanlı kitap sanatında tezhip ve çini sanatında ihtişamlı örnekler sunmuş, Topkapı Sarayı Sünnet Odası çinileri ve saray halıları bu üslubun önemli yansımalarıdır.

Eylem kelimeyi aşar. Kelimelerin kısır ve yetersiz kaldığı yerde söz eyleme düşer. Böyle düşünmek kelimenin değerini düşürmez. Ama kelimelerle meram anlatmanın imkânsız olduğu anlarda başvuracağımız çare, o kelimelerle anlatmak istediğimiz hususu, fiillerimizle göstermektir.

Müslümanca Yaşamak,
Rasim Özdenören

ŞAHİTLİKLER

■ **Aysel UYGUN**

Antalya Muratpaşa Kur'an Kursu Öğreticisi

Çocukluğumdan itibaren yaz aylarında Antalya'da havalar ısınır ısınmaz yaylaya gider, birkaç ay orada kalırdık. Bu, gençliğimde de böyle devam etti. Yaylada olduğumuz bir zamanda babam bir gün, "Falan mahallede bir teyze var, gözleri görmez olmuş. Ona artık her gün yemek götürelim." dedi. Böylece babamın bahsettiği bu yaşlı kadını neredeyse her gün ziyaret etmeye başladık. Hem yemek götürdük hem de bu yalnız kadının misafiri olup onunla sohbet ettik. Siyahi bir teyzeydi. Halk arasında zencilere Arap denmesinden mülhem bizim aramızda da adı "Arap Nene"ye çıktı. Zamanında dedeleri Bağdat civarından göçüp gelmiş buralara, oraya nereden geldikleri ise meçhul. Yaşlılığından dolayı bakıma muhtaç olan kocası ile birlikte toprak bir damın altında, tek odalı bir evde oturuyorlardı. Yoksulluk diz boyu... Gözleri çok az gördüğünden piknik tüpünün üzerinde el yordamıyla bir şeyler pişirmeye çalışsa da çoğu zaman döküp saçıyordu.

Yaz boyu ona yardımcı olmaya çalışsak da dökme suyla değirmenin dönmeyeceğinin farkındaydık, kalıcı bir çözüm bulmalıydık. Yayla dönüşü onu da yanımızda getirdik. Rahmetli babam yardıma muhtaç, gariban, öğrenci, gurbette yalnız vs. kimselerden rastladığı herkesi "Tanrı misafiri" diye evimize buyur ettiğinden alıştık bu tür misafirlere. Götürdüğümüz doktor muayenelerinin sonucunda Arap Nene'nin kataraktten dolayı göremediğini, ameliyatla gözlerinin açılabilceğini öğrendik. O yıllarda, çoğunluk gibi biz de zengin insanlar değildik; ameliyatın maddi boyutunun altından kalkabilmemiz mümkün değildi. Ama önce dedemle, sonra da babamla bir aile geleneği oluşmaya başlamıştı. Bize güvenen, yardımsever bir çevremiz vardı. Öncülük yaparak bu kadıncağızın gözlerini ameliyat ettirdik. Nekahet döneminde de bir ay kadar bizde misafir kaldı, göz damlaları itinayla damlatıldı, ilaçları içirildi. Bu süreçte beslenmesine ayrıca özen gösterdik. Çayı çok severdi, şeker değil "seker" derdi.

"Sekerli içelim, ağzımızın tadı da sohbetimiz de tam olsun." der, ardından babama ve anneme "Toprakta değil nur gölünde yatın." gibi nice dualar ederdi.

Bugünlerde bu nineyi hatırladım. Bir arkadaş, "Yardım faaliyetlerini ne zamandan bu yana yapıyorsunuz?" diye sorunca çok eskilere gittim. Fark ettim ki bunu çocukluğumda öğrenmişim. İçinde yetiştığımız aile, bazı değerlerin kazanılması hususunda ne kadar önemliymiş. Hayatım boyunca, karıncanın su taşıması misali yardım faaliyetlerini ya organize etmek ya da onların içinde bulunmak nasip oldu. Sonrasında da Rabb'im çağımızın iyilik hareketi olan Türkiye Diyanet Vakfında çalışmayı nasip etti.

Efendimiz (s.a.s.), ihtiyaç hasıl olduğu zaman ya da bir sefer öncesinde Bilal-i Habeşi'yi Medine sokaklarına gönderir, o da Allah rızası için insanları infak etmeye davet edermiş. Sahabe hanımlar kolyelerini küpelerini, halhallarını çıkarıp bağışlar; Allah rızası için ziynetlerini bile tasadduk ederlermiş. Hayır hizmetleriyle ilgilendiğim onca yıl boyunca, sahabe annelerimizin yaptığı gibi göz yaşartan nice bağışlara şahit oldum. Teşvik olması, güzel örneklerin yaygınlaşması için elimden geleni yapmaya devam ediyorum.

Her cuma, tefsir dersimize katılan bir hanımefendiyi üst üste birkaç hafta derste

göremeyince merak edip sormuş, bir işe girdiğini öğrenmiştim. Dar gelirli olduklarını bildiğim için bu derse devamı konusunda ona herhangi zorlamada bulunmadım. Bu hanım bir ay sonra tekrar derslere devam etmeye başladı. Baştan şaşırmıştım. İşten çıkarıldığını düşünüp üzüldüm hatta. Ders sonunda dertleşmek istiyordum; o da zaten hemen çıkmadı. Çalışması maddi zorluklar nedeniyle değilmiş. Bir kez daha şaşırdım. Çalıştığı bir ayın ardından derse geldiği ilk gün, çalıştığı süre boyunca kazandığı tüm parayı hiç kimse görmeden avucuma koyuverdi. Aman ya Rabbi! Ne yapacağımı bilemedim. Önce reddettim, sizin ihtiyacınız vardır, hatta biz size yardım etmeliydik, gibilerinden bir şeyler geveledim. Mahcup da oldum. Bir an beni sınadığını düşündüm. Meğer o sırada yaptırdığımız yetimhaneye bağışta bulunabilmek için bir işe girmiş ve kazancının tamamını bağışlamıştı.

Bugünlerde arka arkaya yaptığım infak çağrıları var. Medrese inşaatı, su kuyuları, katarakt ameliyatları, yetimlerin kalacağı ve eğitim göreceği külliye yapımı gibi. Derslerimize katılan hanımefendiler, şimdiye kadar öğrendik, artık uygulama vakti, diyerek birlikte birçok organizasyona destek olmaya başlamışlardı. Sevdığımız mallardan vazgeçmenin zamanı, diyerek bileziklerini, çeyrek altınlarını bağışlar oldular.

Bunlar içinde, Gazze için yaptığımız hayır çarşısına gelen bir kardeşimiz ise beni başka türlü duygulandırdı: Umreye gitmek için biriktirdiği parayı, Gazze kan ağlarken Beytullah'a gidemem, ona yüz sürmekten utanırım, diyerek infak etti. Hepimizin örnekliği olmuştu. Bir hanım kardeşimiz de ondan çok etkilendiğini söyleyerek küçük birikimlerle uzun sürede aldığı bileziğini Allah için, hiç gözünü kırpmadan Gazzeli kardeşlerine kullanılmak üzere infak etti. Usulca bileğinden çıkarıp bana uzattı. Gözleri ıslı ıslı, yüreği kıpır kıpırdı. Bir başka kardeşimizin hayır çarşısı hazırlıkları sırasında, ceviz ayıklarken kabuklarına takılıp çıkan künyesini şu sözlerle infak etmesini de unutamam: "Hatırası özeldi, annem ve babamın çok eskilerde, gençliğimde bana hediye ettikleri künyemdi. Her nasılsa ceviz kabuklarına takılıp çıktı. Vardır bunun bir hikmeti. Hatıra olarak kolumda saklamak yerine anneme babama sadakayı cariyeye olur niyetiyle Gazze için bağışlıyorum." Yine başka bir hanımefendinin ise eşi vefat etmiş, kendisi iki yetim çocuğuyla birlikte yaşıyordu. Allah dostu diyebileceğimiz, gönlü güzel bir garip. Sohbeta gelmeden bir gün önce lokantada bulaşık yıkayarak kazandığı ücretin yarısını rızık endişesine kapılmadan,

tevekkülün zirvesinde önüme koyuyordu.

Asr-ı saadet dönemindeki güzel örnekliklerin günümüzde de devam ettiğini görmek, geçmişten geleceğe toplumsal gayretlerin sürdüğüne şahitlik etmek insanı mutlandırıyor. Ayrıca dedem ve babamdan tevarüs eden aile geleneğimiz için şükrediyorum. İçine doğup büyüdüğümüz ailenin, kişiliğimizin inşasındaki büyük rolünü bir kez daha vurgulamak isterim. Böyle bir ailede büyümesek bile iyi insanlarla hemhâl olmanın insanı iyiliğe sevk edeceğini hatırlatmak isterim.

KÖK AİLE İLİŞKİLERİNİN DENGELİ YÜRÜTÜLMESİ

■ Cihan ULUÇ
Psikolog

Evlilik, yalnızca iki kişinin bir araya gelmesi demek değildir; aynı zamanda iki geniş ailenin de birleşmesi anlamına gelir. Anneler, babalar, kayınlar ve diğer akrabalar bir çiftin evliliğiyle birlikte yeni bir ilişki ağı oluştururlar. Bu ağın sağlıklı yürütülmesi, çiftin hem kendi evlilik bağına koruması hem de aile büyükleriyle ilişkilerini sürdürmesi açısından büyük önem taşır. Kök aile ile ilgili yaşanan sorunlar, evliliklerde sık karşılaşılan tipik problem alanlarından biridir. Bu alanı iyi yönetemeyen çiftlerin huzuru olumsuz yönde etkilenebilir.

**Yeni Kurulan Yuvaya
Özen Göstermek: Evliliğin
Sınırlarına Saygı Duymak**

Evlilik, “ben” alanından “biz” alanına geçişin hikâyesidir. Bu

yeni alan, çiftin mahremiyetini ve korunması gereken özel alanını ifade eder. Her ne kadar içinde bulundukları ailede büyümüş olsalar da hayatın bu evresi bireylerden yeni bir aile kurmayı ve kök ailesinden ayrılmayı gerektirir. Ayrılmak ile ayrı düşmek farklı şeylerdir. Ayrılmak, çiftin otonom olarak kararlar alabilmesi ve tercihler yapabilmesi anlamına gelirken kopmak, ilişkiyi sürdürmemek ve uzaklaşmak demektir.

Söz, isteme, nişan ve düğün gibi süreçler kök ailelerin aktif olarak içinde bulunduğu ve çifti desteklediği dönemlerdir. Ancak bu süreçler tamamlandıktan sonra kök ailelerin çifte ne kadar yakın olacağı, hangi durumlarda müdahil olacakları, hangi durumlarda geri duracakları,

ne sıklıkla ziyaret edecekleri, hangi seçimlerde etkili olacakları, hangilerini ise çifte bırakacakları gibi birçok soru gündeme gelir. Burada gelin ve damadın ailesine önemli bir görev düşer: Çiftin alanına, kararlarına ve yakınlığına saygı göstermek.

Çiftler, bazı konularda ailelerine danışabilir, onların tecrübelerinden yararlanmak isteyebilirler. Ancak nihai karar verici mutlaka kendileri olmalıdır. Kök aileler de çifte fikir verebilir, destek olmaya çalışabilir fakat bunu belli bir sınır çerçevesinde yapmalı, çiftin kendi tercihlerine saygı göstermelidirler. Kök ailenin aşırı etkisine girmek, onların fikirlerini sürekli ön planda tutmak ya da ne isterlerse onu yapmak zorunda hissetmek çiftin yeni kurduğu yuvanın olgunlaşmasını ve kendi kendine var olmasını engeller. Anne babaların temel amacı, çiftin hayatlarını başkasına ihtiyaç duymadan sürdürebilmelerini desteklemek olmalıdır. Onay mercii, kök aile değil çiftin birlikte oluşturduğu mutabakattır. Çift, kararlar alıp seçimler yaptıkça büyür ve güçlenir.

Evliliğin Mahremiyeti Korunmalı

Evlilik ilişkisinde yaşananlar, herhangi bir süzgeçten geçirilmeden ve düşünülmeden dışarıya aksettirilmemelidir. Her evliliğin bir mahrem, özel noktası olmalı ve bu alan çiftler tarafından korunmalıdır.

Tartışmalar, maddi tercihler ve çiftin arasındaki sırlar, geniş aile ile filtresiz paylaşıldığında mahrem alan zedelenmiş olur. Bazen çift arasındaki ufak bir sorun, aileler müdahil olduğunda büyüyerek çözülmesi zor hale gelebilir. Aileler evlatlarına duygusal yaklaşarak adil ve olgun olmayan tavırlar sergileyebilirler. Bu da ileride çiftin ilişki tarihinde yara olarak kalır ve zaman zaman yeniden hatırlanıp huzursuzluk verebilir.

Tipik bir örnek olarak; çift arasında bir problem yaşanır ve çözmekte zorlanırlar. Sonra çiftlerden biri veya ikisi, konuyu ailelerine taşır. Aileler de çözümün parçası olmak isterken ilişkiye müdahil olurlar. Ancak bu müdahaleler her zaman sağlıklı ve adil şekilde olmayabilir. Çift aralarındaki meseleyi bir şekilde halleder,

barışır; ama ellerinde kayınvalide, kayınbaba ya da diğer yakınlarla yaşanan tatsız anılar kalır ve bu durum ilişkilerini zedeler. Bu nedenle çiftler, öncelikle kendi iç kaynaklarıyla sorunlarını çözmeye çalışmalı ve bu yetilerini geliştirmelidirler. Anne, baba ve akrabalar ise özellikle evliliğin ilk yıllarında müdahalede bulunmadan önce gerekliliği ve faydayı iyi düşünmelidirler. Duygusal tepkiler, genellikle çiftin gelecekteki ilişkisine zarar verebilir.

Kök Ailelere Saygı ve Mesafe Dengesi

Her bireyin kendi ailesiyle ilişkilerini sürdürmeye hakkı vardır. Çiftler, kendi anne babalarıyla yakın ilişkilerini devam ettirebilir, fikir alışverişinde bulunabilir ve sıcak bir iletişim kurabilirler. Ancak bu durum, evlilik

ilişkisinin önüne geçmemelidir. Çok sık aile evine gidip gelmek, aile içi görev ve sorumlulukları aksatmak, uzun telefon görüşmeleri yapmak veya bir kök aile üyesinin çiftin evine çok sık uğraması gibi durumlar önlenmelidir. Öte yandan çiftlerin birbirinden aileleriyle ilişkilerini kesmesini beklemek de gerçekçi değildir.

Sınır Koyarken Saygıyı Elden Bırakmamak

Çiftin kendi hayatlarıyla ilgili tercih yapma ve kendi kaderlerini tayin etme hakkı vardır. Ancak bunun nasıl ve hangi üslupla ifade edileceği de önemlidir. Kök ailelerden bazı talepler gelebilir; daha sık görüşmek, bayramda ilk kendilerine gidilmesini istemek, para harcama konusunda öğüt vermek ya da torun sahibi olmak isteyebilirler. Bu talepler geldiğinde çiftin nasıl bir tavır sergileyeceği, hangi konularda evet veya hayır diyeceği önemli bir konudur. Usulsüz vusul olmaz; talepleri reddederken kibar ve nazik davranmak gerekir. Onların gönlünü incitici söz ve tavırlardan kaçınılmalıdır. Ayrıca her taleplerini de müdahale olarak görmek doğru değildir; bazen sadece bir özlem, bir istek veya bir fikir paylaşımı olabilir. Çiftin, kendilerine uygun olmayan durumları saygı ve nezaketle reddetmesi gereklidir.

Eşinizin Sevdini Sevmek

Evlilikte sadece eşimizi değil onun sevdiklerini de sevmek gerekir. Bu, hem sevgiyi

Kök ailenin aşırı etkisine girmek, onların fikirlerini sürekli ön planda tutmak ya da ne isterse onu yapmak zorunda hissetmek çiftin yeni kurduğu yuvanın olgunlaşmasını ve kendi kendine var olmasını engeller.

hem de saygıyı ifade eder. Eşimizi doğuran, büyüten ve bize eş olmasına vesile olan insanlara asgari nezaket, saygı ve minnet göstermeye özen göstermeliyiz. Zorlandığımız ya da rahatsızlık hissettiğimiz zamanlarda, eşimizin sevdiklerini sevmek ilkesini kendimize sık sık hatırlatmalıyız.

Çocuklar Söz Konusu Olduğunda

Çocuklar, anneanne, babaanne ve dedelerini severler. Toplumda sıklıkla dile getirilen bir gerçek de torun sevgisinin bambaşka olduğudur. Büyüklerin torunlarını görme ve onlarla vakit geçirme hakkı olduğu gibi çocukların da aile büyüklerini tanınması, onlardan bir şeyler öğrenmesi ve böylece toplumsal değerleri içselleştirmesi önemlidir. Çocuklar bu sayede aile büyüklerine saygı ve ihtimam

göstermeyi öğrenirler. Ancak burada aile büyüklerinin, anne babanın çocuk üzerindeki kurallarına saygı göstermesi gerekir. Örneğin, anne baba çocuğa belirli sınırlar içinde ekran izletiyor veya bazı yiyecekleri vermiyorsa aile büyükleri de bu kurallara uymalı, çocuğun önünde “Biz sizi böyle mi büyüttük?” ya da “Bizim zamanımızda ekran sınırı mı vardı?” gibi, anne babanın otoritesini zedeleyen tutumlardan kaçınılmalıdır.

İletişimi Elden Bırakmamak

İnsan, ilişkileriyle anlam kazanan bir varlıktır. İlişkileri sağlıklı yürütebilmenin ön koşulu ise sağlıklı iletişimdir. Duygu ve düşünceler dürüstçe, kırmadan ve dökmeden ifade edilmeli; nezaket ve saygı elden bırakılmamalıdır. Gerginlik anlarında bir taraf olmak ya da savunmaya geçmek yerine taraflar birbirini anlamaya çalışmalı ve açık iletişimi tercih etmelidir. Varsayımlarla hareket etmekten kaçınılmalı, zihinleri kurcalayan konular doğrudan muhatabı ile konuşulmalıdır. Küskünlük ve kırgınlıklar ise çok uzamadan, konuşarak ve paylaşarak aşımaya çalışılmalıdır.

Her Şeyin Baş Denge

Hayattaki pek çok konuda olduğu gibi kök aile ilişkilerinin yönetiminde de dengeyi gözetmek çok önemlidir. Ne aileden tamamen kopmak ne de evliliği arka plana atacak kadar aileyle iç içe olmak doğru bir yoldur. Arada, her iki tarafın da hakkını gözetken bir denge tutturmak gerekir.

ÇOCUKLARDA GÖRÜLEN TİK BOZUKLUKLARI

■ **Hatice TOPKARAOĞLU**

Psikolog

Kas grubunun ani, istemsiz, hızlı ve amaçsızca tekrarlayan hareketler göstermesine “tik” denmektedir. Her yaşta görülebilen bu istemsiz hareketlere 7-12 yaş arasında daha sık rastlanmaktadır. Ayrıca çocukların %60’ının bu tür istem dışı hareketlerden en az birini deneyimlediği bilinmektedir. Tikler erkek çocuklarda, kız çocuklara oranla daha yaygın olarak görülmektedir. Stres ve sıkıntı faktörleri, tiklerin sıklığını ve şiddetini artırmaktadır.

Günlük yaşantının karmaşası, okulda çetin rekabet ortamı, okul uyumunda yaşanan sorunlar, sınav stresi, başarısızlık kaygısı, ailelerin mükemmeliyetçi yaklaşımları, otoriter çocuk yetiştirme yöntemleri veya disiplinin sağlanamadığı ebeveyn tutumları, sınırsızlık, eve kardeş gelmesi, aile içi geçimsizlik, sağlık sorunları, akran ve kardeş anlaşmazlıkları, boşanma, istismar ve ihmal edilme gibi çeşitli etmenler çocukta hızlı duygu durum değişikliklerine yol açabilir. Bu da istem dışı hareket bozukluklarının artmasına neden olabilir.

Çocukların kendilerini ifade edebilme becerileri, yetişkinlere göre daha sınırlıdır. Kelime haznelerinin yeterince gelişmemiş olması ve yaşam tecrübelerinin azlığı, çocukların günlük yaşamda karşılaştıkları ve onları duygusal olarak zorlayan olaylar karşısında kendilerini ifade etme ve bu olaylarla başa çıkma becerilerini sınırlandırabilmektedir. Bu gibi sebeplerle çocuklar, baş edemedikleri duygusal yükler karşısında çeşitli davranışsal bozukluklar gösterebilirler. Tırnak yeme, parmak emme, tuvalet problemleri, kekeleme ve tik bozuklukları en sık görülen davranışsal bozukluklar arasında yer alır.

Bir sorunu ele alırken biyo-psiko-sosyal bir perspektifle incelemek gerekmektedir. Bu da tikleri yalnızca tek faktörle ilişkilendirmenin yanlış olduğunu göstermektedir. Tiklerin bir yıldan uzun süredir devam etmesi ve tiklerin kompleks olarak bulunması durumuna “tourette sendromu” denir. Tourette sendromunun nedenleri tam olarak bilinmemekle birlikte araştırmalar bu durumun genetik yatkınlıkla ilişkili olduğunu göstermektedir.

Ayrıca bu durumun pek çok farklı nedeni olabilir. Tourette, vücut hareketlerini kontrol etmeye yardımcı olan bazal gangliyon adı verilen beyin bölgesi de dâhil olmak üzere beynin farklı kısımlarıyla ilişkilendirilmiştir. Buradaki farklılıklar, sinir hücrelerini ve aralarındaki mesaj taşıyan kimyasalları etkileyebilir.

Araştırmalar, sinir sisteminde ortaya çıkan bu bozukluğun tourette hastalığında rol oynayabileceğini düşündürmektedir. Tourette sendromu olan bir kişinin çocuğunda %50 oranında bu hastalığın görülebileceği belirtilmektedir. Ayrıca hastaların birinci dereceden yakınlarında %5 ila %15 oranında bu hastalığa rastlanmaktadır. Yapılan DNA araştırmalarına göre, bu rahatsızlığın ortaya çıkmasında birden fazla gen etkili olabilmektedir.

Genetik faktörlerin yanı sıra strese yol açan etmenlerin de tikleri tetiklediği gözlemlenmiştir. Sınav kaygısı, stres, yorgunluk, heyecan ve panik tiklerin yoğunluğunu ve sıklığını artırabilir. Ayrıca aile tarafından yapılan baskılar,

tiklerin artmasına ve çocuğun günlük yaşamının olumsuz yönde etkilenmesine neden olabilir.

Tourette sendromunda ortaya çıkan tiklerin seyri gün, hafta veya aylar içinde azalan ya da artan bir şekilde değişkenlik gösterebilir. Basit tikler, göz kırpmak veya yüz buruşturmak gibi vücudun bir veya birkaç bölümünü etkiler. Karmaşık tikler ise vücudun birçok bölümünü veya sözcükleri söylemeyi içerebilir.

Tourette sendromu yaşayan çocuklarda, bazı durumlarda eşlik eden başka psikiyatrik bozukluklar da görülebilir. Bu durumlar çocuğun yaşadığı zorluğu daha da artırabilir. Başlıca eşlik eden bozukluklar şunlardır:

- Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB)
- Obsesif kompulsif bozukluk (OKB)
- Öğrenme güçlüğü (disleksi)
- Kaygı bozukluğu
- Depresyon
- Dürtü kontrol bozukluğu

Her Tik Tourette Sendromu mudur?

Her tik tourette sendromu değildir. Bir kişiye tourette sendromu tanısı konulabilmesi için tiklerin bir yıldan uzun süredir devam etmesi ve kompleks tiklerin bulunması gerekir.

Tourette Sendromu Tedavisi

- İlaç Tedavileri: Nörolojik ve psikiyatrik muayeneler sonrasında doktorlar tarafından çeşitli ilaç tedavileri düzenlenebilmektedir. Burada önemli olan, kişinin ihtiyacına uygun müdahalenin yapılmasıdır.
- Davranış Terapileri: Nörolojik ve psikiyatrik değerlendirmenin ardından düzenlenebilen terapilerdir. Tourette sendromunda davranış terapileri yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu terapiler, hastaların tiklerini daha iyi kontrol etmelerine ve semptomlarıyla başa çıkmalarına yardımcı olur.
- Alışkanlıkları Tersine Çevirme Eğitimi: Tourette sendromunda sıkça kullanılan bir davranışsal müdahale yöntemidir. Bu eğitim, bireyin tiklerin başladığını hissettiği anda bu hareketleri durdurmayı öğrenmesine yardımcı olur. Örneğin, göz kırpmak tikini kontrol etmek için birey, bu dürtüyü hissettiğinde başka bir hareket yapmayı öğrenir.

- Maruz Bırakma ve Tepki Önleme: Tikleri kontrol etmeye yönelik başka bir davranışsal terapi yöntemidir. Bu terapi, hastaların tiklerini bastırma süresini uzatmayı ve bu süreyi aşamalı olarak artırmalarını hedefler.
- Bireysel Psikoterapi ve Destek Grupları: Tourette sendromu olan bireyler, psikolojik destekten büyük fayda görebilirler.

Tikler ve Tourette Sendromuna Karşı Ebeveynlere Öneriler

- Çocuğunuz için duyarlı ve sevgi dolu bir aile ortamı yaratın.
- Kardeşler arasında dengeli davranın. Eve yeni kardeş geldiğinde "Abi-abla oldun, büyüdün." veya "Sen kardeş istedin!" gibi sözlerden kaçının; çocuğunuza kaldıramayacağı bir yük yüklemeyin.
- Çocuğunuzdan beklediğiniz başarı düzeyinin, çocuğun bilişsel kapasitesi ve gelişimi ile uyumlu olmasına özen gösterin.
- Uyku düzenine dikkat edin; bilgisayar, cep telefonu ve tablet kullanımını sınırlandırın.
- Çocuğunuzun açık hava etkinliklerine katılmasına ve yaşlıları ile zaman geçirmesine imkân sağlayın.
- Ev içinde ve dışında ailece kaliteli zaman geçirin.
- Çocuğunuzun spora yönlendirin.
- Ebeveynlik tutumunuzu yeniden gözden geçirin.

PİKNİK

■ Gülsüm ALKAN

Zahide, ateşi geçen sobanın alevi canlansın diye maşa ile karıştırdı, iki odun attı. İçini üşüten odanın derecesi mi, dalıp gittiği hatıraların ürpertisi mi bilemiyordu. Gündüz güneşi ısıtıyor ama gece olunca ev bir soba ateşinin sıcaklığını istiyordu. Hava durumu kararsızdı, baharın gelişi biraz gecikmişti. Yaşlanmış bedeni artık soğuğa hiç tahammül edemiyordu. Elinde çayı ile divanın orta yerine denk gelen pencerenin perdesini araladı. Sokak lambasının loş bir ışıkla aydınlatığı sokağa uzun uzun bakarak çayından bir yudum aldı. Bu mahalle çocukluğunun, gençliğinin ve şimdi de yaşlılığının geçtiği yerd. Her köşebaşı anılarla dolu bu mahalleyi seviyordu. Kim bilir belki de başka bir yer görmediğinden, mecbur olduğundan seviyordu. Hayatında hatıralar ve çay oldukça fazla yer kaplıyordu. Her gece geçmişin çilesinin dolaşıklığını acaba çözebilir miyim diye bir demlik çayı bitiriyor ama hatıraların kapladığı geçmiş gece yarısından sonra daha karmaşık hâl alıyordu.

Zahide'nin annesi Müzeyyen Hanım dolaştığı yerde yangın çıkaran, otoriter bir kadındı. Orta yaşlarından sonra evde gücünün zirvesini, altın çağını yaşıyordu. Kırkıdan sonra doğurduğu Zahide'yi hiç istememişti. Zaten bunu her fırsatta dile getiriyordu. Zahide, bir gün bile saçının okşandığını hatırlamıyordu. Annesi sık sık "Bari erkek olsaydı, İbrahim'imın yanına yâren olurdu." diye söylenirdi. Babası Hüseyin Bey yumuşak başlı, iyi huylu, sessiz sakin birisiydi. Köyden büyükşehre göçen her aile babası gibi geçim derdindeydi. Pazarcılık yapıyordu. Sabah erken saatte arabasını yükler, civar semtlerdeki pazara gitmek için yollara düşerdi. Her sabah erkenden kalkan Zahide ona yardım ederdi. Evin iki büyük kızı evliydi. Her ikisi de memleketlerinde yuva kurmuştu. Köyde işler yolunda gitmeyince Hüseyin tası tarağı toplayıp İstanbul'a çalışmaya geldi. Birkaç iş denemesinden sonra pazarcılıkta karar kıldı. Evin tek oğlu İbrahim ise hiçbir işin ucundan tutmazdı. Öğleye

kadar yatar, keyfi yetince kalkar, kahvaltıda mutlaka sahanda yumurta ve sobada kızartılmış ekmek isterdi. Evden çıkarken ayakkabı dolabının üzerine bırakılan hatırı sayılır miktar harçlığını alıp keyfine bakardı. Ona sen de çalış, aileye katkıda bulun, denmezdi. Başta annesi olmak

üzere tüm ev halkının görevi İbrahim'i mutlu etmek ve ona hizmet etmektir. Çünkü evin annesi öyle olmasını istiyordu. Üç oğlan daha doğurmuş Müzeyyen Hanım ama onları daha yaşlarını doldurmadan kaybetmişti. Bu sebeple biricik oğlu İbrahim'e söz söyletmezdi. Bu durum Hüseyin Bey'in pek

hoşuna gitmese de düzeni değiştirmek için yeterli iradeyi göster(e)miyordu. Evin iâşesini karşılamak, yetirip bitirme derdindeydi. İbrahim, bazen arkadaşı Saadettin'in dükkânında vakit öldürür bazen de kahvehanede gününü tamamlardı. Hiçbir sorumluluk verilmeyen, çaba harcamadan

cebine parası konulan, âdeta evin reisiymiş gibi davranılan İbrahim'in gittiği yolun iyi olmadığını Müzeyyen Hanım da farkındaydı. Eskilerin, hele bir evlensin bak nasıl yuvasına sahip çıkar, telkinleri ile kendini avuttu. İbrahim tüm gençliğini işsiz güçsüz, bir baltaya sap olamadan geçirdi.

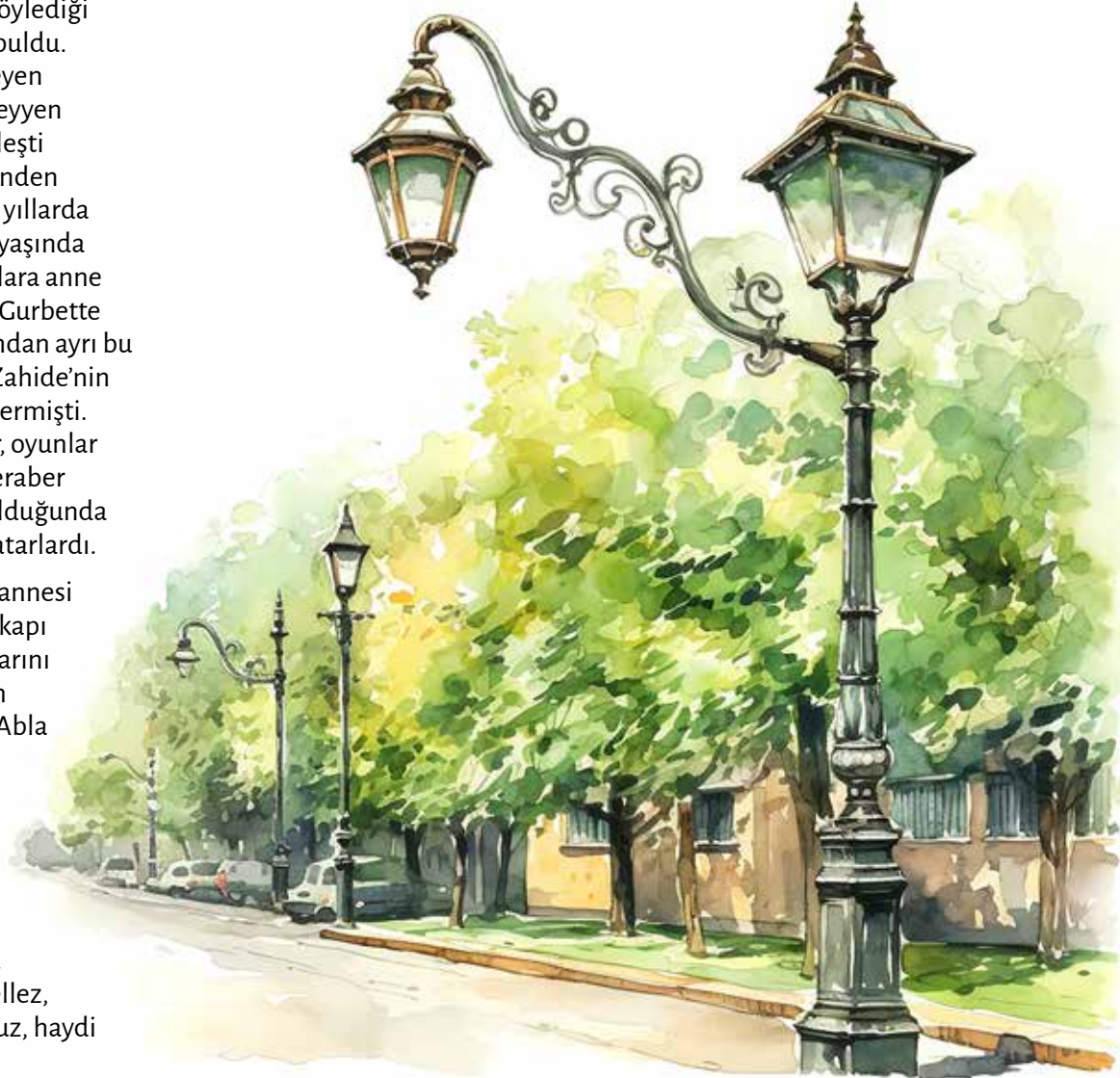
Müzeyyen Hanım hayatının son deminde derin bir pişmanlık hissetmişti ama gel gör ki yaşam akıp geçmişti.

Büyükşehirde ayakta kalmaya çalışan bu aileye Almanya'daki küçük amcanın iki çocuğu Fatih ve Yusuf da eklenmişti. Anne babası fabrikada çalıştığı için çocuklara bakacak kimse yoktu. Müzeyyen Hanım oğlu İbrahim'i de Almanya'ya göndermek istiyordu. Amcası ona da iş bulur ümidiyle çocuklara bakmayı seve seve kabul etmişti. Ama İbrahim'in çalışmaya niyeti yoktu. Amcasının söylediği her işe bir bahane buldu. Henüz okula gitmeyen Fatih ve Yusuf Müzeyyen Hanım'ın evine yerleşti ve Zahide'nin eteğinden ayrılmaz oldular. O yıllarda henüz on iki-on üç yaşında olan Zahide, çocuklara anne şefkati ile yaklaştı. Gurbette anasından, babasından ayrı bu çocukların sevgisi Zahide'nin küçük kalbinde yeşermişti. Yemeklerini yedirir, oyunlar oynar, tüm günü beraber geçirirlerdi. Gece olduğunda yan yana yatakta yatarlardı.

O sabah Zahide ve annesi erkenden kalkmış, kapı önünde soba borularını temizliyorlardı. Yan komşuları Semiha Abla ve birkaç arkadaşı ellerinde yiyecek sepetleri ile çoluk çocuk toplanmış, neşeli neşeli pikniğe gidiyordu. Müzeyyen Hanım'a "Abla bugün Hıdırellez, biz pikniğe gidiyoruz, haydi

beraber gidelim." dedi. Zahide, yüzünde kocaman bir gülümseme ile annesine baktı ama aynı saniyede gülümsemesi yok oldu. Annesinin sert bakışlarından buz kesilmişti. Müzeyyen Hanım "Eve kireç çekeceğiz, hem çocuklar da var, siz gidin Semiha." dedi. Zahide bu cevaba çok üzülmüştü. İbrahim abisi badana işini pekâlâ yapabilirdi. Ama onu öğleye kadar uykusundan kimse kaldırmazdı. Annesine telaffuz bile edemedi,

abim yardım etse de ben de mahallenin pikniğine katılsam, düşüncesini. Zahide, herkese ve her şeye yetmeye çalışıyordu. İhmal ettiği tek şey kendisi ve duygularıydı. Onun heves ve arzuları bu evde hiç dikkate alınmazdı. Oysa çocukları yanında götürmeye bile razıydı. Ancak annesine söyleyemedi bu fikrini. Zahide gözünün yaşını silerken Fatih bir köşeye sinmiş, konuşmaları dinliyordu. Zahide ablasının onların bakımı için kendi hayatını yaşayamadığının çok

iyi farkındaydı. Bir genç kızın kursağında kalan hevesine şahit olduğu bu anı hayatında hiç unutmadı.

Yıllar geçti, çocuklar Almanya'ya gitti. Zahide de büyüdü, evlilik çağı geldi. Pek güzel bulunmayan, kara kuru bir kız olmuştu. Akrabalarından birinin getirdiği, Zahide'den yaşı büyükçe olan bir gence verildi. Mehmet Ali yetim olarak büyümüş, kendi hâlinde, sessiz sedasızdı. Mahallede yapılan düğünle evlendiler. Zahide'nin annesine yakın küçük bir ev kiralandı. Büyüdüğü evdeki sevgisizlikten kaçmak için razı gelmişti bu evliliğe ama aradığı sığınak olamadı Zahide'ye. Mehmet Ali'nin dilinde tatlı bir söz, yüzünde tebessüm yoktu. Çocukluğundan kalma böbrek rahatsızlığı vardı ve sık sık hastanede yatıyordu. İşine gücüne düzenli devam edemiyordu. Her şeye rağmen Zahide çok istemişti çocukları olmasını ama Mevla nasip etmedi. Gençliğinin en başında iki çocuk büyüttü ama kendi çocuğunu büyütme kısmet olmadı.

Fatih ve Yusuf büyümüş, iyi birer meslek sahibi olmuştu. İkisi de güzel bir izdivaçla yuva kurdular. Her yıl üzerlerinde büyük emeği olan Zahide'yi ziyaret eder, eski günlerden konuşurlardı. Dile kolay, yedi yılları beraber geçmişti. Zahide'nin durumu pek iç açıcı değildi. Mehmet Ali'nin rahatsızlığı artmış, artık işe gidemiyor, oturdukları eski evin kirasını

dahi ödeyemiyorlardı. Çok geçmeden Mehmet Ali de vefat etti. Zahide bir başına, yapayalnız kalmıştı. Fatih'in hâli vakti yerindeydi. Aynı mahalleden Zahide ablası için küçük bir ev aldı.

Fatih hiç alışamamıştı Almanya'nın ortamına. Eşi Ayşe de sevememişti buraları. Karı koca ülkelerine dönmek, çocuklarını kendi vatanlarında büyütme istiyorlardı. Onlar için ev, bir yer değil bir histi ve Almanya'yı ev gibi hissetmiyorlardı. Zaten Ayşe de ailesinin tek kızıydı ve artık her yıl izne geldiklerinde ayrılmak çok zor geliyordu. Gurbet yormuştu ruhunu. Türkiye'ye kesin dönüş yapmaya karar verdiler. Fatih büyük bir bilgisayar firmasında hemen iş buldu. Çocukluğunun geçtiği mahallede Zahide ablasının sokağında bir apartmandan ev aldılar. Fatih, Ayşe ve çocukları çok mutluydular. Almanya'dan dönülür mü, oradaki imkânlar bırakılır mı, sözlerine hiç aldırış etmeden yeni düzenlerini kurdular.

Zahide'nin ilgisiz, sevgisiz geçen hayatına merhem olmuştu Fatih'in ailesi ile birlikte yakınına taşınması. Çocuk yaşında baktığı, büyüttüğü çocuklar onun emeklerini hiç unutmamıştı. Babasının "Hiçbir emek zayi olmaz kızım." sözünü tekrar hatırladı. Gayet iyi biliyordu ki ne olursa sevgisizlikten olurdu. Çünkü hayat sevilerek başa çıkılan bir yoldu.

Fatih camı açtı, derin bir nefes aldı, hava ne kadar güzeldi.

İnsan, ait olduğu yeri bulunca aldığı her solukta huzuru hissediyordu. Birden aklına bir şey geldi, koştı takvime baktı. "Tabii ya, bugün Hıdırellez." dedi. Eşine çocukluktan kalan anısını anlattı. Ayşe, Fatih'in gözlerindeki hüznü hemen fark etti ve sıkıca sarıldı. "Haydi, hep beraber pikniğe gidiyoruz, hazırlanın çocuklar." dedi. Önce çayı demleyip termosu koydular. Sonra da peyniri, zeytini saklama kaplarına yerleştirdiler. Aşağı mahalledeki fırından sıcak simit aldılar. Ellerinde sepetlerle Zahide'nin kapısına geldiler. Zahide pencerede çiçeklerini suluyordu. Sabahın erken saatinde onları görünce şaşırdı. Fatih "Zahide Abla, haydi pikniğe gidiyoruz." dedi. Zahide'nin yüzünde kocaman bir gülümseme belirdi ve bu sefer kaybolmadı. Güneşin verdiği neşe ve umutla yakınlarındaki tepeye pikniğe gittiler. Kalbinin içinde hissettiği mutluluk tarif edilemezdi. Belki de hayatının en güzel zamanını yaşıyordu. Gecikmiş bu bahara gelene kadar epey merhaleler, fırtınalar, kışlar atlatmıştı. Zaten hayat, bir yerini doğrultsan bir yeri eğrilen bir akıştı. Kayıp zamanın peşinde koşmaktansa olana şükrediyordu. Kanadı kırık ama o, yerin göğün sahibi Rabb'ine sığınmıştı. Fatih ve ailesinin varlığı ona hayat ışığı olmuştu. Saadeti bekleme faslından olana şükretme faslına geçmişti. Zahide kırık kanadı ile geçen yıllara artık içlerlemiyordu.

DOĞRU SÖZ İRİ OLUR

■ Gülşen ÜNÜVAR

Dinle İnsan!
Derince akan bir
ırmağın kenarından
yazıyorum sana.

Karıncanın karıncayla yârenlik
ettiği topraklardan, damlanın
suya suyun damlaya muhabbetle
sarıldığı coğrafyadan yazıyorum.
Nicedir elim ayağım tutmaz,
mevsimin yazdan güze döndüğünü
bilemez hâlde yaşar idim. Kapım
örtük, perdelerim kapalı bir dünya
yaratmışım meğer kendime. Arada
olur öyle; kişi, içine çekilmek,
kendisi ile sohbet etmek ister.
Anlayacağın, hem söyledim hem
dinledim. Doluya koydum almadı,
boşa koydum dolmadı. Çıkamadım
şu üç günlük dünya meselelerinin
içinden.

Soracak olursan nedir bu işin iç
yüzü, nedir seni dertten derde
salan, uykularını bölüp geceler
boyu duvara baktıran mesele diye;
mesele insan evlat! Ya da insanlık!
İnsanın insanlığı bana dert olur
nicedir.

Hâlini hatırlını hiç sormadan öyle
başlayıverdim yine mektubuma.
Ama diyeceklerim mühimdir
bilesin. Bin düşünüp bir söylemek
iyidir ancak çabuk unutuyor insan
düşündüklerini. Kafamızın bir
kenarına yazdığımız ve senelerce
unutmadığımız o altın değerindeki
cümleleri en kıymetli hazineyi
saklar gibi sakladığımız devirler bir
bakmışsın geride kalıvermiş. Buna
unutkanlık diyorsunuz şimdilerde,
biliyorum. Diyeceklerimi
unutmadan atlamadan
deyivermektir gayem, bunu
hürmetsizlik olarak anlamayasın.

Geçenlerde şöyle bir cümle
okudum: Haberdar olduğu her
cisimden bir iz taşırdı insan. Öyle
ki bu iz emanetti bize bir başka

insandan. O gün bugündür bende ne uyku kaldı ne huzur! Günlerce, haftalarca düşündüm bu cümle üzerine ve iğneyle kuyu kazarcasına irdeledim anlamını. İstişareye gerek duymadığım nadir anlardan birini yaşadığım için evime kapandım, kendimi yokladım, gönlümü yokladım ve dedim ki şu coşkun ırmak kadar derin akan bu cümleyi zayi etmeyeyim de kilim dokur gibi dokuyup sereyim hanemin önüne.

İlmek ilmek ettim harfleri, kâh böldüm kâh uladım, kâh kirmen vurdum kâh seyrek bıraktım. Benim başka kârım mı var evlat, varsa yoksa dokuduğum ve yarınlara bırakabilmeyi umduğum cümlelerim...

Velhasıl ortaya şöyle bir desen çıktı; insandan insana aktarılan renkler, renklerin kollara ayrıldığı yollar, yollardan geçen adımlar, adımlara eşlik eden izler... Böylece uzayıp gitti kilim; ben dokudum, o büyüdü; ağırlaştı, irileşti ilmekler. Eve yere sığamayacak kadar genişledi desenler ve dedim ki vaktidir ihtiyar, iri cümleleri can yakmadan doğru yola yönlendirmek lazım gelir. **"Doğru söz iri olur"*** Has kelim, kulağını bulur. Dedim ve serdim kilimimi meydana. Her gelen baktı geçti, anlam veremeyenler homurdandı. Gördükleri izlerden, renklerden, desenlerden hazel alan olmadı. Alsalar, sorumluluk denen ağır yükü sırtlarına saracaklar, bunu biliyorlar da kaçıyorlar diye yorumladım ben bu durumu.

İnsan, insandan yana mesul olmak istemiyor kanaatimce. Her koyun kendi bacağından asılır, der burada bilenler. Tahminim odur ki böyle muamelelerin neticesinde kurulmuştur bu atalar sözü.

Elimin emeğini meydana serili bıraktım, bakalım gördüğü cisimden, haberdar olduğu desenden bir iz sahiplenecek miydi ahali? Gördüğünü, özümsemiğini bir başka insana aktarma sorumluluğunu seve seve taşıyacak mıydı?

Tıpkı sana yazdığım bu mektuplar gibi kilimim de emanettir başka gönüllere; dileyen alır bağına basar, dileyen anlama anlamsızlık yükleme kolaylığına kaçarak gözünün ucuyla bakar ve geçer. Nice iri ama doğru sözlerle burun kıvrıranların yanında, öfkeye kapılmadan, gönüller kırmadan, vefasından güç alarak taşın altına elini koyanların ve o taşı yığıtçe kaldıranların varlığı da azımsanmayacak çokluktur. Bilirim. Bilir ve gururlanırım, ümitlenirim.

Sen insan! Sen ki emanetimi yüreğinde en asil şekilde taşımaktasın, biliyorum. Şu an bu satırları okuyor olman bunun en büyük delilidir. İri sözlerimle seni sıkmak da istemem. Gel sana bir mesel anlatayım, belki sen de bir gün bununla bir kilim dokursun.

Develerin pire, pirelerin deve olduğu zamanların birinde bir kuşbaz çarşı pazar dolaşırken dellal ile karşılaşır. Dellal avazı çıktığı kadar bağırır; maktadır;

"Şehrin en iyi kuşçusu falancadır, biline!"

Diğer sokağa sapar kuşbaz, orada da bir başka dellal, "Ey ahali! En ehil kuşçu falancadır, itimat edile"

Kuşbaz şaşırır. Atadan oğula, oğuldan toruna kuşbazdır ne de olsa. Yöresinin tek âlimi, tek usul bileni. Ama gelgelelim esamesi bile okunmaz. Çıkar varır demirci ustasına kuşbaz, "Selamünaleyküm, aleykümselem. Nedir ustam bu şehrin hâli, her köşede bir çığırtkan, her sokakta bir dellal? Öve öve bitiremezler üç beş yordam bilmezi."

Demirci ustası güler, "Duyarım ki kuşbazlık meşhur olmuş, her önüne gelen dellal tutmuş."

Kuşbaz der ki, "Devir gösteriş devri, ömründe kuş görmeyenler kuşbaz kesildi. Sen ki değil ökse ile ağzınla kuş tutsan kıymetin bilinmez. Bir dellalin yok ise maharetin görünmez."

Demirci ustasının ağzı bir karış açık kalır, "Be hey kuşbaz! Onca yıldır demir döverim amma demirden daha ağır söz olduğunu bilmezdim."

Mesel bitti bitmesine ama muhasebe yeni başlıyor evlat. İşte sana tezgâh, kirkir, ip ve renkler. Kilimini dokuyup ser bakalım kapının önüne. Görelim yanından yöresinden kim geçse, kim kendine bir ibret seçse?

Mektubuma son verir gözlerinden öperim evlat. Selametle...

***Kutadgu Bilig**

YAPAY TERAPİ EMPATİYİ KODLAMAK

■ Meryem KILIÇ

Başkalarının duygularını anlama ve paylaşma yeteneği olan empati, insanın benzersiz özellikleri arasındadır. İnsan, kişisel geçmişi ve sosyal deneyimleri sayesinde empati yeteneğini şekillendirir. Peki, insan ilişkilerini güvenli kılan ve sağlıklı kararlar almada önemli rol oynayan bu insani yetenek, yapay olarak taklit

edilebilir mi? Son yıllarda yapay zekânın analiz etme ve taklit yeteneğinin hızla geliştiği görülüyor. Yapay zekâ sistemleri, empatiyi simüle etmek üzere eğitilebilirler fakat duyguları hissedemez ve deneyimleyemezler. ChatGPT, Gemini ve Copilot gibi sohbet robotları, insan dilini taklit ederek bizimle iletişim kurmak için tanıtık

sözcük ve ifade kalıplarını kullanırlar. Bu şekilde büyük miktarda veriyi işleme yeteneğinden yararlanarak anlayışlı ve duygusal olarak zeki görünen şekillerde yanıt verebilirler. Ayrıca tutarlı sohbetler yapabilir, mizah ve empatiye benzer durumlar sergileyebilirler. Örneğin, bir yapay zekâ asistanına stresli hissettiğinizi söylerseniz

size bazı nefes egzersizleri önerebilir, rahatlatıcı sözler söyleyebilir ve destekleyici önerilerde bulunabilir. Özellikle bu sohbet robotları, sizinle kişisel bir şekilde konuşarak sohbette aktif bir rol oynadığınızı hissetmenizi amaçlar. "Harika soru!", "Elbette!" gibi ifadelerle yalnızca kullanıcının isteği hakkında olumlu bir izlenim vermekle kalmaz, aynı zamanda onları sohbete katılmaya teşvik eder. Fakat bütün bunların bir empati yanılsaması olduğunu unutmamak gerekir. Yapay zekânın gerçekten hiçbir şey hissetmediğini fark etmek önemlidir. Sadece verileri işleyerek, istatistiksel en alakalı yanıtları üretir.

Yapay zekânın duyguları algılama ve onlara yanıt verme yeteneği, manipülasyon konusunda etik endişeler ortaya çıkarmaktadır. Şirketler, kullanıcıların tüketici davranışlarını, siyasi görüşlerini veya sosyal kararlarını etkilemek için yapay zekâyı kullanabilirler. Yapay zekânın empatiyi taklit etme yeteneği bu yönüyle hem bir risk hem de bir fırsattır. Bu açıdan, ruh sağlığı ve duygusal zekâ yönünden destek aracı olmanın yanında manipülasyon için bir araç hâline gelebilir. Yapay zekâ tarafından yönlendirilen empatinin, kurumsal çıkarlara değil insan ihtiyaçlarına hizmet ettiğinden emin olmak gerekmektedir. Tüm bunlara ek olarak hızla gelişen bu teknoloji sayesinde birçok

insan yapay zekâyı hayatına dâhil etmeye başladı. Günümüzde, yapay zekânın terapi ve psikolojik destek alanlarında alternatif bir araç olarak kullanılması tartışma konusudur. Sohbet robotlarının duygusal destek sağlamak için bu şekilde kullanımı; iletişim, ilişkiler ve kimlik algımızı değiştirebilir. Gelişmiş algoritmalar aracılığıyla yapay zekânın konuşma kalıplarını, yüz ifadelerini ve hatta metni analiz ederek erken aşamada ruh sağlığı sorunlarının belirtilerini tespit edebileceği düşünülmektedir. Bu erken müdahale, tedaviye zamanında erişim sağlayarak hastalar için sonuçları önemli ölçüde iyileştirebilir.

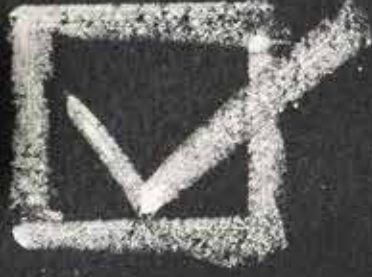
Yapay zekânın psikolojik danışmanlık süreçlerine dâhil edilmesi, teknolojik gelişmelerin ötesinde etik, duygusal ve insani sınırların yeniden değerlendirilmesini de ortaya çıkarıyor. Örneğin, insan etkileşimleri duygular, yanlış anlamalar ve karmaşıklıklarla doludur. Yapay zekânın bu karmaşık muhakeme ve değer yargılarını analiz edebilme yeteneği ise henüz tartışma konusudur. Gizlilik ve veri güvenliği de endişe duyulan temel alanlar arasındadır. Psikolojik danışmanlık açısından yapay zekânın kullanımı, hassas kişisel verilerin toplanması ve analizine dayanır. Bu verilerin gizliliğini ve güvenliğini sağlamak çok önemlidir. Aksi takdirde, bu tür hassas bilgilerin tehlikeye atılması veya kötüye kullanılması; gizlilik ihlallerine ve zihinsel

sağlık sorunları yaşayan bireylere yönelik ayrımcılığa neden olabilir. Ayrıca uzun vadede, sohbet robotlarıyla tekrarlanan etkileşimler, çatışmayla başa çıkma ve kişiler arası etkileşimlerdeki doğal kusurları kabul etme yeteneğimizi de azaltabilir. Kişilerin duygusal deneyimlerden uzaklaşmasına ve kopmasına sebep olabilir. Bu kopukluk, başkalarıyla ilişkiler geliştirmesini önleyebilir veya kişisel gelişimine zarar verebilir. Yapay zekâ ile artan etkileşim, insan ilişkilerine dair beklentilerimizi de değiştirebilir. Hızlı, kusursuz ve çatışmasız etkileşimlere ve ilişkilere alıştıkça gerçek insanlarla olan ilişkilerimizde daha fazla hayal kırıklığına uğrayabiliriz.

Giderek dijitalleşen bir dünyada, yapay zekâ başkalarıyla nasıl etkileşim kurduğumuzu ve bağlantı kurduğumuzu devrim niteliğinde değiştiriyor. Birçok durumda yapay zekâ hayatlarımızı iyileştirebilir ve inanılmaz derecede faydalı olabilir; ancak iletişimde özgünlük ve empati gibi insani unsurlar konusunda hâlâ belirgin sınırlılıkları vardır. Kısaca, yapay zekânın her alandaki geleceği ve sınırları, insan duygularına saygı duyan araçlar tasarlamakla ilgili olmalıdır. Yapay zekânın giderek hayatımıza entegre olduğu ve insanların sanal bir yalnızlığa itildiği bir çağda, gerçek insan etkileşiminin zarar görmesiyle oluşabilecek potansiyel risklere dikkat etmemiz gerekmektedir.

ÇOCUK YETİŞTİRMEDE AİLE TUTUMLARI

■ Zehra DEMİRHAN
Psikolog

Bireyin kişiliği, doğumdan başlayarak yaşam boyu süren deneyimler ve toplumsal etkileşimlerle şekillenir. Bu süreçte, bireyin en yakın sosyal çevresi olan aile büyük bir rol oynar. Özellikle anne ve babanın çocuk yetiştirme sürecindeki tutumları, bireyin duygusal, bilişsel ve sosyal gelişim alanlarında kalıcı etkiler yaratır. Çocukluk dönemindeki deneyimler, bireyin benlik algısını, öz güven duygusunu, karar verme becerilerini ve toplumsal ilişkilerini doğrudan etkiler. Dolayısıyla çocukların sağlıklı bireyler olarak yetişmelerinde ebeveynlerin yaklaşımı hayati önem taşımaktadır.

Anne babaların çocuklarına karşı geliştirdiği tutumlar yalnızca bireysel tercihlere değil aynı zamanda ailenin içinde bulunduğu sosyokültürel yapıya, eğitim düzeyine, ekonomik koşullara, değer yargılarına ve hatta toplumsal normlara da bağlı olarak şekillenir. Bu nedenle, ebeveyn tutumlarını incelerken onları içinde bulundukları bağlamla birlikte değerlendirmek gerekir. Toplumun değerleri, gelenekleri ve beklentileri anne babaların çocuklarına karşı sergiledikleri davranışlarda yönlendirici olabilir. Örneğin otoriteye daha fazla önem verilen toplumlarda ebeveynlerin daha katı ve kuralcı olması sık rastlanan bir durumdur.

Ebeveyn Tutumlarının Benlik Gelişimi Üzerindeki Etkisi

Çocuğun duygusal, bilişsel ve toplumsal gelişimindeki en önemli ilk öğreticileri ebeveynlerdir. Bu bağlamda çocuk gelişiminde özellikle annenin duygusal etkisi ilk sırada yer almakla birlikte baba figürünün de süreç içinde aktif bir rol üstlenmesi beklenir. Anne ile kurulan bağ, çocuğun kişilik gelişimindeki temel bileşenlerden biridir.

Çocuğun ihtiyaçlarına duyarlı bir şekilde yanıt veren, sıcak, sabırlı ve sevgi dolu ebeveynler çocuğun dünyayı güvenli bir yer olarak algılamasını sağlar. Bu güven duygusu, bireyin ileri yaşlarda kendine olan inancı ve diğer insanlara duyduğu güven açısından temel oluşturur.

Çocuğun öz güven gelişimi, erken yaşlardan itibaren şekillenmeye başlar. Özellikle ilk çocukluk döneminde, ebeveynin çocuğa sağladığı ortam, onun kendi fikirlerini ifade edebilme, karar alabilme ve bağımsız hareket edebilme becerilerini doğrudan etkiler. Aşırı kontrolcü, sabırsız ya da aşırı dürtüsel özellikler taşıyan anne ve babalar, genellikle çocuğa yeterli ifade alanı tanımazlar. Bu da çocuğun kendine güvenini zedeler. Çocuk, sürekli eleştirildiğinde ya da onaylanmadığında zamanla kendi kararlarına güvenmekte zorlanır ve dış otoritelere bağımlı hâle gelir. Buna karşın, çocuklara fikirlerini açıklama özgürlüğü tanıyan ve onların karar alma süreçlerine saygı gösteren ebeveynler, çocuğun hem öz

güvenli hem de sorumluluk sahibi bireyler olarak gelişmesine katkı sağlarlar. Bu tür aile ortamlarında çocuklar seçim yapma, sorun çözme ve duygularını ifade etme konularında daha aktif ve başarılı olurlar. Dolayısıyla çocuğun benlik gelişimi, yalnızca onun kendi içsel süreci değil aynı zamanda ebeveynleriyle kurduğu ilişkinin niteliğiyle de doğrudan ilişkilidir.

Benlik kavramı, bireyin kendisi ve çevresi hakkındaki algılarının bütünüdür. Bir çocuk, çevresindeki insanların kendisine nasıl davrandığına ve hangi tepkileri verdiğine göre kendi değerini anlamlandırır. Örneğin çocuk sürekli olarak onaylanan, fikirlerine değer verilen ve sevgiyle karşılanan bir ortamda büyüdüğünde kendi varlığını kıymetli olarak algılar. Bu da olumlu bir benlik algısı geliştirmesine yol açar. Buna karşılık, küçümsenen, hor görülen ya da dikkate alınmayan bir çocuk kendisini değersiz ve yetersiz hissedebilir. Bu da düşük benlik saygısına, çekingenliğe ve sosyal ortamlardan uzaklaşmaya neden olabilir.

Benlik saygısı, çocuğun yaşamındaki pek çok başarı ya da başarısızlık deneyimini nasıl yorumlayacağını belirleyen bir etkidir. Kendisini değerli gören bir çocuk, karşılaştığı zorluklarla başa çıkma konusunda daha dirençli olurken benlik saygısı düşük olan bir çocuk benzer durumlarda daha çabuk pes edebilir, içine kapanabilir

ya da öfke gibi savunma mekanizmaları geliştirebilir.

Araştırmalar, çocukların ebeveyn tutumlarına ilişkin algılarının da bu gelişimde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Demokratik tutumu benimseyen ebeveynlere sahip çocukların benlik saygısı genellikle yüksek olurken aşırı koruyucu, otoriter ya da ilgisiz ebeveynlerle büyüyen çocukların benlik gelişiminde daha fazla sorun gözlemlenmektedir.

Ebeveyn Tutumları

Anne babaların çocuklarına karşı geliştirdikleri tutumlar, çocukların kişilik gelişimini ve benlik kavramını önemli ölçüde etkiler. Bu tutumlar genel olarak şu başlıklar altında incelenmektedir: Demokratik, otoriter, aşırı koruyucu/hoşgörülü, ilgisiz ve dengesiz tutumlar. Bunların dışında da farklı aile yapıları ve bireysel yaklaşımlar bulunmakla birlikte bu başlıklar genel eğilimleri açıklamada yeterli bir çerçeve sunar.

Demokratik Ebeveyn Tutumu:

Demokratik ebeveynler, çocuklarına karşı sevgi ve saygıya dayalı bir ilişki kuran, onların bireyselliğine değer veren, fikirlerini önemseyen ve karar alma süreçlerine katılmalarına olanak tanıyan bireylerdir. Bu tutumda, çocuklar belirli kurallar çerçevesinde özgürlüklerini kullanabilirler. Aile içinde açık iletişim vardır; sorunlar genellikle konuşarak ve ortak çözümlerle giderilir.

Demokratik aile ortamında çocuklar, kendi ilgi ve yeteneklerini keşfetme fırsatı bulur. Anne baba, çocuğun kendini ifade etmesine imkân tanır, onu teşvik eder ve hataları karşısında yapıcı bir tutum sergiler. Bu sayede çocuk, hem öz güven kazanır hem de kendi ayakları üzerinde durabilme becerisi geliştirir. Kurallar cezalandırma yoluyla değil, içselleştirilerek öğrenilir. Bu ortamda yetişen çocuklar, girişimci, sorumluluk sahibi, yaratıcı ve sosyal olarak aktif bireyler olurlar.

Ayrıca bu tutum, çocuğa sadece özgürlüğün değil aynı zamanda sınırların önemini de öğretir. Demokratik ailede çocuk, sınırların neden konduğunu anlar ve bunlara saygı gösterir. Bu da ileriki yaşantısında otokontrol ve disiplin duygusunun gelişmesine katkı sağlar. Özgürlük ile sorumluluğun dengelendiği bu yaklaşım, çocuğun sağlıklı bir birey olarak gelişmesini destekler.

Otoriter Ebeveyn Tutumu:

Otoriter tutuma sahip ebeveynler, çocuklarının davranışlarını sıkı biçimde kontrol eden, katı kurallarla büyüten ve bu kurallara uyulmadığında cezalandırma yoluna giden bireylerdir. Bu tutumda, çocukların düşünce ve duygularına genellikle değeri verilmaz. Kurallar sorgulanamaz; çocuğun görevi, sadece itaat etmektir. Sıkça başvurulan yöntemler arasında bağırma, tehdit etme, küçük düşürme ve hatta fiziksel ceza bulunur.

Bu baskıcı ortamda büyüyen çocuklar genellikle içe dönük, çekingen ya da aşırı tepkisel olabilirler. Duygularını ifade etmekte zorlanabilir, öz güven eksikliği yaşayabilirler. Sürekli otoriteye maruz kalan bir çocuk, ya itaatkâr ve pasif bir kişilik geliştirir ya da öfke biriktirerek saldırganlaşabilir. Kendi kararlarını veremeyen bu bireyler, ileriki yaşamlarında da dış yönlendirmelere açık hale gelirler. Ayrıca yüksek baskı ortamı, çocuğun yaratıcı düşünme ve problem çözme becerilerini de köreltebilir.

Otoriter tutum, kısa vadede "itaatkâr" çocuklar yaratıyor gibi görünse de uzun vadede bireyin içsel disiplin duygusunu geliştirememesine neden olur. Bu da ergenlik ve yetişkinlik döneminde daha büyük uyum sorunlarına yol açabilir.

İlgisiz Ebeveyn Tutumu: İlgisiz ebeveyn tutumu, çocuğun temel ihtiyaçlarına yeterince ilgi göstermeyen, sevgi ve şefkat sunmayan ve rehberlik rolünü yerine getirmeyen ebeveynlerle karakterizedir. Bu aile yapısında disiplin genellikle yok denecek kadar azdır. Ebeveynler, çocuklarının duygusal ve sosyal gelişimiyle ilgilenmedikleri gibi zaman zaman fiziksel ihtiyaçlarını bile karşılamada yetersiz kalabilirler.

Bu tutumla yetişen çocuklar çoğu zaman yalnızlık, dışlanmışlık ve değersizlik hissi yaşarlar. Aile içinde ilgi ve yönlendirme görmedikleri için toplumsal kuralları

öğrenmekte zorlanabilir, sosyal ilişkilerde başarısız olabilirler. Ayrıca benlik saygıları düşük olduğu için suç eğilimi, saldırganlık ve öfke problemleri gibi davranışsal sorunlar geliştirme riskleri artar.

İlgisiz ebeveynler genellikle ya kendi yaşamlarındaki sorunlara odaklıdır ya da ebeveynlik rolünü yeterince önemsememektedirler. Bu da çocukla sağlıklı bir bağ kurulamamasına ve iletişim kopukluğuna yol açar. Çocuğun sevgi ve güven temelinin eksik kalması, ileriki yaşamında ciddi psikolojik sorunlara neden olabilir.

Aşırı Hoşgörülü Ebeveyn

Tutumu: Aşırı hoşgörülü anne babalar, çocuklarına karşı genellikle sevgi dolu ve sevecen bir yaklaşım sergilerler. Ancak bu olumlu duygusal tutum, çoğu zaman sağlıklı sınırlar koyamama ve disiplinsizlikle birleşir. Bu tür ebeveynler çocuklarının her isteğini karşılar, onları denetlemez ve yanlış davranışlara karşı gerekli müdahalelerde bulunmazlar. Çocuğa karar alma süreçlerinde aşırı özgürlük tanınır; bu da çocuğun yaşına ve gelişim düzeyine uygun olmayan sorumluluklar almasına ya da sorumsuz davranışlar geliştirmesine neden olabilir.

Bu aile ortamında büyüyen çocuklar, sınırsızlık duygusu içinde gelişirler. Sınırların olmadığı bir ortamda yetişen bireyler, hangi davranışın

doğru ya da yanlış olduğunu öğrenmekte zorlanırlar. Bu da onların sosyal ilişkilerde, okul ortamında ve toplumsal kurallara uymada problemler yaşamalarına neden olur. Özellikle otoriteyle sağlıklı ilişki kuramayan bu çocuklar, iş birliği yapmada zorluk çeker; benmerkezci, asi veya kurallara uymayan bireyler hâline gelebilirler.

Ayrıca sınır tanımayan bir ortamda büyüyen çocuklar genellikle duygusal olarak da güvensiz hissederek. Çünkü sınırlar, çocuğun dünyayı anlamlandırmasına ve davranışlarını kontrol edebilmesine yardımcı olan temel unsurlardır. Sınır koymamak, çocuğun “her istediğini elde edebileceği” düşüncesini pekiştirirken reddedilme ya da başarısızlık gibi durumlarla başa çıkmayı öğrenmesini engeller. Bu nedenle, çocukların sağlıklı bireyler olarak yetişmeleri için sevgi kadar sınır da gereklidir.

Dengesiz ve Tutsarsız

Ebeveyn Tutumu: Tutsarsız ebeveyn tutumu, çocukların davranışlarına karşı geliştirilen tepkilerin kararsız, değişken ve öngörülemez olduğu aile ortamlarında görülür. Bu tür ebeveynler, aynı davranışı bazen hoşgörüyle karşılar bazen sert bir biçimde cezalandırabilirler. Kurallar belirsizdir; bugün geçerli olan bir kural ertesi gün ortadan kalkabilir ya da yerini tamamen farklı bir beklentiye bırakabilir.

Bu ortamda büyüyen çocuklar, neyin doğru neyin yanlış olduğunu kestiremedikleri için kaygı, güvensizlik ve kafa karışıklığı yaşayabilirler. Ebeveynlerinden gelen çelişkili mesajlar nedeniyle davranışlarını nasıl yönlendireceklerini bilemezler. Bu da çocuğun öz denetim becerilerinin gelişmesini engeller. Ayrıca çocuk, çevresinden aldığı tepkileri anlamlandıramadığı için kendi davranışlarının sorumluluğunu da tam olarak üstlenemez.

Tutsarsızlık aynı zamanda ebeveyn-çocuk ilişkisini zedeler. Çocuklar, ebeveynlerine güvenmekte zorlanır ve duygusal bağ zayıflar. Ebeveynin rehberlik rolü belirsizleştğinde çocuk dış faktörlerden daha fazla etkilenebilir. Bu durum, ergenlik döneminde arkadaş çevresine aşırı bağımlılık, otoriteye karşı çıkma ya da kulsarsız yaşam biçimlerine yönelme riskini artırır.

Tutsarsız ebeveynlik, çocuğun hem duygusal gelişimini hem de kişilik yapısını olumsuz yönde etkiler. Kuralların keyfi bir şekilde uygulanması, çocuğun adalet duygusunu da zedeler. Oysa çocuklar, davranışlarının sonuçlarını öngörebildikleri, kuralların net ve tutarlı olduğu ortamlarda daha sağlıklı bir gelişim gösterirler.

Çocukların davranışları, gelişim düzeyleri, benlik saygısı ve sosyal uyum becerileri, büyük ölçüde anne baba ile kurdukları ilişkilerin niteliğine bağlı olarak şekillenir.

Ebeveynlerin tutumları sadece bireysel değil; aynı zamanda kültürel, ekonomik ve psikososyal etmenlerin etkisiyle oluşur. Bu nedenle çocukların gelişim sürecinde anne baba tutumlarının etkisini değerlendirirken söz konusu tutumların nedenlerini ve bağlamsal boyutlarını da göz önünde bulundurmak gerekir.

Ebeveynlerin birbirinden farklı yaklaşımlar benimsemesi, çocuğun iç dünyasında karışıklık yaratabilir. Örneğin bir ebeveyn çocuğa karşı demokratik ve destekleyici davranırken diğeri ilgisiz ya da otoriter olabilir. Bu durumda çocuk hangi davranışın kabul edilebilir olduğunu kestiremeyebilir ve her iki ebeveynle karşı da güvensizlik geliştirebilir. Özellikle boşanmış ailelerde ya da ebeveynlerden birinin çocukla yeterince ilgilenmediği durumlarda çocukta davranış bozuklukları ve duygusal çalkantılar ortaya çıkabilir.

Sonuç olarak çocuk yetiştirmek yalnızca bir görev değil; aynı zamanda sorumluluk ve bilinç gerektiren bir süreçtir. Ebeveynlerin tutumları, çocukların gelecekteki psikolojik sağlığını, toplumsal uyumunu ve yaşam doyumunu şekillendirecek kadar derin bir etkiye sahiptir. Bu nedenle sağlıklı nesillerin yetişmesi için ebeveynlerin kendi tutumlarını gözden geçirmeleri, gerekirse uzman desteği almaları ve çocuk gelişimi konusunda bilinçlenmeleri büyük önem taşımaktadır.

DR. MEMDUH CEMİL ŞİRİN İLE SÖYLEŞİ

■ Söyleşi: Mahir KILINÇ

Özgün bir hukuk dalının varlığı kendine özgü ilke ve kavramların gelişmesiyle mümkündür. Diğer bir ifadeyle, mesele çocukla ilgili hukuki konuları derlemek değil; bu konuları çocuğun en az yetişkinler kadar hak sahibi insan ve yüksek yararının öncelikli ilke olduğu anlayışla yorumlayabilmektir. Bu özgün bakış geliştiği ölçüde müstakil bir çocuk hukuku alanından bahsedilmesi de mümkündür. Gayretim bir çocuk hukuku gönüllüsü olarak bu özgün alanın gelişmesine katkı sunmak.

Bir çalışmanızda çocuk hukukunun ne olduğunu bilmek için onun ne olmadığını anlaşılmamasının gerekliliğinden söz ediyorsunuz. Çocuk kimdir, onu korumaya alan ve haklar sunan çocuk hukuku nedir, ne değildir?

Hukukta, on sekiz yaşını tamamlayana kadar her insan çocuk kabul edilir. Medeni hukuk, ceza hukuku gibi farklı hukuk dallarının çocuğu ilgilendiren konu başlıkları bulunmaktadır. Örneğin, medeni hukukta velayet gibi anne-baba-çocuk ilişkilerini veya ceza hukukunda suça sürüklenmiş çocukları inceleyen konular vardır. Böyle farklı hukuk dallarındaki çocukla ilgili konu başlıkları alt alta yazılıp bir derleme yapılarak bunların toplamına çocuk hukuku denmesinin yanlışlığına dikkat çekmek amacıyla çocuk hukukunun ne olmadığını tespit ile başlamalıyız diye düşünüyorum. Özgün bir hukuk dalının varlığı kendine özgü ilke ve kavramların gelişmesiyle mümkündür. Diğer bir ifadeyle, mesele çocukla ilgili hukuki konuları derlemek değil; bu konuları çocuğun en az yetişkinler kadar hak sahibi insan ve yüksek yararının öncelikli ilke olduğu anlayışla yorumlayabilmektir. Bu özgün bakış geliştiği ölçüde müstakil bir çocuk hukuku alanından bahsedilmesi de mümkündür. Gayretim bir çocuk hukuku gönüllüsü olarak bu özgün alanın gelişmesine katkı sunmak.

Çocuk hakları, evrensel bir değer olarak tüm toplumların ortak sorumluluğu kabul ediliyor. Evrensel düzeyde bu hakların önünde ne gibi engeller bulunmaktadır? Dünyadaki tüm çocuklar haklarını hangi düzeyde muhafaza edebilmektedir, kullanabilmektedir?

20. yüzyıl boyunca çocuk hakları alanında önemli gelişmeler oldu. Çocuk hakları, bir yandan uluslararası sözleşmelerin konusu olurken diğer yandan ülkeler mevzuatlarında çocuk haklarını esas alan önemli yenilikler yaptı. Bu önemli gelişmelerin çocukların hayatına aynı oranda yansıdığını söylemek ise pek mümkün değil. BM verilerine göre tedavi edilebilir hastalıklar ve kaçınılabilir sebeplerden her gün beş yaş altı 14 bin çocuk ölüyor. 10-18 yaş arası çocukların yüzde on üçü, takriben 170 milyon çocuk ruhsal sorunlar yaşıyor. Her beş dakikada bir, bir çocuk şiddetten hayatını kaybediyor. Okula giden her iki çocuktan birinin ilkökul eğitimi sonunda temel okuma ve matematik becerileri yetersiz. İnsanlığın dijitalleşme, yapay zekâ gibi ilerlemeleri iftiharla konuştuğu günümüzde dünya genelinde çocukların en çok öne çıkan taleplerinin şiddetten korunarak huzur içinde yaşamak ve kaliteli eğitim almak olduğu bilgisi karşısında biraz susup düşünmeliyiz.

Ülkemiz özelinde soracak olursak çocuk haklarının durumu hakkında neler

söylersiniz? Son zamanlarda dünyaya paralel olarak ülkemizde de artış gösteren çocuk istismarı ve ihmal vakaları hukuk sistemini ne ölçüde zorluyor? Mevzuat ile uygulama örtüşüyor mu?

Çocuk hakları alanında Türkiye'yi dünyadan ayrı düşünebilecek durumda değiliz. Dünyadaki çocuk hakları sorunlarının iz düşümleri ülkemizde de karşımıza çıkıyor. Çocuk ihmali ve istismarı vakaları bunun en can yakıcı örneklerini oluşturuyor. Ülkemizde, sorunun mevzuattan değil daha çok uygulamadan kaynaklandığına ilişkin genel bir kabul olmakla birlikte genelleme gerçekte tam uyuşmuyor. Bu konuda söylenebilecek çok

Siber zorbalık, kişisel verilerin çalınması, mahremiyet ihlali, hedefli reklamcılık, cinsel suç mağduru olma gibi riskler internet ortamında yetişkinler için olduğu kadar çocuklar için de tehlike oluşturuyor.

detaylı hususlar var ama ben hem mevzuat hem de uygulamadaki temel yaklaşım probleminden bahsetmekle yetineyim. İhmal ve istismar ortaya çıktıktan sonra ne yapılması gerektiğine odaklanıyoruz. Örneğin bir cinsel istismar vakası olduğunda failin en ağır şekilde cezalandırılması tek meseleymiş gibi gündem oluşturuyor. Oysa asıl olması gereken, vakanın hiç yaşanmaması için neler yapılabileceğine odaklanmaktır. Birçok ihmal ve istismar vakasının öyküsünü incelediğinizde göstere göstere gelen bir hadise olduğunu görüyorsunuz. Zamanında etkin müdahale yapılsa olayın hiç yaşanmama ihtimali söz konusu. Türkiye'nin çocuk koruma ve çocuk adalet sistemlerini popülizme teslim olmadan, sürdürülebilir ve etkin sonuçlar almaya yönelik derinlikli bir reforma tabi tutması gerekiyor.

Her alanda olduğu gibi çocuklar üzerinde de dijitalleşme ve sosyal medya etkisinin giderek arttığına tanıklık ediyoruz. Çocuklar, internet ortamında ne gibi risklere maruz kalmakta ve mevcut hukuki düzenlemeler buna hangi ölçüde karşılık vermektedir? UNICEF'in dijital çocuk hakları kavramı hakkında neler söylersiniz?

Siber zorbalık, kişisel verilerin çalınması, mahremiyet ihlali, hedefli reklamcılık, cinsel suç mağduru olma gibi riskler internet ortamında yetişkinler

için olduğu kadar çocuklar için de tehlike oluşturuyor. İlk olarak şu hususu vurgulamak isterim. Çocuk ve dijital dünya deyince aklımıza çocukların karşılaştığı tehlikeler ve çocukları bu tehlikelerden nasıl koruyabiliriz sorusu gelmekle birlikte dijital dünya sadece negatif etkileri olan bir mecra değil, orası çocuğun çeşitli haklarını hayata geçirebileceği bir platform da sunuyor. Yani madalyonun iki yüzü var. Biz, daha çok kötü yüzü ile sınırlı biçimde meseleyi değerlendiriyoruz. Katılım hakkı, çocuğun görüşlerine saygı hakkı, bilgiye erişim hakkı, ifade özgürlüğü, gelişim hakkı, barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü gibi hakların hayata geçirilmesinde dijital dünyanın çocuklara sunduğu imkânları da unutmamalıyız. BM ve UNICEF'in de dijital çocuk hakları ile çocukları tehlikelerden koruma yanında bu noktaya vurgu yaptığını söyleyebiliriz.

Tehlikelerden koruma meselesine gelince; konunun kamuoyunda ağırlıklı olarak çocukların dijital dünyaya, sosyal medyaya erişim yasağı üzerinden tartışıldığını görüyoruz. Bu eksik bir yaklaşım. Bütüncül bir yaklaşım geliştirilmezse yasaklamayla sınırlı çözüm daha büyük sorunlara kapı açmanın ötesine geçmeyecektir. Bütüncül yaklaşımı üç aşamada şöyle özetleyebilirim. Çocukları tehlikeden uzak tutmak;

20. yüzyıl boyunca çocuk hakları alanında önemli gelişmeler oldu. Çocuk hakları, bir yandan uluslararası sözleşmelerin konusu olurken diğer yandan ülkeler mevzuatlarında çocuk haklarını esas alan önemli yenilikler yaptı. Bu önemli gelişmelerin çocukların hayatına aynı oranda yansıdığını söylemek ise pek mümkün değil. BM verilerine göre tedavi edilebilir hastalıklar ve kaçınılabilir sebeplerden her gün beş yaş altı 14 bin çocuk ölüyor.

bunun için yasaklarla çocuğun etrafında hareket edemeyeceği bir güvenlik çemberi oluşturmak yerine çemberi çocuğun değil çocuktan uzak tutmak istediklerimizin etrafına çizmeliyiz, onlara sınırlar getirmeliyiz, sınırları aşanlara etkin yaptırımlar öngörmeliyiz. Tehlikeler konusunda çocukları bilgilendirmek, tehlike ile karşılaştığında

ne yapacağı konusunda yol gösterici olmak; bunun yolu medya okuryazarlığının okul öncesinden başlayıp bütün eğitim kademelerinde yaygınlaştırılması, aile ve yetişkin eğitimine kadar hayat boyu devam eden bir süreç olarak ele alınmasıdır. Son aşama ise bütün çabalara rağmen çocuk zarar gördüyse çocuğun rehabilitasyonuna yönelik hizmetleri sunmak.

Malumunuz olduğu üzere içinde bulunduğumuz yıl “Aile Yılı” olarak ilan edildi. Bu kapsamda, Türkiye’de çocukların sosyal politikalarla desteklenmesi konusunda acil olan ihtiyaçları nelerdir? Aile yapısı, yoksulluk ve eğitim politikaları bu alandaki hak ihlallerini nasıl etkiliyor?

Aile, uzun yıllar boyunca sosyal yardımlarla güçlendirilecek bir yapı olarak görüldü. Aile ve aileyi oluşturan bireylerin ekonomik yardımlarla desteklenmesi ile aile sorunlarının aşılabileceği düşünüldü. Sosyal yardımlar önemsizdir demiyorum ancak merkezine sosyal yardımları alan bir yaklaşımla esaslı bir aile politikası inşa etmenin mümkün olmadığını geldiğimiz noktada görüyoruz. Aile sorunlarının çözülmesi eğitim, kültür ve sosyal hizmet odaklı yaklaşımlarla stratejiler geliştirilmesini gerekli kılıyor. “Aile Yılı” kongre, çalıştay, yarışma, sergi vb. faaliyetlerle sınırlı bir etkinlik yılı olmamalı. Aile ile ilgili mevzuatta ne gibi iyileştirmeler yapıldı, ailelerin iyi olma hallerinin

geliştirilmesi için hangi faaliyetler yürütüldü, 2026 ve devamı yıllar için hangi faaliyetler programlandı gibi sorulara 2025 yılı sonu itibarıyla tatmin edici cevaplar verebilirsek 2025’in “Aile Yılı” olarak ilanı anlamlı hale gelir.

Kendi alanımın dışına fazla çıkmamak adına “Aile Yılı” vesilesiyle üçüncü sorunun cevabında bahsettiğim çocuk koruma sisteminde reform yapılması gerekliliğini biraz açabilirim. Böylece sorunuzun ikinci kısmına da cevap vermiş olurum. Ülkemiz mevzuatında bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru olan çocuklar korunma ihtiyacı olan çocuk olarak tanımlanıyor ve bu çocuklara yönelik faaliyetler ile bu faaliyetleri yürüten aktörlerin bütünü çocuk koruma sistemini oluşturuyor. Bizim sistemimiz, ülkemizdeki çocukların ihtiyaçlarını karşılamak bakımından yetersiz bir sistem. Çocuğun korunmaya ihtiyaç duyar hale gelmemesi için önleyici koruma faaliyetleri iyi bir sistemin önemli bir parçası ama bizim bu konuda daha çok yolumuz var. Çocuk koruma bir sosyal hizmet alanı olması sebebiyle sistemin insan kaynağı sosyal hizmet uzmanları üzerine inşa edilmesi gerekirken öğretmen, tüketici bilimleri, psikolojik danışma ve rehberlik (PDR) gibi alan uzmanları sosyal çalışmacı

olarak çalışabiliyor. Merkezî idare içerisinde, başta Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olmak üzere farklı bakanlıklar, mahalli idareler, çocuk mahkemeleri gibi çok aktörlü bir sistemden bahsediyoruz ve bu aktörler arasında iş birliği ve koordinasyon sorunları dikkat çekiyor. Çocuk mahkemeleri demişken ülkemizde maalesef sadece otuz dört ilde çocuk mahkemesi var, bu mahkemeleri ülke genelinde yaygınlaştırmayı dahi başaramamışız. Bütün bu sorunları gidermek amacıyla hak temelli kapsamlı bir reform hazırlığı “Aile Yılı”nın önemli bir hedefi olmalıdır.

Öz Geçmiş

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde lisans eğitimini tamamladıktan sonra aynı üniversitede yüksek lisansını yaptı. Paris 1 Panthéon–Sorbonne Üniversitesinde, çocuk koruma idaresi konulu teziyle doktora eğitimini tamamladı. Hâlen İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Ana Bilim Dalında doktor öğretim üyesi olarak çalışan Dr. Memduh Cemil Şirin, çocuk hukuku dersleri vermektedir.

ŞEHİR VE IRMAK

■ Nagihan AYDIN

Aynalar değdi gözlerime, kendimi en güzel onun çehresinde gördüm.

Ben bir ırmağım. Yüküm ağırdır benim. Ayaklarım, kollarım, gövermiş gövdem doğduğumdan beri bitmeyen akıştadır. Saçlarım, rüzgârın

çarkında bilendikçe her çağlayışta tazelenir yüklerim. Gece kordan bir beşikte, gündüz bozkırın göz çukurlarında kıvranır dururum. Ay ve güneşin üzerime akseden ışıklarından damıtılır, özlemle geçerim yoluma çizilen hudutların arasından.

Şehir kalabalığında görüntüler sıradanlaşır, sokak içlerinde sesim azalırdı. Sabahın erken saatlerinde kolundaki hasır sepetine doldurduğu simitleri taşıyan yaşlı amcanın ayak sesleriyle başlayan ürkek tıkırtılar gün içinde peyderpey çoğalırdı. Gözlerimi kapatır,

sesleri tek tek avlamaya çalışırdım. Şehrin saçlarına sinmiş yaşanmışlık izleri derin bir uğultuyla eşlik ederdi bana. Kehribar rengi daracık taş sokaklarından yükselen nal sesleri, kavuşamayan âşıkların gözyaşlarıyla sulanan saçları, nice şaire, ozana ve âşîğa ilham

oluşuyla şehir, yolculuğumda emsalsiz bir geçitti. Dostluğumuz çok eskilere dayanıyordu. Şehir, ilk tanışmamızda cılız sesim, bedenimdeki zayıflık yüzünden şefkatle sarmalamıştı beni. Birbirimizi tanıdıkça bu şefkat yerini hasbi

duygulara bıraktı. Zamanla bazı tehlikelere karşı tek vücut olmayı öğrendik. Kimi zaman değişen mevsim şartlarında istemeden birbirimizi üzsek de dostluğumuzun kıymetini iyi bilirdik. Muazzam sıralanmış dağların arasından bir türküyle doğup, Çamlıbelleri aşıp

gelmiştim. Çok geçmeden huzur bulup yârenlik ettiğim şehre can suyu oldum. Şehre geldiğimde birdenbire yavaşlar, vefayla açılan bu dar geçidin saltanatını ardımda bırakıp gitmeyi de hiç istemezdim. Şehir, arada kibir emareleri gösterse de cömertliği ve misafirperverliği sayesinde aklımı çelmeyi başarır, aynı zaman ve mekâna her an tazelenen bir sadakatle tutunurduk.

Bu denli bölünmeyi kimse istemezdi ama şehir bana geçit olmaktan hiçbir zaman yüksünmedi. O da bilirdi bağırında yol açıp geçit verdiği dostunun kendisine ne kadar lütfekâr olduğunu. Her doğan gün apayrı lezzet, koku ve seslerle gönenirdik. Kuşların cıvıltısından, kelebeklerin kanat vuruşuna kadar ikimiz de payımıza düşeni alırdık. Güzelliğine oldukça düşkün olan şehir bu kadarıyla yetinmez, varlığımla gözlerine sürme çekilmiş nazlı gelin gibi süzülüp görenleri kendine hayran bırakırdı. Yol boyunca devam eden seyrimde benim için bir duraktan fazlası olan şehrin zarif nazarından aldığım hikâyeler, her geçişimde ikram dolu tepsilerle cömertçe önüme sunulurdu.

Ruhunun yoldaşını bulduğunda gösterirsin ya bütün maharetini biz de öyleydik; kadife kumaş içre sarılmış inci ve mercan kıymetindeydik. Eteğine kadar sokulduğumuz dostluğa layık olmak için içtenlikle bakardık aynaya. Her gün parçalanamaz bir gövdede aynı fotoğrafa

gülümserdik türlü renklerde. Kimi zaman yağmur ıslatırdı saçlarımızı kimi zamansa birlikte kar taneleri yakalardık. Yıldızlar gözlerimize aynı yerden bakardı. Kayalıkların arasından geçerken şehrin suretine bürünüp üzerime serpilen bu fasih güzelliğin büyüyle kurşunu bir gölgenin içinde anbean kaybolup yeniden doğmak isterdim.

Zamanın soğuk nefesini ensemizde hissedeli üç yıl olmuştu. Yağışsız kışların, kurak geçen yaz mevsimlerinin ardından hastalanmış, gövdemdeki güçsüzlük suretime de vurmuştu. Yoldaşım bu hâlsizliğimden korkmaya başlamış, dualarıyla eski gücüme kavuşmam için bana destek oluyordu. Şehrin iki yakasını birleştiren taş

Bütün aynalar
tuz buz olurken
gürültüden
dostunun gönül
sesini duyamayan
ırmak, onu
doyurayım
derken ölçüyü
kaçırmış, yaraları
çok zor sarılacak
bir felakete sebep
olmuştu.

köprülerin neredeyse kökleri görünüyordu. Gövdeme zırh gibi giyindiğim rüzgâr bile dişlilerini üzerimden çekmişti. Yatağımda hastalıklı bir iniltiyle titrerken şehrin etrafına kurulan köy ve kasabaların su ihtiyacını da karşılayamaz olmuştum. Şehir, nazarımda beni yutacak kadar büyümüşü. Karşısında küçülen biçare bakışlarımla merhamet dilenmeye hazırdım. Yüküm ağırlaşp taşıyamaz olduğumdaysa en yakın kıyıya gövdemden bir parçamı bırakıyor, tekrar döndüğümde ellerimle ördüğüm setlerin acımasız gülüşlerini izliyordum.

Üzerimi örten ipek tül bent yırtılmış, güzelliğimden eser kalmamıştı. Her soluğumda günbegün kurduğumu, dostuna sunulan bir ikramlık olduğumu hissediyordum. Güneş biraz daha kaşlarını çatsa toprağa karışacağım düşündüm. Şehrin ihtişamına eşlik edecek gücüm kalmayınca gövdeme ok gibi saplanan ısrarcı bakışların karşısında utançla kabuğuma çekiliyordum. Kurumuş damarları, kül rengine çalan benziyle şehir korku ve ürperti veriyordu. Öyle ya, ırmak kurursa hayat kururdu. Evler bozulur, sokaklar konuşamaz, elma ve kiraz ağaçları yoldan geçenlere sataşamaz olurdu. Karıncaların yükü hafifler, arıların elleri görünürdü. Bu manzaradan ötürü, dostuma olan mahcubiyetimi gizleyemeye çalışıyordum. Onun müşfik koynunda saklanmaya devam etsem

de yavaş yavaş hazırlıksız bir sona doğru aktığımı kabul ediyordum.

Yıllar geçtikçe nispeten azalan gücümle şehir için bir tehdit hâline gelmiştim. Sanki dostumla birbirimize sunduğumuz ziyafet sofraları gitmiş, yerine acıdan bir katık gelmişti. Bu kekremsi tat ikimizin de sırtında bir kamburdu. Değişken hâllerime aşına olan şehir, kusursuz bir dostluğun olmayacağını biliyordu. Bu durumdan hiç şikâyetçi değildi. Ne yalan söyleyeyim, şehrin en çok bu yönünü severdim. Serin bir gölgelikte göz göze geldiğimizde itiraf edemediğimiz kaybetme korkusu ikimizin de prangasıydı. Çözmeye irademiz ve gücümüz olsa da bu gönüllü esarete rıza gösterip teslim olmuştuk.

Sonbahar rüzgârlarıyla yerini serin havaya bırakan mevsim, o yıl yağışları da beraberinde getirecek çetin kışa doğru akıyordu. Şehir artık derin bir nefes aldı. Nihayet yoldaşının eski sağlığına kavuşacağı ümidine sarılmanın vakti gelmişti. Sonbaharla başlayan yağmurlar kış başlarında bir sütanne edasıyla doyasıya emziriyordu ırmağı. İki dostun da damarları doymuş, gücü yerine gelen ırmak şehrin en güzide yerindeki nöbetinin hakkını vermeye başlamıştı. Caddelere, çarşı pazara dirilik gelmiş, ahşap evlerin tavanına konan güvercinlerin sesi yoldan geçenlerin saçlarına dökülmüştü. Kapı önlerinde

oynayan al yanaklı çocukların elleri üşümüş, simitçi amca yaz kış sırtından çıkarmadığı keçe paltosuna biraz daha sokulmuştu.

Üşüyordum...

O kış yolculuğum boyunca karla, yağmurla karnım doymuş, homurtuyla çağlamaya başlamıştım. Şehrin karla örtülen güzelliğinin içinden başım dik geçerken eskiden kopan parçalarımı tekrar önüme katıyordum. Gücüm görenleri şaşkına çeviriyor, üstelik şehirle de yüksek sesle konuşuyordum. Bütün nahifliğiyle bana kucak açan şehir, bu gürültüden rahatsız olsa da belli etmiyordu. İçinden geçtiğim yol boyunca yanan ışıklar, taş köprüler ve nihayet sırtımı yasladığım o yüksek dağın yamacı üstümde bir devin nazarıyla beliriyordu. Kış boyunca yaptığım bu gövde gösterisinin, baharın gelmesiyle nihayet yerini huzurlu bir dinginliğe bırakacağını düşünüyordum. Lakin o bahar öyle olmadı.

Uğradığım her durakta neredeyse kış aylarının başından bahar sonuna kadar ortalama yarım metreyi geçen bir kar örtüsü ve don tehlikesiyle kışı geçirdim. Nisan ayının gelmesiyle ısınan havaların ve nisan yağmurlarının da sunduğu ziyafetle gücüme güç kattım. Artık tehlikeli hâle gelen büyüyüşüm etrafıma zarar verecek boyutlara ulaştı. Orantısız bu kuvveti kontrol etmekte zorlanıyordum.

Artık bana sunulan yatağıma da sığmaz oldum. Şehrin tam ortasına geldiğimde çehresindeki en güzel kıyıları yıkıp, taşıtığım oyuklarda ne varsa önüme katıp götürmeye başladım. Şehrin ahenkli görüntülerini göremez, zarif esintilerini işitemez oldum. Kurt kuş, börtü böcek pılını pırtısını toplayıp kaçmaya başladı. Hayretim mekânla birlikte küçüldü. Yazdığım korku dolu hikâyelerin başkahramanı oldum.

Acıyla, feryatla irkilen şehir savunmasız bir anında en sevdiğinden vurgun yemişti. Oyuklar dolmuş, taş köprüler yıkılmış, şehrin dar ve zamana meydan okuyan bütün kadim sokakları birer taş maket gibi ırmak sularıya yağmalanmıştı. Şehir sahip olduklarını bu istilada kaybetmek istemese de yoldaşının gücüne karşı koyamadı. Bütün aynalar tuz buz olurken gürültüden dostunun gönül sesini duyamayan ırmak, onu doyurayım derken ölçüyü kaçırmış, yaraları çok zor sarılacak bir felakete sebep olmuştu. Bir suçunun olmadığını düşündüğü ırmağın dostluğundan yaralanan şehir, bahar sonunda kahverengi balçıkla kaplanan gövdesindeki izlerle yaşamaya mahkûm olmuştu. Artık bağrına bastığı ırmağın, azlığında da çokluğunda da kendisine nasıl hasarlar vereceğini anlamıştı. Şehir, ruhunu sağır eden uğultuyla simitçi amcanın kırılan sepetinden düşerek bulanık sulara karıştı.

İYİLİK KUMBARAMIZ DOLU MU?

■ Şükran KORKMAZ

Emir bi'l ma'ruf ve nehiy ani'l münker. İyiliği yaymak, kötülüğü men etmeye çalışmak diye bildiğimiz Kur'an kökenli bir ifade. İyilik, insanlık tarihi kadar eskidir. Bu kavramı tanımlamak hiç de kolay değildir öyle. Nezaket, empati, paylaşmak, mutluluk gibi pek çok kavramları kapsasa da bunlardan daha fazlasıdır. İyilik yapma isteğinizi hiç sorguladığınız oldu mu? Yoksa iyilik yapmayı bırakın, sorgulamayı dahi düşün(e) medik mi?

Çağın insanı kıta ve ülke ayırt etmeksizin mutsuz, depresif, pasif agresif ya da gizli (maskeli) depresyonda. Yaralarımız ve acılarımız var elbette. Bir de üstüne yaşanan savaşlar, afetler ve bunların hepsini film izler gibi izliyor oluşumuz, iki kat daha sarsıcı olabiliyor bizim için.

Artık dünya küçük bir köye dönüştü, her şey gözümüzün önünde cereyan ediyor. Nerede ne yaşanıyor anbean takip edebiliyoruz. Belki bu da bizi iyice hasta ediyor. İnovasyonda, teknolojiydi derken hiçbiri bizi iyileştiremedi. İyileşmenin tek yolu iyilik yapmaktır. Mutlu olmaktan filan bahsetmiyorum. İyileşmek diyorum. İyilik yapa yapa iyileşeceğiz. İyilik yapan kişinin gönlü her zaman iyi olur.

İyi olabilmek, iyi kalabilmek, iyilik yapabilmek çok önemli bir haslet. Zaten akıl ve ruh sağlığı yerinde olan bir insan, bir başka insana iyilik yapmayı isteyebilir. İyi düşünebilir, iyide kalabilir ve niyetini iyiden, iyilikten yana kullanabilir.

Kötülük ve kötüler bitmeyecek tabii ki ama iyilik ve iyiler de bitmeyecek, bitmeyeceğiz. İnadına varolacağız. İyiden, güzelden yana olacağız hep.

“İyiler erken ölür,” “İyilikten maraz doğar” gibi deyişlerle cümle kuran aklievvelere karşı, “İyilik yap, denize at; balık bilmezse Halik bilir.” gibi teskin ve teşvik eden güzel atasözlerimiz var bizim.

İstanbul'da bir kahvecinin dükkânı her dinden insanla dolarmış. Bir gün, yeniçerilerden kabadayı biri kahvehaneye gelmiş, kılık kıyafetinden Rum olduğu anlaşılan kişiyi göstererek kahveciye, “Herkes benden kahve, bu Rum'a verme!” demiş. Kahveci herkese kahvesini vermiş, en son iki fincan kahveyi almış, Rum'un yanına oturmuş. Yeniçeri hiddetlense de kahveci, “Kahveler benden!” demiş. Aradan zaman geçmiş, Rumlar isyan çıkarmış. Hikâye bu ya, bu

İçten bir iyilik,
ihtiyaç duyanlara
ulaşır ve kalıcı
bir etki bırakır.
Bu da toplumda
daha güçlü bağlar
kurmamıza ve
daha iyi dünyada
yaşamamıza
vesile olabilir.

kahveci de isyanı bastırmaya giden askerler arasındaymış ve esir düşmüş. O zamanlar Rumlar, esirleri köle pazarında satarlarmış. Kahveci de köle pazarında satılmayı beklerken bir Rum onu satın almış. Bu Rum, kahveciyi ıssız bir sokağa götürmüş ve “Beni tanıdın mı? Ben, o yeniçeriye rağmen kahve ikram ettiğin kişiyim. Sen unutmuş olabilirsin ama kırk yıl geçse de ben unutmam. Şimdi özgürsün, yolun açık olsun!” demiş. İşte “Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır.” sözü buradan gelmekteymiş.

Yapılan hiçbir iyilik zayi olmaz. Zira amel defterimize de kaydolmakta. Küçüğü büyüğü de olmaz. Kötülüğe meydan okuyarak yapılan bir ikram, yıllar sonra özgürlük olarak çıkabilir insanın karşısına. Küçük bir jest bile, birinin gününü güzelleştirmeye yetebilir. Bir gülümseme, tatlı bir söz, birine yol göstermek... Bunların hepsi iyilik yapmak için harika yollar. İyi niyetli bir eylem iyiliğin özüdür. Niyetin halis olması iyiliğin başlangıç noktasıdır.

Sosyolojik açıdan başat konulardan biri de iyiliğin hayatımızda neleri değiştirdiğidir. İyilik sosyal ilişkilerimizi bir düzene sokar, bizi mutlu eder, hayatımıza anlam katar. Depresyon ve anksiyete düzeyini de azaltabilir. İç huzur ve mutluluk katar, bu da zihin sağlığımızı olumlu yönde etkiler. Bir başkasına yardım etmek, değerli ve yararlı hissetmemizi sağlar. Bu da öz saygımızı ve öz güvenimizi

artırır. Kendimizi daha güçlü ve yetkin hissederiz. Yine iyilik, hayatımıza anlam ve amaç katar. Bir başkasına faydalı olarak dünyada bir fark yaratma hissini yaşarız. Böylelikle; hayatımızın anlamını keşfeder ve daha tatmin edici bir yaşam süreriz.

Bir iyiliğe tanık olmak iyilik yapmaya ilham olabilir. ...Ve iyilik bulaşıcıdır. İyilik yapmak, elbette güzel bir duygu ve bundan mutluluk duymamız doğaldır. Ancak, yapılan iyilikten dolayı kibirlenmeyi araç olarak kullanmak iyiliğin özünü bozar. İyilik, başkalarının ihtiyaçlarını düşünerek ve onlara yardım etmek isteyerek yapılmalıdır. Kibir, iyiliğin gerçek anlamını yitirmesine sebep olur. Karşılık beklemeden yapılan iyilik,

iyiliktir. “Yapılan iyiliğin karşılığını beklemek manevi tefeciliktir.” der, Cemil Meriç. Öyle biliriz ki yapılan iyiliği başa kakmak da manevi hacizciliktir.

İyilik yaparken samimi ve içten olmak çok önemli. Yardımımızı beklentisiz ve gönüllü olarak sunmalıyız. Bundan mutlu olabiliriz evet ama bu mutluluk kendimizi övmek için bir araç olmamalı. Gösterişsiz, içten ve gizlice yapılmalı. Ancak içten bir iyilik, ihtiyaç duyanlara ulaşır ve kalıcı bir etki bırakır. Bu da toplumda daha güçlü bağlar kurmamıza ve daha iyi dünyada yaşamamıza vesile olabilir.

İyilik hayatta kalmaya değil hayatta iz bırakmaya yönelik bir seçimdir!

MANANIN KEŞFİ

■ **Sudegöl ÖZCAN**

Var olduğumuzu sandığımız kalabalıklarda değil de içimizde aramalıydık özümüzü. Asırlar boyunca geçip giden şu mutakat zamanda, değişmeyen bir doğruyla yanlıştın hâliyle de iyiyle kötünün varlığından cereyan eden olaylar silsilesi... Değişense bu kavramların büründüğü çeşitli düsturlar. Özellikle de modernitenin getirdiği, dayattığı bir “benmerkezci” düşünceyle bakar olduk etrafımıza.

Merkezi moderniteye dayalı pergellerle çizdiğimiz çemberin etrafında hoyratça döndük durduk. Düştüğümüz yerden kalkışımız yine kendimizle olacakken gördüğümüz bir seraptı; yolumuzu şaşırtan, yönümüzü unutturan. Modernitenin çıkmazlarında, girdabına kapıldığımız cam fanuslarda kaybettik kendimizi. Vakti gelip fanus kırılrsa da bulamadık. Gerçi aramadık ki bulalım. Kendinden

olmayanla boyanmış gözler nasıl görsün görmesi gerekeni? Kendinden olmayana kabaran kulaklar nasıl duysun duyması gerekeni? Kendini bilmeyen akıldan, bu dünyaya zincirlenmiş bir gönülden dile gelir mi ki dile gelmesi gereken hakikat? Gördüğünü sanan gözlerle baktık da işitemedik ve nihayetinde varlığımızı; maddi olana, eşyaya bağlar olduk da kendimizi yitirdik. Eşya, varlığımızın bir parçasıyken eşyaya sahip olmak için var olur hâle geldik. Harca-kazan-harca manifestosuyla maddileşerek güdülendiğimiz çağda, ruh köklerimizden uzaklaştık ve bu maddi âlemde kaybolduk. Artan eşyayla daha da var olacağımızı zannederken yokluğa sürüklendik. Var gibiyken yoktuk sanki. Zamanın insanı, insanın da zamanı tükettiği bu hız çağına gönüllü olduk da ne oldu, tükenen insanlığımızdan ve tükettiğimiz insanlığımızdan başka? Dış dünyamız böylesine

hızlanırken iç dünyamızdan bihaberdik. Belki kendimizin bile farkında değildik. Farkında olsak böyle mi olurdu? Böyle kör, sağır, dilsiz mi olurduk. Bizler bu denli hızlı, anlık yaşamamız istenilen çağın esirleri hâline geldik. Önce benliğimizi, yavaş yavaş da bizi insan kılan hissiyatımızı, fikriyatımızı yitirir olduk. Kendimizi kalabalıkların içine atıp da kaybolmamayı umduk. Gündelikten kurtulamayan konuşmaların sıg cümlelerinde boğulduk. Boş dimağlardan çıkamayan, sayfalara hapis bıraktığımız kelimelerin üstünü kahkahalarla örttük. Düşünmekten kaçtık, ardımıza bakmadan koşarcasına kaçtık. Sitemle, yeri ayağımızın

»

Dimağının paslanmış çarkları işleyip dönsün özüne. Bilmediğini sorsun, bildiğini sorgulasın. Arasın, aradığını bulsun. Hiç bitmeyecek bu yolun yolcusu olsun. Hepimiz birer yolcuyuz.

«

altından kaydırmak istercesine, güya kurtuluşa doğru bastığımız bu adımların bizi uçuruma sürüklediğini fark edemedik. Her yerde sistemin çarkları aynı hızla dönmekte iken hep bir öteki aradık. Lakin cevher bizdeydi, insanın kendisindeydi. Asıl olan, özümüzde saklıyken biz durmadan öğütölüp durduğumuz arazlara hapsettik kendimizi, özgürlük adı altında.

Bilinçlenmek sanısıyla bilinçsizce kurduğumuz kadim geçmişimizde, boş yere dönen değirmenlerde öğütülen kendimizdik ve nihayetinde kendini avareliğe gark olmuş hâlde bulan o insanlıktık. Mesele

şu ki hepimize bir dönüm noktası lazım. Bu da en iyi ihtimalle okuyarak, sorgulayarak olabilir. Çokça okuyarak, çokça sorgulayarak... Okuyalım, sorgulayalım ki doğru olanı bulalım; farkına varalım etrafımızın, kendimizin. Sayfalarda, satır satır cümlelerde ve soruların açmazlarında; bu sefer bulmak için kaybolarak, kaybolan benliğimizi arayarak... Var olduğumuzu sandığımız kalabalıklarda değil de içimizde arayalım özümüzü. Akletmenin; ezberlediğimiz bilgilerden, bize öğretilenlerden ibaret olmadığını bulalım. Öğretilenler; öğreneceklerimizin,

araştıracaklarımızın kapısını aralsın bize. Kapının ardı derya deniz...

Şu dizeler yolumuzu çoktan çizmiş bize:

*"İlim ilim ilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendin bilmezsin
Ya nice okumaktır"*

Mühim olanın insanın kendini bilmesi; insan kendini bilmezse okumasının, bilmesinin bir manası yok. Bizler de bu yolun yolcuları olalım. Bizi bizden alıkoyan her bilgi koca bir yük olur dimağımıza. Mesele, dış fakirleştikçe içi zenginleştirebilmek değil midir zaten? Etrafımız, boş güruhlarla kalabalıklaştıkça varlığımızı bunlara bağlarız ve kendimizi yitiririz ama ne zaman ki insan böylesi kalabalıklardan sıyrılır ve kendi içine döner, işte o zaman kendini bulur. Kendini bilir ve Yunus Emre'nin dediği gibi de her şey kendini bilmekle başlar ve devam eder. Nihayetinde zihnimizdeki sığ su birikintileri yerini derya denizlere bırakır. Okudukça okumanın, sordukça sormanın sonu gelmeyecek iyiye, güzele, doğruya çeken iyi huylu bir girdap olduğunu keşfederiz.

Dimağının paslanmış çarkları işleyip dönsün özüne. Bilmediğini sorsun, bildiğini sorgulasın. Arasın, aradığını bulsun. Hiç bitmeyecek bu yolun yolcusu olsun. Hepimiz birer yolcuyuz. Bunu ya fark edip mananın keşfine çabalarız ya da fark etmeden beyhude geçip giden bir ömrün peşinde sürüklenip heba oluruz.

HOŞ SADANIN ŞIFASI: SULTAN II. BAYEZİD KÜLLİYESİ SAĞLIK MÜZESİ

■ Sümeyra YAMAN

Edirne'de Tunca Nehri kıyısında bulunan Sultan II. Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi, Trakya tarafına geçen okurlarımızın muhakkak görmesini tavsiye ettiğim ziyaretgâhlardan biridir. Mazhar olduğu uluslararası ödülleriyle ismini yurt içi, yurt dışında duyuran ve ilgiyle ziyaret edilen bu külliye bir Osmanlı darüşşifasını günümüze müze olarak taşıyan tek yapıdır.

Osmanlı mimarisinin önemli yapılarından biri olan bu tarihî mekân, Sultan II. Bayezid tarafından 1488 yılında Edirne'de yaptırılmıştır. Külliye'nin içinde yer alan darüşşifa ve hemen yan tarafına inşa ettirilen tıp medresesi, tarihimizden günümüze gelen eğitim ve sağlık kurumlarının içerisinde farklı mimari yapısı ile oldukça dikkat çeker. Külliye, büyüklü küçüklü yüze yakın sayıda kubbe ile kaplı olup muntazam yapısıyla şahane bir eserdir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1984 yılında külliye'nin cami hariç diğer bölümlerini Trakya Üniversitesine tahsis ederek bu tarihî eserin yeniden ayağa kaldırılmasını sağlamıştır. 1997 tarihinde külliye'nin şifahane ve tıp medresesi bölümü Trakya Üniversitesi tarafından ikinci Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesine dönüştürülmüştür.

II. Bayezid Külliyesi darüşşifa, tıp medresesi, cami, misafirhane, imaret, hamam ve köprü gibi çok sayıda bölümden oluşur. Çok amaçlı düşünülerek inşa edilen bu kompleks aynı zamanda dönemin sosyal devlet anlayışını yansıtır.

Darüşşifa, dikdörtgen planlı ana bina ile ona bitişik, altıgen planlı ruh ve sinir hastalıkları bölümü olarak iki kısımdan oluşmaktadır. Cümle kapısından girildiğinde ilk avlunun önünde revaklı yedi birim bulunmaktadır. Altı birim kubbeyle, yedincisi ise tonozla örtülüdür. Avlunun kuzey köşesinde hastane mutfağı yer alır ve arka tarafındaki sivri kemerli eyvandan ikinci avluya geçilir. Bu ikinci avludan aynı zamanda ruh ve sinir hastalıkları bölümüne girilir. Burası altıgen planlı bir oda şeklinde, havuzlu ve orta mekânın etrafına sıralanmış on iki odacık bulunmaktadır.

Külliye'nin hastane kısmında, o günün şartlarında kendinden hayranlıkla söz edilen ve tıp kitaplarına da girmiş olan tedavi yöntemleri uygulanmıştır. Musikinin ve su sesinin huzur veren notalarının taş duvarlarda yankılanarak şifaya dönüştüğü yerdir burası. Tarihte sıkça kullanılan bu köklü müzik terapi anlayışı, fiziksel ve ruhsal hastalıkların tedavisinde başarı ile

uygulanmıştır. Aynı zamanda farklı bir tedavi yöntemi olarak doğal kokular da tedavi amaçlı kullanılmıştır. Evliya Çelebi'nin "Orada öyle bir darüşşifa vardır ki dil ile tarif edilemez, kalem ile yazılamaz." diyerek anlattığı bu hastane 400 yıl boyunca sürekli olarak hastalara şifa dağıtmıştır. Bu şifa yurdu daha sonraki yıllarda sadece akıl ve ruh hastalarının tedavi edildiği bir merkeze dönüşmüştür.

Külliyedeki tıp medresesi dikdörtgen planlı olup revaklı avlu etrafına üç yönden sıralanmış on sekiz oda ve bir dershaneden oluşmaktadır. Bütün bu birimler kubbeyle örtülüdür. Medresede derslikleri karşıdan gören bir mahfil inşa edilmiştir. Bu mahfil, öğrencilerin tıbbi uygulamaları doğrudan seyredebilmeleri için tasarlanmıştır. Külliye'nin medresesi döneminin en önemli tıp okullarından biriydi ve hastaneye donanımlı hekim yetiştirirdi. Bu bölümdeki uygulamaların günümüzün eğitim ve araştırma

hastaneleriyle benzer olduğunu söyleyebiliriz. Tıp medresesinde eğitim gören öğrenciler aynı zamanda darüşşifada uzman tabiplerle usta çırak ilişkisi içerisinde eğitimlerine devam ederlerdi. Evliya Çelebi tıp medresesi için: "Külliyenin içinde Medresetü'l Etıbba denilen ve odalarında talebeler bulunan bir bölüm vardır. Her bir tıp talebesi daima Pisagor, Sokrat, Eflatun, Aristo ve Galen gibi âlimlerden söz ederler. Talebeler hekimlik ilminde kıymetli kitaplardan ve hocalarından faydalanarak, âdemoğullarının derdine deva bulmaya çalışırlar." diye yazmıştır. Bu medresede okutulan ve pek çoğu Sultan II. Bayezid tarafından bağışlanan tıp kitapları günümüze kadar ulaşmıştır. Dönemin hekimliğini anlatan otuz yedi adet kitap şu an Selimiye El Yazması Eserler Kütüphanesinde koruma altındadır.

II. Bayezid Külliyesinin dikkat çekici mimari yapılarından birisi de camisidir. Üç taraftan

girişli olan caminin avlusu kubbeli revaklarla çevrilmiştir. Çift renkli taşlardan yapılmış revak kemerleri granit, beyaz mermer ve yeşil breşten yapılmış sütunlarla bütünleşmiştir. Avlunun dış duvarlarında çift sıra hâlinde pencereler açılmıştır. Ortada mermerden büyük bir şadırvan havuzu vardır. Caminin iki yanındaki kubbeler de içten spiral dilimlidir. Caminin mermer minberi eşsiz yapısıyla emsalleri arasında ayrı bir yere sahiptir. Osmanlı devri Türk sanatında ilk olduğu kabul edilen ve caminin sol tarafında yer alan hünkâr mahfili, çift renkli mermerlerden yapılmış kemerler üzerine kurulmuştur.

Külliye camisinin iki yan cephesine bitişik olarak birer tabhâne inşa edilmiştir. Hem caminin son cemaat yerine hem de yanlardan dışarıya kapıları olan bu tabhâneler Türk mimari geleneğinin alışılmış tarzında, dört eyvanlı ve dört odalı olarak yapılmıştır. Gelip geçen yolcuların misafir edildiği, sıcak yemek ikramının olduğu bu yerde birçok oda bulunur. Buradan nekahet dönemindeki hastalar, yolcular, işsizler ve konuklar ücretsiz olarak yararlanırlar.

II. Bayezid Külliyesinde görev alan personel, tabhânelerde misafir edilen konuklar, medresede barınan öğrenciler, darüşşifada tedavi edilen hastalar da hesaba katıldığında oldukça kalabalık bir topluluğun bir arada yaşadığı görülür. Bunlar için külliye'nin dış avlusunun sol tarafına aşhane-imaret tesisleri

inşa edilmiştir. İki ayrı yapıdan oluşan imaretin camiye yakın olan kısmı, kare bir avlunun etrafını saran mekândan ibaret olup üç kubbelidir. Avlunun diğer kenarında, ortada yekpare olan kubbeli dört bölümlü mutfak olduğu düşünülen bir alan mevcuttur. Dört kubbenin üzerlerinde aydınlık fenerleri görülür.

II. Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi, Osmanlı darüşşifasını günümüzde gerçek anlamda yaşatan tek müzedir. Bu özelliğiyle geçmişteki Selçuklu ve Osmanlı darüşşifalarının

tıp tarihimizdeki önemine ışık tutmaktadır. Döneminin en önemli sağlık, sosyal, eğitim ve dinî kurumlarından biridir. II. Bayezid Külliyesi; şifahanesinde hastalara bakılmış, medresesinde tıp öğrencileri yetiştirilmiş, camisinde ibadet edilmiş, tabhânesinde misafirler ağırlanmış, aşhanesinde ise fakir fukara doyurulmuş olan bir tür vakfiyedir. Günümüzde Sağlık Müzesi ismi ile kurulan ve dönemine has özelliklerin canlandırılmış olduğu bu müze dünyanın en prestijli müzecilik ödüllerinden biri olarak kabul edilen "Avrupa Konseyi Avrupa Müze Ödülü"nü 2004 yılında kazanarak ülkemizde bu ödülü elde edebilmiş müzelerden biri olmuştur. Osmanlı toplumunda darüşşifa uygulamasının ayrıntılarını hikâyesiyle, tasarımıyla, kullanılışıyla ve işletmesiyle kendinde barındıran II. Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi, yurt içinde ve dışında çokça teveccüh gösterilen müzelerden biri olmayı sürdürmektedir.

ELEM YÜKLÜ SAADETLER

■ Nuray ALPER

Tercihleriyle, çıkarımlarıyla, açılımlarıyla, çıkmazlarıyla insan girift bir varlık. Biraz sevindiğinde gönlü pür gam, kederlenip çilesini yüklenmeye kalktığında bir ince ışığa muhatap kendine doğru yol alan; adı umut, adı iman, adı heyecan olan...

Bir rivayete göre dünya var olurken doksan sekiz sene hüznü, iki yıl sürur yağmuru ile yıkanmış. Denilir ki o iki senelik sürur, doksan sekiz senelik hüznü karşılar. Fakat biraz dibe inildiğinde “Bu kadar basit olmamalı.” diye fısıldar tefekkürün aziz adımları. Nitekim dünyanın kimyası gibi insanın da bir tabiatı var ve insanlar birbirinden ne kadar uzak dururlarsa dursunlar, hadiseler karşısında verdikleri tepki kolektif bir bilinci, bir ruh ortaklığını işaret eder. Âdemoğullarının ezelî ve ebedî

şarkısıdır bu, neşe ve sevinç hâli daima şaşkınlıkla karışık bir korku yaşatır.

Çoktur, arzuladığımız bir şeye ulaştığımızda “Şimdi ne olacak?” tedirginliğiyle inlediğimiz; onu koruma gayretinin, ona ulaşma hevesinin önüne geçtiğini fark ettiğimiz... Artık eriştiğimiz, gerçekleşmiş bir hayal değil de muhafaza etme hissine sığınmış bir bahar sevincidir, beyaz güvercinin ürkek kalbiyle kucaklaşan kanat çırpışı... Ölçüsüz, coşkulu, ısrarlı nağmelerle çağırdığımız o vuslat yaşanmıştır ya, öyleyse mukadder bir ayrılık yurdu bekler biraz ötede bizi. Zaman genişlesin isteriz.

Türk edebiyatı, insanın mutlulukla saadeti iç içe anlamlandıran girift varlığını izaha çalışmanın örnekleriyle doludur. Safiye Erol,

Kadıköyü'nün Romanı'nda alımlı, genç ve güzel bir kadın olan Bedriye'nin bütün taliplerini reddederek kadınlar tarafından canı yandığı için heyecanlarını yitiren Burhan'a gönül vermesini konu alır. Bedriye, kadını duygu makamında değerlendirmeyi bırakan Burhan'a açılmadan evvel lirik bir heyecanın kapısını çalarken âşık olduğu bu adamın vuslatına erdikten sonra günden güne süzülme yaşar. Pembenin, mavinin, turuncunun neşesini üzerinde toplayan güzelliği karşısında bütün sosyetenin eridiği o kadın artık gitgide büyüyen tutkusuna refakat eden kaybetme korkusunun esiridir. Safiye Erol mutluluğunun kölesi olduğu için yemeden içmeden kesilen insanın hissiyatını dokunaklı satırlarla şerh eder:

“Zavallı insanlar! Büyük saadeti ararlar. Büyük saadet onlara geldiği vakit kuvvetleri yetmez, kaldıramazlar. Bir insan kalbi büyük saadete ancak muvakkat bir müddet için tahammül edebilir. Âdemle Havva kendilerini cennetten kovdurdular. Onların beşer olmaları yaratıldıkları vakit değil, cennetten kovuldukları vakit başladı. Ceddimizden miras kalan bu mukadder bugüne kadar sürüp gidiyor. İnsan cenneti kısa zaman görmeye, sonra kaybetmeye sonra da ebediyen hasretini

İnsan ızdırabını
muradından sağır,
mutluluğunu
ızdırabından... İkisinin
birbirini tanımlayıp
tamamlaması bundan...
Belki de dünyada hürriyet
ehliyeti olmadığı için
ruhun her neşesi yarım,
yaralıdır.

çekmeye mahkûmdur. Büyük saadeti herkes bir kere kıydan bucaktan görür, unutmaz. Bazısı onu kucaklar, bu ateşi kucaklamak gibidir. Ne mutlu yanmadan silkip atana!”

Ferdin mutlulukla olan münasebetinin nasıl imtihana dönüştüğünü içselleştiren bu satırlar Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç*'ında yerini daha özet bir yapıya bırakır: “Çok sevinmek de insanı büyük bir kedere uğramak derecesinde üzüyor.”

Anasır-ı erbaa üzerinden bir okunma yapılsaydı şüphesiz mutluluğun hava tabiatına mensup, uçucu bir duygu olduğu sonucuna ulaşılırdı. Çünkü o, dev zamanların içinden nefes mesabesinde olan bir parçayı alır çoğunlukla yanına; “mutlu anlar”; bir zafer narası, baş döndürücü

kucaklaşma telaşı. Saadetin dünyadaki konumu hayal-hakikat çatışması üzerinden de temellendirilebilir. Zira gerçekleşmiş bir rüyanın ve realiteye dönüşmüş bir arzunun en büyük düşmanı hayallerdir. Burası “kayıt ve kurallara uymaksızın düşünmek” olarak tanımlanan hayalin yerini hakikate tevdi ederek eridiği, kaldırım görmüş bir yaz yağmuru gibi buharlaşarak uçtuğu menzildir. Artık o içi boşaltılmış vaha, yeni bir tohum arayışındadır. Yitirdiğimiz hayallerse bizden ayrılmış, başkalarının olmak için yola çıkmışlardır. Üstelik gerçekleşmiş bir hayalin orantısız güce dönüşebilme potansiyeli de vardır. Bu yüzden Sait Faik Abasıyanık *Semaver* kitabının “Bohça” isimli öyküsünde bir yemişi yemeden evvel alınan ihtisasların, onu yedikten sonra alınan lezzetten daha berrak ve vazih olduğunu söyler. Sadi-i Şirâzi de “Çünkü senden geriye kalan senin değildir. Sen yalnız onun hasretini ve ziyan korkusunu çekersin.” der. *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç* eserine bu hissiyatı yenilenen bir ısrarla ilişitir Hüseyin Rahmi Gürpınar: “Hayalin tadı gerçeğe dönüşmesinde değil, o ilk şeklini daima korumasındaymış.” Duyguların binbir tonu içinde hayalle hakikatin rengi ayırt edilemez

çoğu zaman, ince bir çizgi vardır aralarında. Her an, birinden diğerine geçiş sağlanabilir.

Hayretten önünü göremeyen meczup bir heyecan fasılasıdır mutluluk; gelir, durduğu yeri tayin imkânı bulamadan gider. Kendini gerçekleştirirken inkâra düşmekten korkarcasına kora dönüşür onun adımları. Kurulduğu tahtta umuda, umudun sabırlı ve bilge tavırlarına yer kalmamıştır. Stefan Zweig *Olağanüstü Bir Gece*'sinde arzulama hâline duyduğu hasreti anlatır: "Ne var ki kaderin tüm beklentilerimi yerine getirmesi ve benim de bunun ötesinde hiçbir şey talep etmeyişim bir alışkanlık hâline geldiğinden bu hâl giderek yaşamımda bir heyecan eksikliğine ve cansızlaşmaya yol açtı. O dönemde bazı yarı farkındalık anlarında bilincime tam varmadan içimde özlemini çektiğim şey arzulardan ziyade arzulama arzusuymdu."

İnsan ızdırabını muradından sağlar, mutluluğunu ızdırabından... İkisinin birbirini tanımlayıp tamamlaması bundan... Belki de dünyada hürriyet ehliyeti olmadığı için ruhun her neşesi yarım, yaralıdır. Esasında bu onun mensup olduğu hakikat âleminde uzağa düşmesiyle, bulunduğu yerle yaşadığı doku uyuşmazlığıyla da alakalı. Değil mi ki ruhun kimyası da beklemeye ve hasret çekmeye yazgılı.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) bile doğup büyüdüğü sevgili

Mekke'sinden ayrıldığında bir parça hüzündür, çokça umut; sığındıkları mağarayı perdeleyen örümcek ağının ardında "Korkma! Allah bizimle beraberdir." der yâr-ı gârına. Benliğini sıcacık kuşatan imana sığınarak bilmektedir ki bir gün muhakkak dönecektir ata ocağına. Nitekim imanının gücü onu ve ona inananları Yesrib'in Medine'ye dönüştüğü topraklarda gittikçe büyütürken Mekke'nin fethedildiği gün gelip çatar, belki mutludur ancak neşenin gönül kabından taşmasına müsaade etmez Resul, mahzun bir vakarla kaplar onu. Üstelik incelikte tezyin edilmiş bir endişe kıyama durur içinde, ya bozulursa bu büyüün büyüklüğü. Özünden gelen endişe ses örtüsüne bürünür: "Kadınlara ve çocuklara dokunmayın. Yaşlılara dokunmayın. Ağaçlara dokunmayın."

Tarihin her safhasında böyledir, değişmez bir realitedir hüznle neşenin sarmaş dolaş olduğu o izdivaç arifesi. Ordular sefere hazırlanır. Kalpleri aynı hasrete ayarlı kılan hakanın ardında yüzlercesi, binlercesi can ve kan emanetini sunarak şehri fetheder. Sevincin en üst noktası sayılan fetih muştusu çok kısa sürede yerini koruma güdüsüne bırakacaktır. Bir şehir ki baştan sona imar ve ihya olacak, orada inancın ruhu gözetilecek, merhamet yeşertilecektir. Şuurlu bir adalet, fetih hamlesinden zor bir irade ister önderlerinden. Sevinç tereddütle yer değiştirir.

Kederin içinden umudu çekip çıkaran, bu sebeple latif bir sevinç duyan kalp, kapısını çalan saadeti içeri buyur ettikten kısa süre sonra onun da kalıcı bir misafir olmadığını anlar. Her şeyin zıddıyla kaim olduğu salt matematiksel bir tablo değildir bu, bu kadar basit değildir. Mutluluk ve neşe aynı iklimin dokuduğu birbirine yakın iki duygudur. Belki de onları insan için böylesi ayrıcalıklı ve sevgili kılan iç içe geçebiliyor olma kudretleridir. Peyami Safa *Yalnızız* adlı eserinde "Saadet ve neşeyi elem ve kedere borçlusun. Sana mücadele zevkini veriyorlar ve aradığın şey, zaferden evvel bu zevktir." der. Daima insan merkezinde düşünülen bu coşkusal gerilim, esasında kâinatın da şifresini teşkil eder. Ömrünü suya hasret bir kum deryası olarak geçiren çöl ebedî yağmuruna kavuşursa sesini, rengini, ahengini, hülâsa tabiatını kaybeder. Rızık endişesi kuşları, karıncaları diri kılar. Yol, yolculuğu tamamlamaktan daha güzeldir çoğu zaman. Saadetin yüzünde gölgelenen elem görüldüğünde kıymetlenir İbnül Arabî'nin gecenin dar geçitlerinde yaptığı dua: "Rabb'im beni aşkla değil, aşk arzusuyla rızıklandır."

Kendisini çağıran bir düşün varsa yalnız değildir insan...

Kaynakça

- Mustafa İbakorkmaz, *Yazarlık Üzerine Notlar*, İncir Yayıncılık, Kayseri: 2018
- Sadi-i Şirâzi, *Bostan ve Gülistan*, Çev. Kilisli Rifat Bilge, Lider Yayıncılık, 1987

ÇEVRE ADALETİ: EŞİTLİĞİN VE GELECEĞİN KAVGASI

■ Şule TÜZÜN

Son birkaç yıldır dünyada “çevre adaleti” lafı dillerden düşmüyor. Eskiden sanki sadece doğa aktivistlerinin gündemiymiş gibi gelirdi ama şimdi işin rengi tamamen değişti. Çünkü mesele yalnızca ağaçları, suları, havası temiz bir dünya değil aynı zamanda bu dünya nimetlerinin ve yüklerinin kimlerle, nasıl bölüşüldüğüyle ilgili. Mesela, bir şehirde yaşıyorsan arıtma tesislerinin, çöp depolama

alanlarının, yoğun trafikli yolların hangi mahallelerin yanında olduğuna dikkat ettin mi? Ya da fabrika dumanlarının genellikle hangi bölgeleri sardığına... İşte bu soruların peşine düşüp biraz araştırdığımızda “çevre adaletinin” pardon “adaletsizliğinin” ne kadar gerçek, ne kadar güncel ve aslında herkesin hayatını ilgilendiren bir konu olduğunu görebiliyoruz.

Çevreyle ilgili eşitsizlik dediğimizde aklımıza sadece büyük felaketler gelmesin. Günlük hayatımızın içinde, neredeyse görünmez biçimde karşımıza çıkıyor bu adaletsizlikler. Düşük gelirli ya da göçmenler çoğu zaman en riskli bölgelerde yaşıyorlar. Örneğin Avrupa’da yeşil dönüşüm deniyor, iyi, güzel; fakat bu dönüşümün yükünü kim çekiyor, bu işten kim fayda görüyor, hâlâ tam net değil. Özellikle İspanya, İtalya gibi ülkelerde geliri düşük aileler hem çevre kirliliğinden daha fazla etkileniyor hem de sağlık sorunlarıyla daha çok boğuşuyor. Yani mesele dönüp dolaşıp yine toplumsal eşitsizliğe dayanıyor. Bir de işin Amerika boyutu var ki orada olay karşımıza daha da net çıkıyor. Yıllardır zehirli atık tesislerinin, devasa fabrikaların, çöplerin bırakıldığı bölgeler çoğunlukla siyahilerin, Latinlerin yaşadığı yerler. Rastlantı mı? Asla değil. Zamanla bu bölgelerde yaşayan insanlar daha çok hastalanıyor, haklarını aramak istediklerinde ise çoğu zaman yalnız bırakılıyorlar. Amerika’da son yıllarda geliştirilen dijital haritalar sayesinde artık kim, nerede, ne kadar risk altında çok daha net görülebiliyor. Bu teknolojik araçlar yöneticileri de sıkıştırıyor. Çünkü gerçekler ekrana döküldüğünde göz ardı etmek çok daha zor.

Japonya’da ise çevre adaleti deyince aklıma hep “Ainu” halkı geliyor. Doğrudan tabiattan beslenen bu halkın avlanma, balık tutma ve orman ürünlerinden faydalanma hem

geçim kaynaklarıydı hemde kimliklerinin bir parçası. Ainular ülkenin yerli halkı olarak var olmuşlar ama topraklarından, balık tutma haklarından hatta dillerinden bile uzaklaştırılmışlar. Özellikle son yıllarda, yaşadıkları haksızlıklar yavaş yavaş kabul ediliyor, bazı haklarını geri alıyorlar. Bir de Fukushima faciası var... Nükleer felaket sonrası kırsalda yaşayan yaşlılar en çok zarar görenler oldu; toprağından, evinden, sağlığından olanlar çoğu zaman konuşulmuyor. Bütün bunlar, çevre adaletinin sadece yasalardan ibaret olmadığını, toplumsal hafızada da ne kadar yer ettiğini gösteriyor.

Çin'de ise dev şehirlerin etrafında çalışan işçiler, yani düşük gelirli ve göçmen aileler, hem toksik maddelere hem de sel, taşkın gibi afetlere karşı en savunmasız olan gruplar arasında. Sadece fabrikada değil yaşamak zorunda oldukları yerlerde de risk altındalar. Son yıllarda iklim değişikliğiyle birlikte kent çevresindeki bu grupların mağduriyeti iyice arttı. Sel olduğunda en çok onların evleri su altında kalıyor çünkü sosyal koruma mekanizmaları neredeyse yok.

Peki, ne yapmalı? Dünya artık şu gerçeği kabul etti: Sadece yasa çıkarmak yetmiyor, çevreyle ilgili verileri toplayıp bunları şeffaf şekilde paylaşmak ve tüm insanlığın sürece katılımını sağlamak şart. Yani çevre adaleti sadece bilimsel bir mesele değil toplumsal bir mücadele. Şimdi birçok ülke, çevreye dair alınan kararlarda

toplumu da işin içine katmak için yeni yöntemler denemeye çalışıyor. Dijital araçlar, haritalar, toplantılar, sivil toplumun sesi... Bunlar bir araya geldiğinde o görünmez eşitsizlikler yavaş yavaş ortaya çıkıyor.

Aslında çevre adaletinin kalbinde "katılım" meselesi yatıyor. Bir yerde fabrika kurulacaksa ya da kentsel dönüşüm olacaksa orada yaşayanlar genellikle karar süreçlerinin dışında bırakılıyor. Oysa çevreyle ilgili en büyük kırılmalar tam da bu noktada başlıyor: Buna karar vericiler ile etkilenenler arasında bir uçurum olduğunda. Bugün birçok yerde, insanlar artık kendi mahallelerinin kaderine sahip çıkmak, seslerini duyurmak için yeni yollar arıyor. Sivil toplumun ve yerel hareketlerin yükselişi bu yüzden tesadüf değil. Fakat katılım

deyince sadece toplantılarda el kaldırmaktan bahsetmiyorum. Gerçek katılım; bilginin paylaşılması, karar sürecinde katılımın adaletli olması ve bu süreçlerin şeffaf hâle gelmesiyle mümkün oluyor. Çünkü eşitlik, sadece yasa kitaplarında değil günlük hayatın içinde, mahalle aralarında, tozun toprağıın içinde aranmalı. Dev fabrikaların, nükleer santrallerin vs. kurulduğu bölgelerin hemen yanı başındaki yaşamın farkına vardığımızda adalet anlayışının sadece kanunlarda yer almadığından söz edebiliriz. Ve asıl değişim, işte tam da orada başlıyor.

Geleceğe dair umudumuz, artık çevre meselesi tartışılırken o eski "herkes için aynı çözüm" anlayışının geride kalması. Çünkü gerçekten adalet istiyorsak önce kimlerin daha fazla zarar gördüğünü, kimlerin sesinin duyulmadığını tespit etmek ve ona göre çözüm üretmek zorundayız. Yoksa ne iklim kriziyle mücadele tam anlamıyla başarılı ne de tabiatla barış içinde yaşamak mümkün olur.

Kısacası, çevre adaleti dediğimiz şey sadece çöpün nereye atıldığından ibaret değil. O çöpün kimin hayatını etkilediği, kimlerin sağlığını riske attığı hatta kimin geleceğinden çaldığıyla ilgili. Ve bu meselede herkesin bir payı, bir sorumluluğu var. Gelecekte adil, temiz ve yaşanabilir bir dünya olmasını istiyorsak önce bu eşitsizlikleri açıkça görmek ve birlikte çözmek zorundayız.

Çevre adaleti
dediğimiz şey
sadece çöpün
nereye atıldığından
ibaret değil. O
çöpün kimin
hayatını etkilediği,
kimlerin sağlığını
riske attığı
hatta kimin
geleceğinden
çaldığıyla ilgili.

TARİH, TEKERRÜR VE HASAN SABBAH

■ Murat ALKAN

Hasan Sabbah,
H 438 / M 1046-
47'de İran'ın Kum
şehrinde doğmuştur.

Kendisi, hayatını anlattığı
ve adamlarının *Sergüzeşt-i*
Seyyidinâ adını verdikleri
kitaba göre aslen Güney
Yemen'de hüküm süren
Himyerî krallarının soyuna
mensup olduğunu, babasının
Yemen'den Kûfe'ye göç ettiğini,
oradan da Kum'a ve nihayet Rey
şehrine geldiğini ve kendisinin
de burada doğduğunu ifade
etmektedir.

Hasan Sabbah yedi yaşında iken
din adamı olmak istemiş ve bu
isteğini babasına bildirmiştir.
Bunun üzerine babası onu Rey'e
göndermiş ve eğitime bu
şehirde devam etmiştir. Hasan
Sabbah'ın 17 yaşına kadar Şia'nın
İmamiyye (İsnâaşeriyye 12
İmam) itikadına bağlı olduğu,
daha sonra tanıştığı Fatimî Dâîsi
Emir Zarrab'ın etkisiyle Şia'nın
İsmâiliyye itikadına geçtiği
kaynaklarda aktarılır.

Hasan Sabbah'tan önce Büyük
Selçuklu topraklarındaki
Bâtıniler, kendilerine merkez
olarak İsfahan'ı seçmişlerdi.
İran bölgesi başdâîsi olarak
bilinen İbn Attaş, Rey'e
geldiğinde Hasan Sabbah'ın
mezhebe girişini onaylamış ve
dava örgütlenmesinde bizzat
kendisi ona görev vermiştir.
Rey'den ayrılıp İsfahan'a giden
Hasan Sabbah, İbn Attaş'ın
yardımıyla Mısır'a gitmek için
yola çıkmıştır. İbn Attaş, ondan
Fatimî halifesi Muntasır'ın
yanına gitmesini istemiş ve
orada Bâtını mezhebi hakkında
daha iyi eğitim alabileceğini
söylemiştir. Bunun üzerine

Hasan Sabbah, iki yıl gibi bir
süre İbn Attaş'ın vekili olarak
çalışmalarını sürdürmüş
ve daha sonra Azerbaycan,
Meyyâfarikin, Musul, Sincar,
Rahbe, Dimaşk, Sayda ve Sur
üzerinden Akka'ya varıp deniz
yolu ile Mısır'a geçmiştir. Mısır
Fatimî halifesi Mustansır,
Hasan Sabbah'ı hücceti seçmiş
ve onun adına ilerde davette
bulunmasını istemiştir.

Hasan Sabbah, Halife
Mustansır'dan sonra hilafet
makamına veliaht Nizar'ın
geçmesini isterken vezir
ve başkumandan Bedr el-
Cemali ise halifenin diğer
oğlu, Ahmed el-Musta'li'nin
geçmesini istiyordu. Sabbah'ın
muhalefetiyle karşılaşan
el-Cemali, Sabbah'ı önce
hapse atmış ardından da
ülkeden sürmüştür veya diğer
bir rivayete göre Sabbah
Mısır'dan kaçmış ve 1081 yılında
İsfahan'a ulaşmıştır. Sabbah,
9 yıl boyunca İran'ı baştan
sona dolaşarak Bâtıniligün
propagandasını yaptı. İran'ın
kuzeyine yöneldi. Özellikle
Deylem bölgesi ile ilgilendi.
Bu bölge İslam'ı zorla kabul
eden, toprakları zor fethedilen,
savaşçı ve eski gelenekleri
sürdüren bir yerdi. Bu
propaganda sayesinde bölge
halkını yanına çekti. Sabbah'ın
faaliyetlerini izleyen Selçuklu
veziri Nizamülmülk, onun
yakalanması için emir verdi.
Bunun üzerine Hasan, Kazvin'e
kaçtı. Söz konusu çalışmalarının
sonucunda Hasan Sabbah,
İran'da Elburz Dağları üzerinde,
Kazvin'in kuzeydoğusunda yer
alan müstahkem bir kale olan
Alamut Kalesi'ni 4 Eylül 1090

tarihinde ele geçirmiş ve Nizârî-
İsmâilî Devleti'ni kurmuştur. Bu
tarihten itibaren Nizariyye diye
tanınacak olan İran ve diğer bazı
doğu ülkelerindeki İsmâilîler,
Fatimî halifeliği ve İsmâilî
hareketin diğer kolu Müstaliyye
ile bağlarını kopardılar.

Âluh ve âmût (âmûht)
kelimelerinden meydana gelen
Alamut ismi, "kartal yuvası" veya
"kartal eğitimi" (ta'lîmü'l-ukâb)
anlamına gelmektedir. Hasan
Sabbah, Alamut'a yerleştikten
sonra 34 yıl boyunca buradan
hiç ayrılmamıştır. Rivayetlere
göre Alamut'taki kendi
odasından bile sadece birkaç
kez çıkmıştır. Alamut kalesine
yönelik ilk saldırılar 1090 yılında
bölge kendisine ikta olarak
verilmiş Selçuklu emiri Yuruntaş
tarafından gerçekleştirilmiştir.
Saldırıları, Nizarileri zor
durumda bırakmıştır. Kale yeni
ele geçirilmişti ve depolardaki
erzak azdı. Garnizon kaleyi
terk etmeyi düşündü ama
Hasan Sabbah, Fatimî halifesi
İmam el-Mustansır tarafından
gönderildiğini iddia ettiği
sahte bir mektubu müritlerine
okuyarak kuşatmaya
direnmelerini sağladı. Saldırıları
sürerken Yuruntaş öldü,
saldırıları sona erdi.

Hasan Sabbah, doğuda Nizârî-
İsmâilîler'in (el-İsmâiliyyetü'l-
cedîde) lideri olarak Alamut'taki
karargâhından faaliyetlerini
yürüttü ve Fatimîlerle ilişkilerini
tamamen kesti. Şehristânî'nin
"ed-Da'vetû'l-Cedîde" adını
verdiği (el-Milel, I, 192)
Nizârî akidesini Fatimîlerin
akidesinden, yani "ed-da'vetû'l-
kadîme"den ayıran belirgin
özellik, fırka düşmanlarının

sadık fedailer tarafından öldürülmesi usulünün dinî bir vazife ve bir prensip olarak kabul edilmesidir. Ayrıca Hasan Sabbah eğitim ve öğretimi yasaklamış ve müritlerini cahil bırakmıştır. Ona göre Allah, akıl ve düşünceyle değil imamın rehberliğiyle tanınabilir; zira akıl Allah'ı tanımak için yeterli olsaydı herkes aynı fikre sahip olurdu. Hâlbuki akıl din için yeterli değildir ve bundan dolayı insanların her devirde dini, bir imâm-ı ma'sûmun nezaretinde öğrenmeleri gerekir. Etrafındaki insanlar, Hasan Sabbah'ın bu düşüncelerinde derin hikmetler gizli olduğuna inanıp peşinden gittiler. Bâtınlık Hasan Sabbah ile yeni bir hüviyet kazandı ve masum imam adına davette bulunan dâîlerin yerini, devamlı haşîş (esrar) kullanmaya alıştırdıkları için "haşşâş" veya "haşîşî" denilen eli hançerli caniler aldı. Haşîşîler kurbanlarını özenle seçiyorlardı. Bunların bir kısmı idareci, bir kısmı da dinî sınıftandı ve kurbanların pek azı hariç tamamı sünni idi; genel olarak Şiîlere, Hristiyanlara ve Yahudilere saldırmamışlardır. Hasan Sabbah adamlarına cennet vadediyor ve kendilerini bekleyen mutluluğu dünyada iken tatmaları için esrar içiriyordu; böylece onları her türlü emrini yerine getirmeye hazır hâle getirmişti.

1092 yılında Nizamülmülk, Sultan Melikşah'ı ikna ederek Alamut Kalesi'ni ele geçirmesi için bir ordu hazırlattı. Emir Arslantaş komutasındaki Selçuklu ordusu aylarca kaleyi kuşattı ancak kale alınamadı. Nizariler Rudbar halkının

yardımı ile bir huruc hareketi yaparak Selçuklu ordusunu püskürttü. Emir Kızıl Sarık komutasındaki bir başka ordu Darah Kalesi'ni kuşattığı sırada Melikşah öldü. Ordu kuşatmaya son verdi. Hasan Sabbah ve fedailer bu kuşatmaları düzenleyen ve destekleyen kişilere intikam amacıyla suikastler gerçekleştirdi. Hasan Sabbah, döneminde elliye yakın suikast gerçekleştirmiştir. Bunların en önemlisi ve ilki Nizamülmülk'ün öldürülmesidir. Nizamülmülk, başka saldırı planları yaptığı sıralarda suikaste kurban gitti. Diğerleri ise Selçuklu üst düzey devlet görevlileri ve Abbasi din adamlarına yönelik suikastlerdir. Suikasti yapan haşşâşinin adı Alamut'taki şeref listesine yazılırdı. Nizamülmülk'ün öldürülmesi ve ardından Melikşah'ın ölümü sonrasında Sencer, Berkıyruk ve Muhammed Tapar arasında taht kavgaları başlamış ve Selçuklular gerilemeye başlamıştır. Hasan Sabbah, Selçuklu sarayındaki taht kavgalarını kendi lehine kullanmıştır.

Hasan Sabbah döneminin en ilginç olaylarından biri de büyük Sünni tarihçi Alâeddin Atâ Melik Cüveynî'nin aktardığı olaydır. Cüveynî'ye göre, Muhammed Tapar'ın ölümünden sonra tahta geçen Sencer'e barış elçileri gönderen Hasan Sabbah, tekliflerin kabul edilmemesi nedeniyle saraydan birilerini yanına çekerek Sultan'ın baş ucuna bir hançer saplanmasını sağlamıştır. Ayıldığında büyük paniğe kapılan Sultan olayı gizli tutmaya çalışmış

ancak olayın hemen ardından bir elçiyle gelen mesajda Hasan Sabbah, "Ben istemez miydim ki o hançer sert taş değil de sultanın yumuşacık göğsüne saplansın." demiştir. Bu olaydan sonra İsmâîlîler, Sencer döneminde oldukça rahatlamıştır.

Mayıs 1124'te hastalanıp yatağa düşen Hasan Sabbah, 23 Mayıs 1124 Cuma günü ölmüştür. Bazı biyografi yazarlarına göre, o Alamut'ta ikamet ettiği otuz beş yıl boyunca ne bir kimse ortalık bir yerde şarap içebilmiş ne de testilere şarap doldurulabilmişti. Oğlu Muhammed'i şarap içtiği için idam etmiş, diğer oğlu Hüseyin'i ise asılsızlığı kanıtlanmış olan Dâî Hüseyin Kaini'nin katlini azmettirmek suçundan idam ettirmişti.

Hasan Sabbah'ın liderlik ettiği Nizari İsmâîlîlerin Bâtını olduklarını daha önce de ifade etmiştik. İslam düşünce tarihinde Bâtıniye, nasları zâhir-bâtın ayırımına tabi tutarak te'viller yapan, İslam'ın temel hükümlerini (zarûrât-i dîniyye) bütün Müslümanların anlayışından farklı olarak yorumlayıp din anlayışlarını inkâr veya ibâha sınırına kadar götüren itikadi fırkalara denmektedir. Bunun yanında, son derece gizli bir şekilde teşkilatlanmış örgütler vasıtasıyla merkezî idareye karşı girilmiş isyan faaliyetlerinin başını çeken çeşitli siyasi gruplar için de kullanılmış ortak bir isimlendirmedir Bâtıniye.

Bâtını itikadında lidere, apaçık bir çelişki içerisinde olsa bile

mutlak itaat şarttır. Zira Bâtını düşüncenin yerleştirmiş olduğu epistemolojiye göre, zahir yoluyla hakikate ulaşmak mümkün olmayacağı için zahirî çelişkilerden hareketle hakikatin de çeliştiği sonucuna varamayız. Kaldı ki bâtını bilginin zahirle uyumlu ya da alakalı olması gibi bir zorunluluk da söz konusu değildir. Dolayısıyla burada avama düşen görev, karizmatik lidere itaat etmek, onun kendi nefsinden konuşmadığını ve söylediği her şeyin bir hikmetinin olabileceğini ve onun yanılmayacağını düşünmektir.

Aziz milletimiz, kökleri tarihte mevcut bu türlü bir düşünce ve dini algılama biçimiyle FETÖ (Fethullahçı Terör Örgütü) sebebiyle tanışmış ve 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe kalkışmasıyla da yüz yüze gelmiştir. Zira bunlar da aynı fedailer gibi liderlerine kayıtsız şartsız bağlıdırlar, liderin sözleri sorgulanmaz ve emirlerini yerine getirmek dinî bir vazife olarak telakki edilir; ayrıca her iki yapıda da gizliliğe azami derecede önem verilmiş ve devletin çeşitli kademelerine sızma stratejisi güdülmüştür. Amaç devleti içerden ele geçirmek ve kendi ideolojilerine göre yönetmektir. Yine her iki yapıda kendi siyasi ve ideolojik amaçları için din araçsallaştırılmış ve takipçiler dinî söylem ve motiflerle motive edilmiştir. Alamut fedailerinin zaman zaman Haçlılarla iş birliği yaptığı gibi, söz konusu örgütün de eylemleri aşamasında gayrimüslim unsurlarla iş

birliğinden çekinmediği görülmüştür.

15 Temmuz kalkışmasını acı bir şekilde yaşayan aziz milletimiz, kendileri gibi düşünmeyen, cemaatlerinden olmayan hiç kimseye hayat hakkı tanımayan, devletini ve milletini savunmak için sokaklara çıkıp tekbir sesleriyle vatanını savunan masum Müslümanlara hiç düşünmeden uçak, helikopter ve tanklardan acımasızca ateş edebilen, kendilerini hakikatin yegâne temsilcisi sayan, diğer Müslümanları gaflet ve hatta dalalette gören bu güruhu, yaptıkları eylemlerle daha iyi tanıma imkânı elde etmiştir.

*Geçmişten adam hisse kaparmış...
Ne masal şey!*

Beş bin senelik kıssa yarım hisse mi verdi?

"Tarih"i "tekerrür" diye tarif ediyorlar;

Hiç ibret alınsaydı, tekerrür mü ederdi?

Mehmet Akif ERSOY

Kaynakça:

- Abdülkerim Özeydin, "Hasan Sabbah" *DİA*, İstanbul: 1997, C.16, 347-350.
- A. Özeydin, "Alamut" *DİA*, İstanbul:1989 C.2, 336-337.
- Ali Avcu, *Karmatiliğin Doğuşu ve Gelişim Süreci*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas: 2011.
- A. Avcu, *Horasan-Maveraünnehir'de İsmaililik*, Asitan Kitap, Ankara: 2014.
- Bernard Lewis, *Haşhaşiler*, Kapı Yayınları, İstanbul: 2014.
- Alaaddin Ata Melik Cüveynî (681/1283), *Târih-i Cihan Güşa* III, Çev. Mürsel Öztürk, K.B.Y., Ankara: 1988.
- İbnu'l-Esîr, Ebû'l-Hasan Ali b. Ebî'l-Kerem eş-Şeybânî (630/1322), *el-Kâmil fi't-Târih*, Beyrut: 1994.
- Mustafa Öz, "Haşîşiyye", *DİA*, İstanbul: 1997, C.16, 418-419.
- Muzaffer Tan, Tarihîsel Süreçte İsmaililik ve Yaşadığı Farklılaşmalar, *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17:2 (2012), SS.111-145.
- Farhad Daftary, *Muhallif İslâmın 1400 Yılı İsmaililer Tarih ve Kuram*, Çev. Ercüment Özkaya, Rastlantı Yay., Ankara: 2001.

Tarihte bu ay neler oldu?

Diyanet Radyo yayın hayatına başladı.
(09 Temmuz 2013)

Türksat uydusu, Fransız Guyanasından uzaya fırlatılarak geçici yörüngesine yerleşti.
(10 Temmuz 1996)

Türk Dil Kurumu kuruldu.
(12 Temmuz 1932)

Diyanet TV yayın hayatına başladı.
(19 Temmuz 2012)

Hatay Türkiye'ye katıldı.
(23 Temmuz 1939)

Aşurenin Sırrı TATLARIN DİLİNDEN TEVHİD

■ Zeynep KAYSERİ UZUN

*Herkes ayna gibidir bakan da sen,
Senin gözündür seni ihbar eden.
Her neye bakarsan kendi yüzündür,
Kimde ne görürsen kendi özündür.*

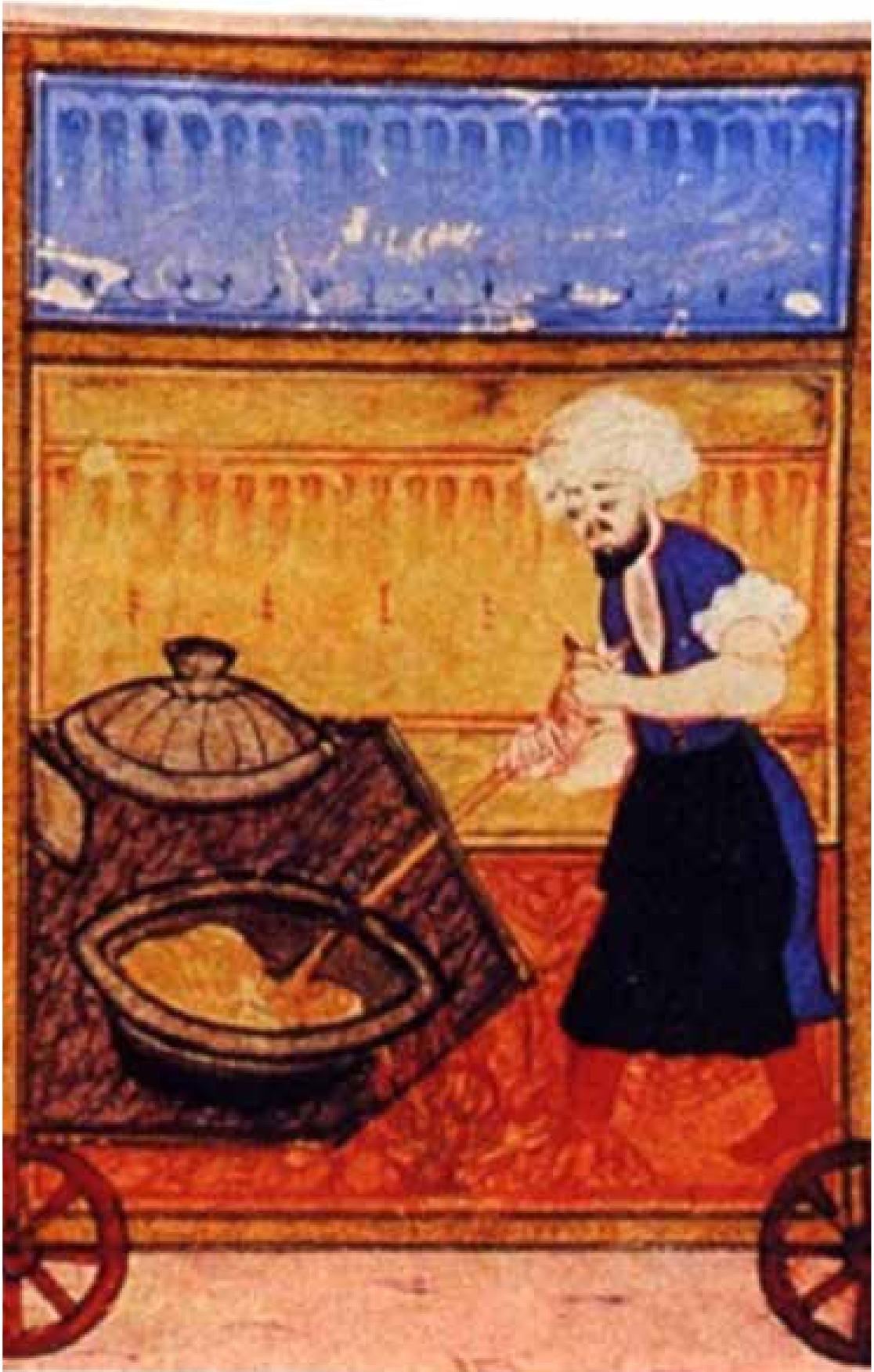
Yunus Emre

Nasıl da aynıyız
hepimiz farklıyken...
Nasıl da sığıyor
hepimizin içine acı,
umut, hayat, özlem, güven,
varoluş tutkusu...

Bir'liğin hikâyesi... Her birimiz
milyarlarca hücreyiz ama
hücrelerimizin içinde aynı
dil konuşuluyor. Galaksinin
dönerken kullandığı yasayla
hücremizdeki organelin
hareketi aynı prensibe göre

işliyor. Çekim, denge, yörünge
ve süreklilik. Su, iki hidrojen
ve bir oksijen atomundan
oluşuyor ve bu basit yapı
olmadan hayat mümkün
olamıyor. Aynı su, insanın
gözyaşında da var yıldızın
buharında da. İnsan düşünen,
hisseden, seçimde bulunan,
korkan ve seven bir varlık.
Bunlar ayrı ayrı işlevler olsa da
bir bilinçte birleşirler. Nefis,
akıl, kalp, ruh...

Anadolu'nun
bereketli mutfağında
her evin aşuresi başka
bir hikâyeye açılır.
Doğu'nun aşuresi,
bol kuruyemişle
zenginleşir; İç
Anadolu'da buğday
gibi tahıllar ve
nohut fasulye gibi
baklagiller ön
plandadır. Ege'nin
kazanı ise incirle,
üzümle, narla tatlanır.

Hepsi tek bir “ben”e bağlı. Bu içsel birlik, kainattaki tevhidin mikro bir yansımasıdır âdeta. İnsanı yaratıp kendinden iz nakışlayanın birliğidir. Nota, enstrüman ve frekans birbirinden farklı şeylerdir ama bir araya gelince muhteşem bir ritim oluştururlar. Her ses tek başına karmaşadır ama bir bütün içinde anlam bulur. Her varlık kendi notasını çalar ama hepsi aynı besteye aittir. Milyonlarca kuş, binlerce kilometreyi aşarak aynı anda aynı yöne uçar... Lider kuşlar değişse de yön sapmaz. GPS, pusula yoktur ama sapmayan bir düzen vardır.

Bu düzenli hareket, rastlantı değil tek bir iradeye bağlı planlı bir yöneliştir. Varlığın neresine bakarsak bakalım, farklılıklar içinde aynı aklı, aynı mühendisliği, tek yaratıcıyı görürüz. İnsan hem sever hem korkar. Hem şefkat duyar hem öfkelenir. Bazen gülerken içinden ağlar. Tüm bu zıtlıklar aynı kalpte yaşar ama parçalanma olmaz. Tevhid, çelişkilerde boğulmak değil zıtları uyum içinde taşıyabilmektir.

İşte bu birliğin en güzel ifadelerinden birini kesrette çokluk olarak ifade edebileceğimiz geleneksel hâle gelen aşurede görmek mümkündür. Buğday, nohut, kuru fasulye, incir, kayısı, nar, şeker... Her biri ayrı tat, ayrı doku, ayrı renk. Ama birlikte pişince nefis bir bütün olurlar. Ayrı ayrı kalsalar “malzeme”dirler ama

birlikte olduklarında manaya dönüşürler. Uzun yıllardır işte bu kazan kaynar. İçinde yalnızca buğday değil zaman pişer. İçine yalnızca kuru meyve değil geçmiş düşer. Her tanesi bir insan gibi; ayrı renkte, ayrı dokuda... Ama aynı kazanda birlikte yumuşar, birlikte tatlanır. Aşure, bir yemekten ibaret değildir. O, hatırlamanın lezzete bürünmüş hâlidir. Dua ile karılmış, şükür ile tatlanmış, sabırla kıvama gelmiş bir tarihtir.

Anlatılır... Sular çekildiğinde Cudi’nin eteklerinde bir gemi durur. İçindeki insanlar, bir tufandan kurtulmanın sessiz şaşkınlığını yaşar. Açtırlar, yorgundurlar. Gemide kalan son malzemeleri bir araya getirirler. Biraz buğday, azıcık nohut, birkaç incir... Ve yakılan bir ateşin başında kazan kaynamaya başlar. Her şey karışır birbirine; tatlar, dokular, renkler... Ve o gün doğan yemek yalnızca karın doyurmakla kalmaz; birlik içinde kalmanın tadını bırakır dillerde. Böylece aşure, kıtlıkla yoğrulmuş, kardeşlikle tatlanmış bir kurtuluş anısı olarak süregelen ize dönüşür. Tarihin ilk medeniyetleri de aşureye benzer yemekler pişirir. Sümerli rahipler, tanrılara şükran sunmak için çeşit çeşit tahılı aynı kapta karıştırır. Hititler, hasat zamanlarında bereket için karışık yemekler yaparlar. Çünkü insanlar çokluğu kutsamayı, farklı olanı bir araya getirerek kutsal bir düzene dönüştürmeyi sever.

İslam geleneğinde muharrem ayının onuncu günü, yani Aşure Günü, kutsal hatıralarla doludur. Nuh’un gemisi karaya oturur, İbrahim ateşten kurtulur, Musa denizi yarar, İsa göğe yükselir ve Hüseyin susuz bir toprakta suskunluğa yürür. Aşure artık sadece bir yemek değil zamana sinmiş duaların damakta kalan izidir. Osmanlı, aşureyi sadece sofralara değil toplumun kalbine kazır. Saray mutfağında aşure kazanları kaynar ama en tatlı tabaklar halka sunulur.

Çünkü padişah da bilir ki paylaşılmayan tat eksik kalır. Her yıl muharrem geldiğinde İstanbul sokaklarında bir koku yükselir. Balkonlardan avlulara, mahalle fırınlarından cami avlularına kadar aynı kazan farklı ellerde döner. Kapılar çalınır. Tabağın içinde aşureyle birlikte bir selam, bir dua, bir hatırlanma arzusu vardır. Her malzeme kendi rengindedir. Kuru fasulye beyazdır, nohut sarıya çalar, nar kıızıla... Her biri başka bir hikâye anlatır. Ama kazan aynı kazandır. Ateş aynı ateştir. Ve niyet hep birdir. Aşure, tevhidin mutfaktaki karşılığıdır. Birliğin, düzenin, çokluk içindeki ahengin somutlaşmış hâli. Malzemeler birbirini bastırmaz. Kimse diğerine hükmetmez. Hepsi kıvamını bulana kadar birlikte pişer. Tıpkı insanların birlikte yaşaması gibi... Farklılıklarını koruyarak birlikte bir tat oluşturmak gibi. Bugün bir tabak aşure uzatıldığında sadece bir tatlı sunulmuyordur. O tabakta geçmişin yükü, geleceğin duası, bugünün şükürü vardır. Belki annenin ilk kez yaptığı belki komşunun sessizce kapına bıraktığı bir tabaktır bu. Anadolu'nun mayasıdır. Ahi ocaklarında cömertlik, Bektaşî tekkelerinde hoşgörü, Yörük çadırlarında bereket olarak pişmiştir.

Anadolu'nun bereketli mutfagında her evin aşuresi başka bir hikâyeye açılır. Doğu'nun aşuresi, bol kuruyemişle zenginleşir; İç Anadolu'da buğday, nohut, fasulye gibi tahıllar ön

Aşure, tevhidin mutfaktaki karşılığıdır. Birliğin, düzenin, çokluk içindeki ahengin somutlaşmış hâli. Malzemeler birbirini bastırmaz. Kimse diğerine hükmetmez. Hepsi kıvamını bulana kadar birlikte pişer. Tıpkı insanların birlikte yaşaması gibi...

plandadır. Ege'nin kazanı ise incirle, üzümle, narla tatlanır. Bu çeşitlilik, yalnız malzemede değil kalpte de kendini gösterir. Çünkü aşure, yalnız mideyi değil gönülleri doyurur. Komşuya sunulur, küslerin kapısı çalınır, yaşlıların gönlü alınır. Aşure, halk dilinde bir "barış çorbası", bir "dualı tatlı"dır. Alevi-Bektaşî geleneğinde ise bu yemek Kerbela'nın hüznüyle pişer; içinde et olmaz, çünkü o tencere bir yasın içinden geçerek umutla yoğrulur. Hz. Hüseyin'in susuzluğunu hatırlatan her lokma, bir ahlak ve sadakat yemini gibidir. Tüm bu tarihî ve kültürel zenginlik sadece rivayetlerde değil; Topkapı Sarayı'nın mutfak defterlerinde, Sümer tabletlerinde, Anadolu'nun ağızdan ağıza dolaşan dualarında yaşamaya devam eder. Aşure, işte böyle zamanın ve mekânın ötesinde bir sofradır; geçmişi bugüne, kalbi kalbe bağlayan sessiz bir şükürdür.

Ama hangi elden gelirse gelsin aynı hikâyeye dâhildir. Ve her kaşıktaki şunu fısıldar:

"Sen yalnız değilsin."

"Sen farklı olabilirsin ama biz bir aradayız."

"Senin de yerin bu kazanda var."

"Sen ayırsın ama birliğe dâhilsin. Sen tek başına pişemezsin. Ama birlikte pişersen tat alırsın, tat verirsin." Kazanın altındaki ateş, bizim içimizdeki ego ateşini eritmek içindir. Ta ki öz kalalım. Ta ki birlikte olalım. Ta ki bir olalım.

MİHRÎ HATUN

Günümüze Divanı Ulaşan Kadın Şair

■ **Meryem DALĞIÇ**

DİB Türk İslam Sanatları Daire Başkanı

Ademoğluna ilk kelimeler verildi; hislerini, düşüncelerini kelama döksün diye. Ancak kelimeler, harflerden ibaret değildi. Derin anlamı olan, yüreğe dokunan, köprüler kuran, sınırlar koyan bir mana deniziydi. İnsan o deryadan inciler topladı, meramını en nadide kelimelerle ahenkle dizdi, adına da “şiiir” denildi; divan şiiiri... Zamandan azade, kelimelerin titizlikle işlendiği bir zarafet dünyası, bir medeniyetin aynası.

Her dizesinde bir sarayın ihtişamı, bir dergâhın huzuru, bir aşkın inceliği saklı. O şiiir yalnızca bir sözcük güzelliği değil; bir ruh disiplini, bir hayâ terbiyesi, bir aşk edebi. Fuzuli, Baki, Nedim, Nef'i gibi usta şairler bu edebi türün öncü isimleri. Ancak onların heybetli dizeleri arasında bir başka üslup daha vardı. Narin, kırılğan ama bir o kadar da dirençli. Divan edebiyatının bahçesinde nadide bir gül açmıştı; adı Mihrî.

15.yüzyılda şehzadeler şehri olan Amasya'da dünyaya gelir Mihrî Hatun. Divanında bu

hususla “Geçmiş ki hayf Mihrî Amâsiyye'de ömrün” mısrasıyla işaret eder. Kadı olan babası Hasan Amasyevi, bir şairdir ve Belâyî mahlasıyla şiiirler yazar. Dedesi ise Halvetî şeyhlerinden Pir İlyas'tır.

Edebiyle, iffetiyle örnek gösterilen Mihrî Hatun, şiiirleriyle ve zarafetiyle yaşadığı yüzyıla bir kadın şair olarak damgasını vurur. Dili, tarzı, içten söyleyişi, yaşanmışlık hissi veren şiiirleri dönemin tezkire yazarlarınca methedilir.

Şiiirlerinde bir kadının duyarlılığını hissettiren Mihrî Hatun, divan şiiirinde hoş bir sada bırakır.

Entelektüel bir aileden gelmesi hasebiyle küçük yaşta ilmin kapıları sonuna dek açılır Mihrî Hatun'a. Arapça ve Farsçayı öğrenir; hadis, fıkıh, tefsirle meşgul olur. Evliya Çelebi Mihrî Hatun'un; yetmiş cilt muteber kitabı ezberlediğini ve bütün âlimleri, bilgi sohbetlerinde âciz bıraktığını, İslam hukuku alanında bilhassa kadınlara ait özel hallerle ilgili konularda nazımla yazılmış risaleleri bulunduğunu kaydeder. Ancak onun gönlü şiiirden yanadır, ruhu en dokunaklı kelimelerin biriktiği coşan bir deryadır. Duygularını nakış nakış döker mısralarına. Seçtiği kelimeler de sade, samimi, nahif, bir o kadar da kalbe dokunan üsluptadır. Onun kelimeleri ne sırf aşkı anlatır ne de dünya sevgisine ve ihtiraslarına değer. Mısralarında inancı, insanlığı, dinî ve ahlaki değerleri, muhabbeti, merhameti, şefkati bazen bir serzenişle bazen takdirle bazen de zarif bir ironiyle dile getirir. Nihayetinde şiiir, onun için yalnızca ifade aracı değil inancın, kişilik ve kimliğin yansımasıdır.

Amasya, şehzadeler şehri olmasının yanı sıra kültür ve sanatın da merkezidir o dönemlerde. Mihrî Hatun'un yazdığı şiirler dilden dile dolaşır, şairlerin yer aldığı meclislerde mısraları yankılanır. II. Beyazıt başta olmak üzere Şehzade Ahmet ve Şehzade Süleyman'ın valilikleri süresince Amasya'daki konaklarında zaman zaman bulunan Mihrî Hatun, dönemin ünlü şairlerine nazire mahiyetinde beyitler kaleme alır. Yazdığı pek çok kaside ve gazeli bilhassa bayram tebrikleri vesilesiyle Şehzade Ahmet'e sunar. Yine Amasya'da iken tanıştığı II. Bayezid'e düzenli olarak kasideler gönderir. Divan'ını tamamladığında da ona takdim eder, karşılığında kendisine 3000 akçe ihsanda bulunulur.

Divan şairlerinin pek çoğu gibi Mihrî Hatun da Divan'ında, önce Allah'a sonra sırasıyla Peygamber ve padişahlara naatlar yazar, sevgi ve hürmetini dile getirir. Eserinde; Allah'a (c.c.), peygamberlere, meleklerle, ahiret inancına dair beyitlere yer verir. Mısralarında ayet ve hadisleri de zikrederek şiirini zenginleştirir: "*Bekâ oldur cihânda bî-güman / Hak buyurdu Küllü men 'aleyhâ fân*"

Bir dönemin yaşayış biçimi ve kültürünü yansıtan en önemli eserlerden biri olan Mihrî Hatun'un Divan'ı, dilin inceliklerini barındırması

bakımından oldukça kıymetli bir eserdir. Bu sebeple birçok araştırmaya da konu olan Divan'ın, bilinen ve günümüze ulaşan dört nüshası vardır. Söz konusu nüshalar; Millet (Ali Emin) Kütüphanesi, Ayasofya Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Leningrand; Asya Milletleri Enstitüsünde bulunmaktadır. Elena Maştakova adlı Rus Türkoloğu, bu dört nüshayı tenkitli olarak hazırlar ve *Divan-ı Mihrî* adıyla 1967'de basılır.

Hiç evlenmeyen, edebiyetle, iffetiyle örnek gösterilen Mihrî Hatun, şiirleriyle ve zarafetiyle yaşadığı yüzyıla bir kadın şair olarak damgasını vurur. Dönemin ünlü şairi Necati'nin

şirine nazire yazacak kadar kendini yetiştirir. Dili, tarzı, içten söyleyişi, yaşanmışlık hissi veren şiirleri dönemin tezkire yazarlarınca methedilir. Şiirlerinde bir kadının duyarlılığını hissettiren Mihrî Hatun, divan şiirinde hoş bir sada bırakır.

Vefat tarihinin 1512 yılı sonrası olduğu tahmin edilen Mihrî Hatun, II. Bayezid tarafından yaptırılan Amasya'da Zevadiye namıyla anılan bir Halveti tekkesinin türbesinde medfun bulunan dedesi Pir İlyas'ın yanına defnedilir. (İsmail E. Erünsal, "Mihrî Hatun", *DİA*, c.30, s. 37-38; Gülşen Kaya, "Mihrî Hatun'un Divanı'nın Tahlili", *Yüksek Lisans Tezi*, s.10-65)

SİNDİRİM SİSTEMİ SORUNLARI VE FİTOTERAPİ

■ Dr. Ahmet ÇELİK

Sindirim sistemi, ağızdan başlayıp sırasıyla yemek borusu-mide-ince ve kalın bağırsak-anüs şeklinde devam eden; tükürük bezleri, safra kesesi ve pankreas gibi organlarla da desteklenen koskocaman bir organlar sistemidir. Aldığımız gıdaların fiziksel ve kimyasal olarak parçalanıp emilerek kana karışmasında rol oynar. Yaşam enerjimizi sağlamak ve hayatımızı idame ettirebilmek için olmazsa olmaz bir sistemdir. Bu kadar büyük ve organize bir sistemin sağlıklı çalışması, genel vücut sağlığımız ve vücuttaki diğer sistemlerin sağlıklı çalışması için çok önemlidir. Fakat günümüz modern yaşam tarzında sağlıklı bir sindirimin olmasına engel çok şey vardır. Bunlara; hareketsiz yaşam tarzı, stres, düzensiz beslenme, yetersiz sıvı alımı, fast food ve işlenmiş gıda tüketimi örnek verilebilir.

Lifli gıdalarla beslenmek, yeterli miktarda su içmek, hareketli yaşam tarzını benimsemek ve düzenli egzersiz yapmak, gıda katkı maddesi ve koruyucu

içeren işlenmiş gıdalardan uzak durmak, bağırsaklarımızdaki faydalı ve dost bakterileri arttırmak için prebiyotik ve probiyotik gıdalar kullanmak sindirim sorunu yaşama riskinizi azaltacaktır.

Sindirim sistemi hastalıklarında en sık görülen belirtiler arasında karın ağrısı, şişkinlik, mide yanması, hazımsızlık, bulantı, kusma, ishal ve kabızlık yer alır. Ayrıca yutma güçlüğü, iştah ve kilo kaybı, dışkıda kan görülmesi veya siyah renkli dışkı gibi anormal durumlar da yaygın olarak gözlemlenir.

İnsan hayatını, verimliliğini ve mutluluğunu önemli ölçüde etkileyen sindirim kaynaklı sorunlar genellikle sindirim sisteminin işlevindeki anormalliklerden kaynaklanır. Yani şikâyetler; tümör, kitle, ülser, enfeksiyon veya başka herhangi bir yapısal problem nedeniyle değildir. Büyük çoğunlukla, fonksiyonel sindirim bozukluğu dediğimiz durumdur. Bununla birlikte sindirim sorunlarının oluşmasını engellemek ya da tedavi etmek için bitkiler tarih boyunca hem gıda hem

baharat hem de ilaç olarak kullanılmıştır. Fitoterapinin bu şifai gücünden faydalanılabilir.

Genel olarak cilt hastalıklarında kullanılan bitkiler, sindirim sistemi hastalıklarında da kullanılır. Sindirim sistemini döşeyen koruyucu epitel tabakasının benzeri cildimizde de vardır. Sadece kullanım şekilleri farklıdır. Kabaca, dâhilî yaraları iyileştiren bitkiler hariçî yaraları da iyileştirir diyebiliriz.

Sindirim Sistemi Hastalıklarında Kullanılan Bazı Bitkiler

Sinir Otu: Avrupa tıbbında sinir otunun Eski Yunan ve Roma zamanından beri kullanıldığı bilinmektedir. Sinir otunun toprak üstü kısımları; içeriğindeki müsilaj ve tanenlerin etkileri nedeniyle dâhilen; ağız, boğaz, yutak ve tüm sindirim sisteminin mukozasının inflamasyonlu durumlarında kullanılır. Bunun dışında karaciğeri koruyucu etkisi kanıtlanmıştır. Bu etki silimarinden (deve diken) bitkisinde bulunan bir etken madde) daha kuvvetlidir. Bitkinin ekstresinin spazmolitik etkisi de gösterilmiştir.

Çay olarak hazırlanacaksa maserasyon yöntemiyle hazırlanmalıdır. Bu amaçla 1 tatlı kaşığı drog üzerine 1 fincan (150 ml) soğuk su ilave edilir. 1-2 saat ara sıra karıştırmak suretiyle bekletilir ve süzülür. Günde 3-4 defa içilir.

Sarı Kantaron: Halk arasında çiçekli dallarından hazırlanmış çayların sedatif, spazm çözücü ve antihelmintik (kurt

düşürücü) olarak kullanımı yaygındır. Sindirim sisteminde özellikle maserasyon yöntemiyle zeytinyağının içinde bekletilerek hazırlanan yağı kullanılmaktadır. Dâhilî olarak; mide bağırsak mukozasının inflamasyonlu durumlarında, gastrit, reflü ve enteritte kullanılmaktadır. Ayrıca dispeptik hastalıklarda ve proktitide (makat iltihabı) de kullanım alanı vardır.

Mayıs Papatyası (Tıbbi

Papatya): Tıbbi papatya dâhilî olarak; kramplardan kaynaklanan hastalıklar, mide-bağırsak sisteminin spazmları ve enflamasyonlu sindirim sistemi hastalıklarında kullanılır. Tıbbi papatyanın çay şeklinde, ülser gibi bazı gastrointestinal sistemi rahatsızlıklarında faydalı olabilmesi için uzunca bir süre kullanılması gerekir. Bu tedavi en az 2-3 ay devam etmelidir. Dönüş kürü uygulaması için yeterli miktarda hazırlanmış ılık papatya çayının termosta muhafaza edilmesi gerekir. Hasta 5'er dakikalık periyotlarla her seferinde birkaç yudum papatya çayı içer ve sırasıyla önce sırtüstü yatar, sonra sola, sağa ve yüzüstü yatarak döngüyü tamamlar.

Keten Tohumu: Alman E Komisyonu tarafından dâhilî olarak; kronik kabızlıkta, laksatif olarak irritable kolon sendromunda, divertikülitte, gastrit ve enteritte müsilajlardan yararlanmak amacıyla kullanımı onaylanmıştır. Yetişkinler için günde 3 defa, her seferinde 1 çorba kaşığı (yaklaşık 10 g)

alınması önerilmektedir. Tohumları çatlatılarak alınırsa tohum çeperi parçalandığından müsilaaj hücreleri doğrudan suyla temasa geçip 40 misline kadar şişme özelliği kazanır fakat tohumun çatlatılması sonucu sert kabuk kısmının uçları bağırsaktan geçerken tahriş edici olabilir. Sert kabuk kısmı ayıklanan ürünlerin kullanılması daha doğru olur. Keten tohumunun su tutma kapasitesi ve bozulan peristaltik hareketleri düzenlemesi kabızlık dışında ishallerde de kullanımını mümkün kılar. Kabuk kısmı ayrılmış olarak hazırlanan keten protein granüllerini, yemekten yarım saat kadar önce 1 çorba kaşığı alıp üzerine 1-1,5 lt su içilirse içindeki lifler şişer ve tokluk hissi oluşturur. Diyetlerdeki kullanım amacı da budur. Aynı zamanda granül içeriğindeki doymamış yağ asitleri bağırsaktaki faydalı bakteriler tarafından serbest hâle geçirilir. Bu sayede diyet yapan kişilerde sağlıklı ve yeterli enerji ihtiyacı da karşılanmış olur.

Enginar: Enginarın halk tababetinde hazımsızlık şikâyeti ve safra taşlarının oluşumunu önleyici etkilerinden faydalanılmıştır. Alman E Komisyonu tarafından sindirim güclüğü ile ilgili hastalıklarda, iştahsızlıkta, karaciğer ve safra şikâyetlerinde kullanımı onaylanmıştır.

Ayrıca dispeptik şikâyetlerde ve gaz söktürücü (karminatif) ve spazmolitik olarak rezene, kimyon ve anason muhteşem üçlüsünü de unutmamak gerekir. Bu bitkiler ayrı ayrı kullanılabildiği gibi karışım olarak da kullanılabilir.

Hipokrat, 2500 yıl önce “Bütün hastalıklar bağırsaktan başlar. Bağırsak hasta ise vücudun geri kalan kısmı da hastadır.” sözüyle sindirim sisteminin önemini vurgulamıştır. Hekimlerin şahı İbn-i Sina da “Yediğin vakit az ye. Yedikten sonra dört beş saat hiçbir şey yeme. Şifa, hazımdadır. Yani kolayca hazmedeceğin miktarı ye. Nefse ve mideye en ağır ve yorucu hâl, taam taam üstüne yemektir.” diyerek sindirim sisteminin vazifesinin sadece sindirimden ibaret olmadığını, sağlıklı hâlinin sağlıklı bir sindirim sistemiyle mümkün olabileceğini bize bildirmiştir.

BULMACA

Hazırlayan: Ali OSMANOĞLU

Demokrasi ve Millî Birlik Günü		Dokundurma		Eylem		Namaza çağrı	Bir işaret sözü		Ud çalan		Cilt
Ün		Sunma		Şahitlik			Başyapıt		Ulaşma işi		
Ortaya koyma				Farz bir ibadet			Yakıcı				
						Saklanan tahıl					
Ezmekten emir			Belirti			Çivi				Mağara	
Yemek			Hedef								
		Hücum					Alan		Gayret etmek		İnanç, değerler bütünü
		Teneffüs									
Doymazlık						Seçme					
Müsaade						Uzaklık bildirir					
					Sıkıca arama						
					Masal dağı						
Müsabaka				Bazı				Ürün		Çok büyük	
İlaç											
		Şehzade eğitmeni	Eski dilde su			Hazır					
			Ağabey			Duman lekesi					
Muğla'nın bir ilçesi				Geçmiş zaman bildirir				Yalaz, şule			
				Güzel kokulu	Göksel						
Irak	Bir hayvan					Kelimeye belirlilik katan ses	Türk mitolojisinde bir karakter				
	Bir nota						Bir sayı				
			Selenyum sembolü		Kısaca						
					Gerçek						
Bir sure adı		Koşum satıcısı						Seviye			
		Tezgâh									
Çocuğu olan kadın	Kötü, daha kötü										
				Vurmalı bir enstrüman							
Şükreden	Kareli kumaş		Yüce, ulu								
			Kafiye								
Küçük körfez					Ey, eyâ						
Numara kısaltması					Adale						
		Kira getiren mülk									
Seda		Okuyucu									
				Anı							

Bulmacanın çözümünü dergi.diyamet.gov.tr adresinde yer alan dergimizin PDF dosyası içinde bulabilirsiniz.

3		5		7			2	6
7	2	6	9					1
		1	6			4	7	
		3		2	4			8
6			5	1		3	4	2
2				8		1		7
	7		2				8	
1	6		8			7	3	4
			4					

Sudoku

KELİME
OYUNU

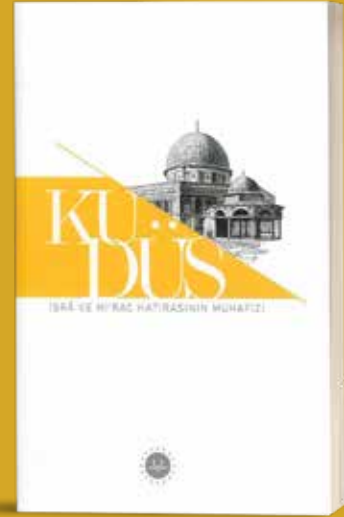
[illegible]

ARİF	NAS
ARKA	NİDA
AZA	PARÇA
AZI	PARS
AZAMET	SALA
BİN	SERVET
CAMİ	SİREN
DEV	ŞAN
DİN	ŞEHADET
GEMİ	TAM
HAK	TÜRKİYE
HATA	ÜRETİM
HÜRRİYET	ÜRÜN
IRA	VATAN
İFA	YAN
İMAN	YAR
İMKAN	YASİN
NAMAZ	YENİ

Mekke'den Kudüs'e ilahi bir davetle başlayan kutlu yolculuk, mana kapısının aralandığı sırlı bir gece: İsrâ ve Mirâç. İslam tarihinin bu önemli olayına şahit olan kutsal belde Mescid-i Aksa, 638 yılındaki fetihle Müslüman idaresine geçti. Günümüze kadar siyasi, dinî ve fikrî manada bir iktidar mücadelesi alanına dönüştü. Müslüman idaresinde geçen yıllarda imar ve ihya olan şehir artık bir hayat memmat mücadelesi içinde. Bu mücadelede Kudüs'ün yanında olmak, onun dinî, tarihî ve kültürel mirasına sahip çıkmak, Efendimizin isra ve miracına ev sahipliği yapan bu kutlu mekânın hatırasını günümüze taşımak Müslümanların görevi.

İstanbul Müftülüğü bünyesinde yayımlanan *Din ve Hayat* dergisinin 44. sayısından bir seçkiyle hazırlanan ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından neşredilen Kudüs kitabı, Müslümanların yine Müslümanlara yaraşır biçimde Kudüs'ün maddi ve manevi mirasına sahip çıkması gayesiyle hazırlandı. Prof. Dr. Safi Arpaguş, "İsrâ ve Mi'rac Hatırasının Muhafızı Kudüs" yazısıyla Kudüs'ün Müslümanların gönlünde sıradan bir şehir olmadığını, yeryüzünde ferdin Allah'a doğru manevi yürüyüşüne bir işmar olduğunu dile getirdi. Doç. Dr. Harun Bekiroğlu, "Tefsir Sayfalarından Tarihi Okumak: Mescid-i Aksâ ile ayetler ışığında Kudüs'ün tarihine ve önemine değindi. Hadis ilmi açısından kaynaklarda yer alan Kudüs'le ilgili ifadelerin tahlilini ise Doç. Dr. Mustafa Celil Altuntaş yaptı. Prof. Dr. İsmail Taşpınar, "Yahudi ve Hristiyanların Gözüyle Kudüs" yazısını kaleme aldı. Üç semavi dinin ortak değeridir Kudüs. Yahudiler için Süleyman Mabedi'nin mekânıdır. Hristiyanlar için İsa'nın çarmıha gerildiği yerdir. Müslümanların ise ilk kiblesidir. Taşpınar, tarihsel süreçte her üç dinin inananlarının Kudüs'e verdiği değeri ve onun için yaptıkları mücadeleyi ve maalesef kimi zaman yaşanan yıkımları satırlara taşıdı. Müslümanların elinde tarihinin en görkemli günlerini yaşayan Kudüs'ü "Osmanlı Kudüs'ünde Bir Arada Yaşama Modeli" ile Doç. Dr. Alaattin Dolu yazdı. Prof. Dr. Mustafa Güler yine bu döneme ışık tutarak "Kudüs'te Osmanlı Vakıfları"nı anlattı. 20. yüzyılla birlikte maalesef Kudüs makûs bir talihe mahkûm olmuştu. Dr. Can Deveci "İngiltere'nin Filistin ve Kudüs'ü İşgal Süreci"ne değindi. "İsrail'in Kudüs'ü Yahudileştirme Politikaları"nı Zahide Tuba Kor, "Kudüs'ün Uluslararası Statüsü"nü ise Fatma Zehra Toçoğlu yazdı.

Kudüs, tarihî ve dinî açıdan önemli olduğu kadar insanlığın ortak kültürel mirasının da bir parçasıdır. Bilhassa İslam sanatlarının hem tema konularından hem de kaynaklarından biridir. Doç. Dr. Hilal Kazan "Mescid-i Aksâ ve Kubbetü's-Sahra'da Asırları Aşan Sanat"; Dr. Kübra Yılmaz "Türk İslâm Edebiyatında Kudüs" yazılarıyla Kudüs'ün mimariden edebiyata nice sanat dalını münbit bir bahçeye çeviren yönüne değinmişlerdir.

KUDÜS

İSRÂ VE MİRAC HATIRASININ MUHAFAZASI

Süreyya MERİÇ

DIYANET TV

MUKABELE

HER GÜN
07.00 - 15.00

FREKANSLAR

4A(HD)

FREKANS: 12.380 MHZ
POLARİZASYON: DİKEY (V)
SEMBOL ORANI: 27.500
FEC: 3/4

FREKANS: 12.422 MHZ
POLARİZASYON: YATAY (H)
SEMBOL ORANI: 30.000
FEC: 3/4

4A(SD)

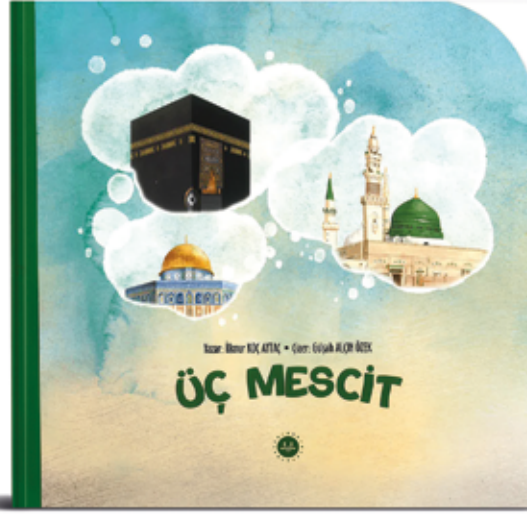
Digiturk - 68. kanal

Smart - 104. kanal

Kablo - 555. kanal

TV - 133. kanal

Trt - 49. kanal

yayinsatis.diyaret.gov.tr

Yurt içinde Diyanet yayınları satış yerlerinden, yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

ISSN: 2147-1452

9 772147 145203